

ČESKOSLOVENSKO 1968

KIERAN D. WILLIAMS *

Keď roku 1988 H. Gordon Skilling analyzoval obdobie sedemdesiatich rokov československej štátnosti, lamentoval nad tým, že takmer nikto z vodcov krajiny sa nepridržiaval Machiavelliho rady – kombinovať chytrosť líšky s hrdinstvom leva. Namiesto toho v štáte vládla svorka vlkov a šakalov.¹⁾ (Dodal by som hyeny, leňochody, pudly a ježe.) Skilling sa okrem toho zaujímal aj o oddanosť prostých Čechov a Slovákov rodiacej sa pluralitnej demokracii a odhalil politickú kultúru, ktorá, ako sa často zdá, aspoň toleruje, ak priamo nepodporuje autoritársku dominanciu spomínaného podpriemerného zverinca.²⁾ Hoci zmeny od roku 1989 určitým spôsobom oslobodili vodcov i vedených, Skillingove žalospěvy si stále zaslúžia pozornosť, pretože vychádzajú z hlbokého poznania histórie štátu, ktorá sa završila inou kombináciou neschopného vedenia a verejnej pasivity. Navyše, nové informácie obsiahnuté v uvedenej použitej literatúre o jednom z definujúcich okamihov československej histórie, roku 1968, iba potvrdzujú Skillingovo roztrpčenie.

Udalosti roku 1968 demonštrujú, aká veľká časť politiky pozostáva zo strategickej interakcie jednotlivcov a skupín, pokúšajúcich sa pochopiť zámery a budúce kroky iných jednotlivcov a skupín. Za takýchto okolností rozhodnutia politikov, ale aj ovládaných, môžu mať dramatické následky. Nanešťastie, československí politici, oklamaní mocnejšími susedmi a postavení pred ultimáta a *faits accomplis*, sa často ocitli v situácii, keď ich sloboda voľby bola obmedzená buď na výber dôstojného, ale márneho odporu, alebo na potupnú kapituláciu. Túto vysokú hru politiky a geopolitiky nájdeme v zborníku poľských dokumentov *Zaciskanie petli*, ktorý obsahuje záznamy niekoľkých typov interakcií v priebehu krízy: bilaterálne stretnutie medzi Wladyslawom Gomulkom a Alexandrom Dubčekom, multilaterálne stretnutia medzi vodcami piatich „ustarostených bratských“ štátov (ZSSR, NDR, Poľsko, Maďarsko a Bulharsko) a multilaterálnych stretnutí, na ktorých táto päťka vypočúvala svojich československých partnerov. Jediným chýbajúcim typom interakcie je ten, ktorý sa odohral v poľskom politbyre ako príklad vzájomnej konverzácie jednej skupiny ľudí v úsilí skalkulovať to, čo by sa mohlo ďalej prihodiť a čo by sa malo urobiť na vyriešenie krízy.

Obsah dvoch multilaterálnych stretnutí vodcov piatich intervenčných štátov publikovali české *Lidové noviny* v roku 1991: stretnutie v Moskve 8. mája a tajné schôdze 24. – 26. augusta. Stať obsahuje aj podrobnosti júlového varšavského summitu (pravdepodobne najpodrobnejšia dostupná správa) a septembrovej následnej schôdzky na koordináciu operácií proti obnovenému Dubčekovmu režimu. Všetky tieto správy sú pozoruhodné v tom, že odhaľujú vysoko zosobnenú víziu politiky komunistických vodcov a väčšina diskusií sa sústreďuje okolo dôveryhodnosti alebo klamaní československých partnerov. Rozhovory odhaľujú aj tendenciu vysvetliť všetky udalosti ako výsledok fiktívnej konšpirácie (možno perversný následok marxistickej redukcionalistickej metodológie), pokus odmietnuť možnosť systémovej krízy a interpretovať každú odchýlku od sovietskeho politického modelu ako nepriateľský krok. Vyplýva z nich neschopnosť vodcov piatich štátov dôverne spolupracovať, pretože sa zdá, že existovala obrovská vzájomná nedôvera. Sovietski politici sa javia ako relatívne zdržanliví a rozumní v porovnaní s W. Gomulkom, W. Ulbrichtom a T. Živkovom, a zdá sa,

* (Autor prednáša politológiu a históriu na Ústave slovanských a východoeurópskych štúdií Londýnskej univerzity.)

¹ SKILLING, H. G.: „Lions or Foxes: Heroes or Lackeys?“ In: Czechoslovakia 1918 – 1988: Seventy Years from Independence. H. G. Skilling, Londýn 1991, s. 3 – 22.

² SKILLING, H. G.: „Czechoslovak Political Culture: Pluralism in an International Context“. In: Political Culture and Communist Studies. Archie Brown, Londýn 1984, s. 115 – 133.

že päťstranné summity pokladali nie za fórum reálnej tvorby politiky, ale skôr za rituálny chór.

Dokumenty poskytujú dôverný pohľad na spôsob, akým nervózni československí susedia chápali udalosti a rozhodovali, ale je to len zlomok príbehu. Dokonalejší obraz nájdeme v štyroch českých publikáciách, ktoré sú výsledkom týchto a tisícok iných nových archívnych materiálov. Osobitná komisia vlády ČSFR na analýzu celého obdobia rokov 1967 – 1971, ktorá mala prístup do archívov komunistickej strany a zodpovedajúcich štátnych úradov a získala dokumenty zo všetkých štátov, ktoré sa zúčastnili invázie, publikovala dva zborníky materiálov. Niektoré archívne dokumenty, ako napríklad publikované v *Zacískanie petli*, boli poskytnuté rýchlo. Lenže sovietske a potom ruské archívy boli ďaleko od ústretovosti. Prvé materiály uvoľnené v decembri 1991 boli také bezvýznamné (a v niektorých prípadoch cenzurované), až to hraničilo s urážkou. I keď boli pomaly odtajňované cennejšie dokumenty, jediné skutočne jasné zdroje – minúty politbyra a situačné správy – boli stiahnuté. Hlavný archívár Rudolf Pichoja zverejnil len zlomky archívneho bohatstva v časopise *Novaja i novejšaja istorija* (december 1994 a január 1995), čím potvrdil dojem rýchlej transformácie ruských štátnych archívov do súkromných rúk.

Mnohí historici z komisie, ktorí sa prepracúvali množstvom nahromadeného materiálu, patrili ku generácii, tvoriacej chrbtovú kosť nového komunistického systému po roku 1948; po roku 1956 sa stali „revizionistami“ a pomohli odhaliť pravdu o stalinskom terore; radili reformátorom, ako bol Josef Smrkovský, ale po roku 1970 boli nútení manuálne pracovať. Táto úloha bola pre nich, pochopiteľne, veľmi osobná, a tak dva zborníky dokumentov sú jasným odmietnutím *Poučenia z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ*, ktoré bolo od roku 1970 do roku 1989 oficiálnou interpretáciou „Pražskej jari“ a pokúsilo sa zobrazit Dubčekov tím ako skupinu kontrarevolucionárov. Komisia teda položila veľký dôraz na rodiacu sa „občiansku spoločnosť“, aby odstránila dojem, že tento proces bol riadený centrálné a aby bol zobrazený ako širšie a spontánnejšie hnutie zdola. Keďže riziko pri používaní pojmu je prirodzené, nie je práve jasné, čo v tomto prípade znamená „občianska spoločnosť“. Zdá sa, že tak ako v iných prácach o východoeurópskej reforme, disente a riadení pojem „občianska spoločnosť“ naznačuje intelektuálov, prípadne robotníkov, ktorí si dovolia vyjadriť svetový názor odlišný od štátneho. Zužuje sa to na boj za právo vyjadriť rozličné názory, ako by mala byť spoločnosť organizovaná. Zatiaľ čo koncepcia „občianskej spoločnosti“ navrhuje masovú mobilizáciu (tak ako sa to stalo v Poľsku v roku 1980), zo zväzkov komisie vysvitá, že rok 1968 bol dielom určitých skupín straníckych funkcionárov a zahrnoval intelektuálov pohybujúcich sa veľmi blízko oddelení ústredného výboru strany, pričom polemiky a projekty boli sledované zaujatou, no vylúčenou verejnosťou. Až v súvislosti s intervenciou, a potom nasledujúci rok do prvého augustového výročia, keď bolo stranícke riadenie najslabšie a intelektuáli v rozklade, môžeme začať hovoriť o zodpovedajúcej sociálnej mobilizácii prostredníctvom odborov, robotníckych rád a študentského hnutia. Je preto poľutovaniahodné, že druhý zborník komisie *Československo roku 1968. 2. diel: počátky normalizace* nepoukazuje na skutočné hodnoty tohto komplikovaného obdobia.

Prvý zborník komisie, *Československo roku 1968. 1. diel: obrodný proces*, je venovaný zrodu a priebehu Pražskej jari až do podpisu Moskovského protokolu, a je bohatý na nové podrobnosti o významných udalostiach niekoľkých pozoruhodných mesiacov. Táto tímová práca je priamym podaním s minimálnou analýzou rozhodovacích procesov v Moskve, Prahe, ale aj v Bratislave. (Slovensko je tu vnímané zanedbateľne; venovala sa mu Komisia vlády SR pre analýzu obdobia 1967 – 1971, ktorej poznatky boli publikované v troch zborníkoch, no nie sú širšie dostupné.³) Korene reforiem rámcuje geopolitický kontext, i keď sa málo pozornosti ve-

³ Komisia vlády SR pre analýzu historických udalostí z rokov 1967 – 1970 a Politologický kabinet SAV. Slovenská spoločnosť v krízových rokoch 1967 – 1970: zborník štúdií v 3 zväzkoch, Bratislava 1992. Vydaných bolo iba 200 výtlačkov slovenskej správy.

njuje podtónu intelektuálnych trendov, zámerom reformistických politikov i vnútornému obsahu samých reforiem. Otázku číslo jeden – aký nový systém reformátori skutočne zamýšľali ponúknuť – nie je možné zodpovedať tak ako predtým. Ako poznamenal na poslednej strane druhého dielu predsedu komisie vlády ČSFR Vojtěch Mencl, mnoho problémov sa ani nenaznačilo. Napríklad: prečo bolo také ľahké skončiť s reformami po auguste 1968 (ako ukazuje štúdia, sama invázia bola fiaskom)? Aký bol skutočný vplyv vedúcich osobností, ako A. Dubčeka, predsedu vlády O. Černíka a prezidenta L. Svobodu? Bol rok 1968 len bojom vnútri politickej skupiny, alebo to bol širší sociálny proces. Toto je presne ten typ otázok, na ktoré sa komisia mala pokúsiť odpovedať a neponechávať ich na neskoršiu diskusiu.

Členovia komisie sa nevyhýbajú kritike počinov a ideí reformátorov, ale možno pre pochoopenie alebo ľútosť vynechávajú veľa z prekvapujúcejších vecí, ktoré sa našli v materiáloch, predovšetkým v zápisoch schôdzí Predsedníctiev KSČ a KSS, kde Dubček, Černík, ale najmä Smrkovský používajú militantný slovník, keď varujú pred kontrarevolúciou a pravicovoopportunistickými machináciami.⁴ Autori glosujú plány centristických reformátorov v priebehu leta na opätovné zavedenie kontroly médií a eliminovanie nových foriem politického združovania, na prekazenie úprímného pokusu Josefa Pavla o vyčistenie Zboru národnej bezpečnosti, ale nie je tam zmienka o telegrame sovietskeho veľvyslancu Stepana Červonenka do Moskvy z 12. júna, v ktorom zopakoval Dubčekove ubezpečenia, že trufalejší reformátori, ako František Kriegel a Ota Šik budú vylúčení z politického života.⁵ Tieto body nie sú bezvýznamné, pretože sovietsky prístup k udalostiam v Československu nemalou mierou vyplýval zo súkromných sľubov Dubčeka a ostatných, že bude obnovený poriadok, pričom tieto sľuby zostávali týždeň čo týždeň nespĺnené. Ak sa dá zo všetkých nových zverejnených materiálov urobiť jeden záver o roku 1968, tak je takýto: rozhodnutie o invázii sa môže vysvetliť nie ako výsledok byrokratického konfliktu vnútri sovietskej elity, ale skôr ako odpoveď na neistotu nad skutočnými úmyslami, povahou a pravdepodobným budúcim správaním Dubčekovej koalície.

Ak ponecháme túto kritiku bokom, treba komisiu pochváliť za vypracovanie hotovej zlatej bane informácií a za ich usporiadanie do vhodnej syntézy, ktorú by si mal prečítať každý, kto sa zaujíma o československú históriu. Takisto by som odporúčal monografie dvoch členov komisie: *Operace „Dunaj“* od Antona Benčíka a *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969 – 1970 a role ozbrojených sil* od Jindřicha Madryho, ktoré čerpajú z ich príspevku do všeobecných záverov komisie a z článkov publikovaných v časopise *Historie a vojenství*, zaoberajúcich sa dvoma vojenskými otázkami: ako Sovietsi pripravili a uskutočnili inváziu a ako Československá ľudová armáda pomohla k autoritatívnej reštaurácii v roku 1969. Tieto dve štúdie nás vracajú späť ku Skillingovmu zdeseniu, pretože ukazujú, ako obdivuhodne mohol ľud Československa mariť zahraničnú agresiu, pričom sa vyhol násiliu, a na druhej strane akí ochotní a horliví boli mnohí československí politici o rok neskôr pri mobilizácii prostriedkov štátneho násillia na potlačenie slobody vlastných ľudí.

Zmeny od roku 1989 umožnili otvoriť nielen archívy, ale aj niekoľko úst. A tak nové memoáre týkajúce sa roku 1968 nadviazali na dielo Zdenka Mlynára *Mráz přichází z Kremli* (Kolín n/Rýnom 1980) a Smrkovského testament v *Listech* v roku 1975. Tri, ktoré si zaslúžia pozornosť, pochádzajú od slovenských politikov: V. Biľaka, A. Dubčeka a G. Husáka. Tieto reminiscencie odhaľujú osudové charakteristické rany (o ktorých sa zmieňoval Skilling) dokonca presnejšie ako už recenzované dokumenty a vedecké syntézy.

⁴ V skutočnosti nevystihujú búrlivú diskusiu v predsedníctve strany 7. – 8. mája. Pozri Archív Ústredného výboru Komunistickej strany Československa (A ÚV KSČ), fond 02/1, P70/68, č. j. P4174.

⁵ Archív Komisie Federálnej vlády (A KV ČSFR), Ruská zložka, Archív zahraničnej politiky ZSSR, f. 059, op. 58, s. 123, d. 570, l. 16 – 31.

Bilakove pamäti začali pôvodne vychádzať ako seriál v denníku Komunistickej strany Slovenska Pravda v marci 1988, ale po dvoch pokračovaniach ich ústredné stranické vedenie pozastavilo – zrejme preto, že odhalovali priveľa. Po úpravách ich vydalo (pravdepodobne bez Bilakovho súhlasu) vydavateľstvo vedené bývalými stranickými funkcionármi a špecializujúce sa na pornografickú literatúru typu markíza de Sade. Tento výber vydavateľa je príznačný, pretože sa zdá, že Bilak, podobne ako Žirinovský, má potešenie z opisovania svojich okamihov poníženia, hrôzy a bolesti, i keď, chválabohu, neutápa sa v sexuálnych záležitostiach.

Memoáre patologického klamára nemajú cenu ako zdroj faktov, ale poskytujú neoceniteľný pohľad do psychológie prominentného stranického funkcionára, niečo, čo Dubčekova neúprosne neprehľadná správa neposkytuje. Prvé pasáže opisujú detstvo chudobného Rusína. Ak sú presné, evokujú určitý súcit. Už v jeho vyhlásení, že nikdy nedostal potrebné vzdelanie a že jeho hlboko veriacca matka mu vštepila zmysel pre náboženský obrad založený na strachu („Trikrát denne sme museli pokľaknúť pred ikonu a modliť sa, aby sme zostali nažive“ [I, s. 11]), začíname vidieť zdroj neskoršieho dogmatizmu a stihomamu. V adolescencii prekonal krízu viery. Aby zaplnil prázdnotu, obrátil sa k aktivizmu robotníckej triedy. No príťažlivosť robotníckeho hnutie nespočívala v marxistickej filozofii, ale vo familiárnej atmosfére mládežníckeho klubu. Bilakov vstup do komunistického košičara bol teda veľmi podobný prvým fašistom, ktorí hľadali v štruktúre strany, kolektívnom rituáli a v maximalistickej dogme zmysel a poriadok vlastného narušeného života.⁶ Ako Bilak pripustil, jeho zmiešavanie náboženstva so stranou dokumentuje pocit, keď sa prvý raz roku 1954 stal členom ústredného výboru strany: mal k nemu takú úctu, že „keby som nebol príliš hanblivý, bol by som sa klaňal pred budovou ústredného výboru ako kresťan pred kostolom“ (I. s. 50).

Pamäti sa potom stávajú omnoho menej prívetivou správou o jeho ďalšom postupe v aparáte strany, i keď glosuje svoju ústrednú úlohu v brutálnej kolektivizácii východného Slovenska a potláčaní gréckokatolíckej cirkvi. Na rozdiel od podobne postupujúcich funkcionárov, ako boli Dubček a Mlynář, Bilaka v päťdesiatych rokoch neposlali do Moskvy, a teda nebol ovplyvnený Chruščovovým „odmäkom“. Hoci Bilak v šesťdesiatych rokoch, keď podliehal Dubčekovi, mal povest umierneného, a preto sa roku 1968 aj stal vodcom strany, nikdy nestratil zachmúrený, nedôverčivý náhľad na spoločnosť, ktorý sa formoval do jeho tridsiatky. Jeho opis incidentu v priebehu bratislavskej konferencie v auguste 1968 najlepšie vystihuje, ako sa odlišoval jeho pohľad na spoluobčanov od Dubčekovho: „Bolo veľmi obtiažne uvoľniť autá stojace pred radnicou tak, aby sa mohli voľne pohybovať smerom do Klobučnickej ulice. V jednom aute sedel L. I. Brežnev, Dubček a ja. Dubček mal spustené okno a hovoril s ľuďmi a ja som mal okno vyťahnuté nahor tak, aby nikto v tme a neporiadku nespôsobil nejakú provokáciu a nehodil niečo cez okno. Bol som si vedomý, že som hlavným hosťiteľom a nechcel som dovoliť, aby nebol vrhnutý žiaden tieň na Bratislavu.“ (II, s. 87)

V Bilakovom svete bol každý občan potenciálnym nepriateľom, a tak sa obával, že nikdy nebude stačiť jednoduché vyvlastnenie starých vládnucich tried. Pretože vykorisťovatelia majú deti, vnukov, a tí napriek socializujúcemu úsiliu štátu šíria staré buržoázne hodnoty. Nepriateľské idey tak zostávajú v obeh, pokračujú v ovplyvňovaní určitých skupín a sú neprestajnou hrozbou. Obával sa slobodných médií a slobodných volieb, v ktorých by bol režim nekr-

⁶ PEUKERT – DETLEV, J. K.: Inside Nazi Germany: Conformity, Opposition and Racism in Everyday Life. Harmondsworth 1989, s. 35 – 38.

vavo zvrhnutý ústavnými prostriedkami.⁷⁾ Táto nie nereálna obava zo zamatovej kontrarevolúcie ospravedlňovala pre neho neustále potrebný stav núdze.

Niekoľko priznaní a príhod odhaľuje, ako práve udalosti roku 1968 prebúdali v Biľakovi hlboký strach a nenávisť. Vo svojich memoároch napísal: „Pre mňa bol rok 1968 tak výnimočne hrozivý, že mnohokrát som bol pokrytý studeným potom, a vzrástol vo mne pocit neistoty, či obstojím v tejto ťažkej skúške ako človek, občan a komunista. Rok 1968 zanechal v mojej mysli, srdci a pamäti takú hlbokú ryhu, že sa musím neustále k tomu vracat' (I. s. 5). Na opis udalostí veľmi často používa prirovnania z Kristovho ukrižovania („Golgota“, „Kalvária“); očividne ho traumatizoval strach, že dav ho počas augustovej invázie roztrhá na kusy, pretože bol medzi tými, čo pozvali susedné armády. Niekoľko členov predsedníctva si živo spomínalo, že keď dostali prvú informáciu o invázii, Biľak si roztrhol šaty a šiekrial ako zviera v pasci: „No poďte, lynčujte ma!“⁸⁾

Zatiaľ čo on po roku 1989 mal strach pred súdnym procesom (tentoraz za daňové podvody a velezradu), Dubček sa v posledných rokoch života začal obávať o súd dejín. Po tvrdohlavom oponovaní „normalizačnému obvineniu, že jeho socializmus bol „pravičiarcky“ a „oportunistický“, po roku 1989 videl tie isté reformy, vzrastajúco prijímané v českej (a v menšej miere v slovenskej) spoločnosti ako prekvapujúco utopické, zbytočne nerozvážne a dokonca nebezpečné. *Nádej umiera posledná* je preto infikovaná Dubčekovým želaním zachrániť niečo z vecí, ktorým venoval život; veľmi podobné tomu, ako dúfal medzi augustom 1968 a augustom 1969, že zachráni niečo z programu reformy, tak o dvadsať rokov neskôr chcel zanechať nejaké dedičstvo novej revolúcií. Prežívajúca nádej v názve jeho pamätí sa týka skúseností nie iba z komunizmu, ale aj kapitalizmu po roku 1989.

Dubčekove spomienky sú vysoko účelové, selektívne a miestami otvorene protirečia spoločným zdrojom. Napríklad vyhlasuje (s. 113), že v septembri 1967 stál sám v opozícii proti plánom stranických ideológov potrestať spisovateľov za ich odpor voči režimu. No zápisnica zo schôdze Predsedníctva ÚV KSČ ukazuje, že bol sotva izolovaný vo volaní po umiernenosti, naopak, sám obvinil Ludvíka Vaculíka a Milana Kunderu ako „notorických rušiteľov“ straníckej disciplíny a odsúdil Pavla Kohouta, že na zjazde spisovateľov provokatívne čítal Solženicina.⁹⁾ Usiluje sa vzbudiť dojem (s. 133), že neinicioval tajné stretnutie s Jánosom Kádárom v januári 1968, zatiaľ čo záznamy maďarského konzulátu v Bratislave jasne ukazujú, že to urobil.¹⁰⁾ Tvrdí (s. 171), že na konci júla 1968 sa nedosiahla nijaká dohoda so Sovietmi v Čiernej nad Tisou, podľa ktorej československá strana mala obnoviť kontrolu médií, eliminovať nové politické hnutia a zosadiť F. Kriegla, J. Pelikána a Č. Císařa, zatiaľ čo dostatok archívnych materiálov vypovedá,

⁷⁾ Na novembrovom pléne Ústredného výboru KSČ roku 1968 Biľak poznamenal, že prevrat vo februári 1948 sa udial bez krviprelievania a bol presvedčený, že „kontrarevolúcia, a „imperializmus“ sa budú usilovať o podobne hladký prevrat: „Ich úsilím bolo a je urobiť zvrat v našej krajine, takpovediac kontrafebruár... (Zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa dne 14 – 17. listopadu 1968, i, s. 76). Vo svojich vykoľajenejších chvíľach sa Biľak obával, že médiá vyburcujú masy na masaker tisícov komunistov. Pozri jeho reč o »horách mŕtvol« v júli 1969 (podľa KUSIN, V. V.: From Dubcek to Charter 77: A Study of Normalisation in Czechoslovakia 1968 – 1978. Edinburgh, 1978, s. 100).

⁸⁾ A KV ČSFR, R43 (KV ČSFR rozhovor s Čestmírom Císařom, 29. marca 1990). MLYNÁŘ, Z.: Mráz přichází z Kremlo. Praha 1990, s. 165.

⁹⁾ A ÚV KSČ, fond 02/1, P2909.

¹⁰⁾ Komisia vlády SR pre analýzu historických udalostí z rokov 1967 – 1970. Slovensko v rokoch 1967 – 1970: výber dokumentov. Bratislava 1992, s. 14 – 16.

že presne v tom sa dosiahla dohoda.¹¹⁾ Dovoľáva sa zásluhy (s. 181 – 182) za zvolanie mimoriadneho zjazdu strany na začiatku invázie, zatiaľ čo svedkovia tvrdia, že bol príliš zmätený sovietskou zradou, aby bol schopný takého vzdorovitého kroku.¹²⁾ Zatiaľ čo od politika sa takáto utilitárnosť dá očakávať, je poľutovaniahodné, že novinár Jiří Hochman, ktorý pôsobí ako posmrtný vydavateľ a tichý sprievodca prácou a ktorý mal prístup do archívov federálnej komisie, nielenže dovolil, aby tieto protirečenia zostali nepovšimnuté, ale dokonca vyhlásil: „Pozorne som skontroloval jeho údaje, a ani raz som nenašiel žiaden podstatný rozpor medzi jeho správou a dokumentárnym záznamom“ (s. 277).

Je viac ako zarmucujúce, že je tu už málo, čo by sme nevedeli z biografie Williama Shawcrossa z roku 1970. Čitatelia budú mať oveľa viac z Dubčekovho portrétu od poradcu pod pseudonymom Moravus, ktorý vyšiel na jeseň 1971 v *Survey*. Z knihy *Nádej zomiera posledná* nie sme múdrejší, pokiaľ ide o presný priebeh očividne ľahkého vzostupu Dubčeka k moci, a obdivujeme (tak ako v prípade Gorbačova) jeho schopnosť zamestnávať obávaných rivalov, ale aj jeho pozoruhodnú slepotu voči intrigám bývalých spojencov. Nevysvetľuje povahu rozhodovacích procesov v systéme jednej strany a neposkytuje ani akúkoľvek predstavu o tom, aký druh alternatívneho politického poriadku chcel utvoriť v roku 1968. Ponúka nám iba výťahy z Akčného programu, všeobecne známeho protirečivého dokumentu, ktorý odrážal dohadovanie dvestočlenného výboru, ale možno práve táto rozmanitosť konfliktných hlasov je najbližšie k Dubčekovmu svetonázoru. Vysvetlenie jeho rozhodnutia, že nikdy nepodpísal Chartu 77 (že to bol český dokument nevhodný na slovenské podmienky), je nepresvedčivé. Nakoniec je poľutovaniahodné, že nemal príležitosť opísať svoj život po roku 1989, keď sa vrátil na poslednú politickú pozíciu predsedu federálneho parlamentu, ktorú zastával pred dvadsiatimi rokmi, z ktorej ho doslova vyštvali (s podobnou zlobou ako v roku 1969) noví českí radikáli v roku 1991. To tiež znamená, že kniha nemôže náležite objasniť jeho vzťahy so zoskupením Verejnost' proti násiliu (VPN) a jeho oddanú obranu Vladimíra Mečiara po apríli 1991 a vznik HZDS.¹³⁾

Naproti tomu Gustáv Husák bol mužom, ktorý mal svoje priority a vedel, čo sa musí urobiť, aby sa im poslušilo. Bol očarený mocou a dostatočne vzdelaný a inteligentný, aby rozvinul svoju osobnú filozofiu politiky a politickej aktivity. Mnoho naznačujú už jeho články pre *Kultúrny život* v šesťdesiatych rokoch, jeho prejavy v straníckych výboroch a jeho dlhé reči v predsedníctve strany. Jeho memoáre sú o to viac sklamaním, lebo sa nestali machiavellistickou rozpravou, ktorú bol schopný vyprodukovať. Tak ako Dubček použil Hochmana ako uznanlivého účastníka rozhovoru, Husák si najal spomedzi najotrockejších pseudohistorikov slúžiacich komunistickému režimu Viliama Plevzu, ktorý v súkromnej korešpondencii pôsobil ako Husákov informátor o intrigách v bratislavských mocenských sieťach. Husák, ktorý sa sám považoval za historika, využil Plevzu na poskytnutie lesku dôveryhodnosti predpovedateľnému marasmu mýtov a legend o jeho úlohe v ilegálite a v Slovenskom národnom povsta-

¹¹⁾ Pozri A KV ČSFR, Z/M 16 (správa maďarského námestníka ministra zahraničných vecí z bratislavskej konferencie); A ÚV KSČ, fond 07/15, zahr. kor. c. 822 (Brežnevov list Dubčekovi zo 16. augusta); Zaciskanie petlí, s. 166 (Brežnevove poznámky na schôdzi predstaviteľov piatich intervenčných štátov 18. augusta); A KV ČSFR, Ruská zložka, Archív ústredného výboru KSSZ, občšij odtel, pervyj sektor, no. P1824 (zápis sovietsko-československého summitu v Moskve 4. októbra); A ÚV KSČ, fond 02/I, P103 (diskusia v Predsedníctve KSČ 15. októbra 1968); PECKA, J.: »Záznam telefonického rozhovoru L. Brežneva s A. Dubčekom 13. 8. 1968«, *Soudobé dějiny*, 1994, 4 – 5, s. 577 – 599.

¹²⁾ Pozri správu B. Šimona, šéfa pražskej organizácie strany, ktorá si zasluží skutočné ocenenie za zvolanie zjazdu vo Vysočanoch. In: August 1968. Praha 1990, s. 175.

¹³⁾ Je možné, že Dubček videl v Mečiarovi roku 1991 sám seba z roku 1967, keď kritizoval Antonína Novotného za centralizáciu moci. Dubček hodnotil Mečiara ako „kľúčovú postavu v slovenskej politike, vždy za spoločný štát Čechov a Slovákov, no ako premiér sa usiluje o väčšiu ekonomickú nezávislosť Slovenska“. (Národná obroda, 1. august 1991). Pozri aj ZAJAC, P.: „Päť rokov po: Alexander Dubček“, *Domino efekt*, 31. marca – 6. apríla 1995, s. 5.

ní, čo majstrovsky vyvrátil Jozef Jablonický.¹⁴ Je to skutočne hrozná správa o jeho vyšetrovaní a väznení v päťdesiatych rokoch, ale potom kniha degeneruje na opis neužitočnej povrchnej púte návratu do verejného života a vzostupu k moci v roku 1969. Nenájde tam ani len pohľad do fungovania „normalizačného“ režimu, iba letmé narážky na rivalitu s Biľakom, a nijaký cenný opis spolupráce s Moskvou v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch.

Z týchto troch memoárov sú možno Biľakove najcennejšie, pretože ich písal (alebo ich napísal) pred rokom 1989. Sú to nehanebné slová muža sledujúceho dôsledne iba autoritársku kariéru, zatiaľ čo Dubček a Husák v rozpakoch po roku 1989 boli zmätení zo svojich ideálov, správania v kritických chvíľach a zo svojej skutočnej identity. Dubček diktoval svoje pamäti uprostred konečnej dilemy, keď váhal medzi HZDS, presadzujúcim konfederáciu s Čechmi a federalistickou sociálnou demokraciou; tešil sa veľkej autorite (predovšetkým na Slovensku), ale nevedel, čo si s ňou počať; rovnako neistý bol v tom ako vychádzať s Mečiarom ako predtým s Brežnevom. Podobne ako M. R. Štefánik aj Dubček sa zaradí do galérie ako tvár, ktorú by Slováci radi ukázali svetu – výnimočne slušný človek: neagresívny vo svojej slovenskej identite, nie ani taký známy svojou celkovou kariérou, ako svojimi činmi v krátkych, ale dôležitých obdobiach, a zabitý za záhadných okolností.

Husák podobne diktoval spomienky v ťažkej chvíli, keď umieral na rakovinu žalúdka, ale na rozdiel od Dubčeka bol typom charakteru, s ktorým budú sami Slováci v súkromí polemizovať: pretože zároveň obhajoval i poškvrnil národnú vec (podobne ako Jozef Tiso), Slováci ho nemôžu ani úplne rehabilitovať, ani ho navždy vydať na potupu. Prieskum verejnej mienky po Husákovej smrti roku 1991 zistil, že zatiaľ čo 50 percent Čechov verilo, že mal výlučne negatívny vplyv na československú históriu, s týmto tvrdením súhlasilo iba 22 percent Slovákov. Naopak, 32 percent Slovákov cítilo, že pôsobil pozitívne a 43 percent bolo nerozhodných.¹⁵ V decembri 1993 prebehol medzi občanmi prieskum s otázkou, ktoré obdobie v dvadsiatom storočí bolo najlepším pre Slovensko a podstatných 18 percent označilo práve Husákovu éru.¹⁶ Na porovnanie iný prieskum roku 1993 zistil, že 42 percent respondentov bolo nerozhodných, či je alebo nie je J. Tiso spoluzodpovedný za osud slovenských Židov v holokauste, zatiaľ čo 25 percent skutočne obhajovalo jeho činy.¹⁷ Husák, ktorý na smrteľnej posteli dostal posledné pomazanie, bude v slovenskej predstavivosti zotrvať v predpekli s prezidentom-kňazom. Z tohto dôvodu je Plevzova apológia najfrustrujúcejšia zo všetkých troch zúčtovaní a jej prostoduchosť nemožno odpustiť – ponecháva totiž tak veľa nevysvetleného a ignoruje tak veľa ciest potenciálne cenného bádania.

¹⁴ „Husák v rezistencii 1939 – 1943“, Národná obroda 7., 8. a 9. augusta 1991.

¹⁵ Institut pro výzkum veřejného mínění, průzkum 90 – 24.

¹⁶ MILLER, B. – WHITE, S. – HEYWOOD, P. – WYMAN, M.: „Ethnic Division and Democracy in Slovakia“. Press Release no. 2: Slovak Opinion Poll by Glasgow University, 31. januára 1994.

¹⁷ Centrum pre sociálnu analýzu, Aktuálne problémy Slovenska po rozpade ČSFR: marec 1993. Bratislava 1993, s. 92 – 93.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- GARLICKI, A. – PACZKOWSKI, A. (vyd.): Zaciskanie petli. Tajne dokumenty dotyczace Czechoslovacji 1968 r. Wydawnictwo sejmowe, Varšava 1995.
- MADRY, J.: Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969 – 1970 a role ozbrojených sil. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994.
- BENČÍK, A.: Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro 1968. Studie a dokumenty. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994.
- KURAL, V. (vyd.): Československo roku 1968. 1. díl: obrodný proces. Parta, Praha 1993.
- BÁRTA, M. – FELCMAN, O. – BELDA, J. – Mencl, V.: Československo roku 1968. 2. díl: počátky normalizace. Parta, Praha 1993.
- HOCHMAN, J. (vyd.): Hope Dies Last: The Autobiography of Alexander Dubcek. Harper Collins, Londýn 1993.
- PLEVZA, V.: Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril. Tatrapress, Bratislava 1991.
- BILAK, V.: Paměti Vasila Bilaka. Prvá a Druhá časť. Agentura Cesty, Praha 1991.

RECENZIE

STOLZER, J. – STEEB, Ch.: *ÖSTERREICHS ORDEN VON MITTELALTER BIS ZUR GEGENWART. IM AUFTRAG DER ÖSTERREICHISCHEN GESELLSCHAFT FÜR ORDENSKUNDE*. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz 1996, 513 s. + 40 tab. farebnej obrazovej prílohy.

Rakúska spoločnosť pre výskum rádov zavŕšila šiesty rok svojej existencie usporiadaním výstavy rakúskych vyznamenaní v priestoroch zámku Kornberg neďaleko Grazu (Štajerského Hradca). Pri tejto príležitosti vydala katalóg, ktorý však svojím poňatím, obsahom a rozsahom vysoko prekročil zvyčajné výstavné katalógy a v podstate je zborníkom štúdií o vývine vyznamenaní tejto krajiny. Práca mapuje historický vývoj všetkých druhov vyznamenaní vo faleristickom ponímaní (nositeľné a neprenosné oceňovania zásluh) od stredoveku prakticky po súčasnosť, i keď práve v období stredoveku a raného novoveku ešte nemožno insigniám jednotlivých rytierskych rádov prisudzovať funkciu vyznamenanania, pretože plnili predovšetkým identifikačný charakter. Podobne je to aj s insigniami ústavov šľachtičien, ktoré sú takisto predmetom záujmu uvedenej práce.

Prvé príspevky sú venované duchovno-rytierskym rádom: štúdia Birgit Strimitzerovej hodnotí zástož suverénneho rádu Maltézskeho rytierov v Rakúsku, štúdia Dietera A. Bindera sa zaoberá rádom Nemeckých rytierov a štúdia Herberta Musssgera je venovaná rytierom sv. Hrobu. Nasledujúca rozsiahla štúdia Christiana Steeba hodnotí laické rytierske spoločnosti neskorého stredoveku na rakúskom teritóriu a druhá štúdia od toho istého autora sa venuje rakúskemu a španielskemu rádu Zlatého rúna. Nasledujú ďalšie štúdie o jednotlivých radoch monarchie – Vojenskom rade Márie Terézie (Georg Ludwigstorff), uhorskom rade sv. Štefana (Attila Pandula), Leopoldovom rade (Günter E. Schmidt), rade Železnej koruny (Rudolf Vogl) a rade Františka Jozefa (Karl Gattinger). Problematiku rádových a radových odevov rozoberá príspevok Georga Kuglera. Hermann Dikowitsch sa zamerával na dámske rady (rad Otrokých cností, Hviezdokrižový rad, Alžbetin rad a nerealizovaný rad sv. Teodory). Radovú problematiku završuje štúdia Georga Ludwigstorffa o uhorskom rade (ráde) Zlatej ostrohy. V poradí druhá štúdia Hermanna Dikowitscha sa opätovne zameriava na ženský aspekt faleristiky – tentoraz na odznaky ústavov šľachtičien (ústav Terézie, grófký Wolkensteinovej v Innsbrucku, ústav šľachtičien v tyrolskom Halle, v Štajerskom Hradci, v Gorici, v Innsbrucku, Klagenfurte, Lublani, Novomeský ústav šľachtičien u sv. Anjelov v Prahe, Hradčanský ústav šľachtičien v Prahe, Savojský ústav šľachtičien vo Viedni, ústav šľachtičien u Panny Márie Školskej v Brne). Zostávajúca časť knihy sa venuje jednotlivým vyznamenaniam monarchie, ktoré nemali charakter radu. Štúdia Andreasa Löbkeho sa zaoberá radom Tyrolskej matríky. Rozsiahly priestor zaberá štúdia Waltera A. Schwarza, venovaná vojenským vyznamenaniam monarchie. Celok končí krátkymi pasážami venovanými vojenskej dekorácii vo forme vavrínového venca, vojnovej stuhy, mečom a vojenskému schématismu. Jednotlivé občianske vyznamenanania monarchie mapuje rozsiahla štúdia Helmuta-Theobalda Müllera. Nasledujúce dve štúdie Güntera Erika Schmidta sú venované problematike vyznamenaní prvej a druhej Rakúskej republiky. Túto časť knihy uzatvára štúdia Harmuta Rochowanského o puncoch, značkách a iných označeniach vyznamenaní, ktorú doplnia zoznam najvýznamnejších výrobcov vyznamenaní. Po rozsiahlej farebnej prílohe nasleduje samotný výstavný katalóg z pera Johanna Stolzera. Obsahuje vyše štyroch stoviek položiek, ktoré sú doplnené stovkou čiernobielych fotografií. Celkom na záver sú uvedené stručné medailóny jednotlivých autorov.

Vzhľadom na veľký chronologický a tematický záber jednotlivých príspevkov nie je možné na takomto obmedzenom priestore podrobne hodnotiť text venovaný vývoju jednotlivých vyznamenaní. Všeobecne možno povedať, že editori reprezentatívnej publikácie si stanovili podstatne vyššie ciele, než sú tie, na ktoré sa zvyčajne obmedzujú mnohé zberateľské katalógy, teda iba na prehľady spolu s podrobným opisom jednotlivých vyznamenaní a jednotlivých raziieb, často iba s veľmi stručným alebo žiadnym priestorom pre ich históriu. Naopak, jednotlivé štúdie poskytujú dostatok informácií predovšetkým o historickom vývoji každého z nich a jeho funkcii v sústave štátnych vyznamenaní habsburskej a neskôr rakúsko-uhorskej monarchie. Obsahom, charakterom a predovšetkým kolísajúcou úrovňou spracovania sa však z takto chápanej

konceptie knihy do veľkej miery vymykajú kapitoly, venované duchovným a laickým rytierskym spoločnostiam. Keďže ide o dôležité fenomény, všimnime si ich spracovanie podrobnejšie.

Prvé tri kapitoly sú obsahovo a proporcionálne nevyvážené. Zatiaľ čo špitálnikom sv. Jána Jeruzalemského (maltézskeho rytierom) je venovaný iba stručný prehľad, ktorý sa navyše týka iba mladšieho obdobia od 18. storočia, problematika rádu nemeckých rytierov je spracovaná podrobnejšie a ucelenejšie. Najmenej významný rád z trojice predstavených a navyše s problematickou militantnou funkciou (rád Božieho hrobu) je spracovaný podrobne na relatívne dobrej úrovni, vrátane opisu rádových insígnií, odevov a koruhiev. Staršie dejiny špitálnikov sú načrtnuté v krátkosti iba vo veľmi všeobecnej rovine, hoci rád má dlhú historickú tradíciu aj na území Rakúska – rádová komenda v dolnorakúskom Mailbergu bola založená už v polovici 12. storočia. Autor sa nezaobera ani problematikou spoločného českého a rakúskeho veľkoopátstva so sídlom v Prahe zo začiatku 14. storočia, hoci práve ono vďaka svojej nepretržitej existencii patrí k najstarším v celých dejinách rádu. Chýba tiež pasáž o rádovej symbolike a podobe rádových insígnií.

V prípade rádu Nemeckých rytierov je dosť závažným nedostatkom zlá interpretácia nepresného citátu sv. Bernarda (s. 22). Jeho úvaha vznikla na podnet a opätovné prosby niektorého templára (Hugo peccator, azda Hugo de Payns?), ktorý vyjadroval veľké pochybnosti o smerovaní svojho rádu a vnútorný nesúhlas s vojenským spôsobom života. Bernardovo dielo *Liber ad milites Templi: De laude novae militiae* z roku 1136 bolo ospravedlnením a obhajobou rádu templárov. Bernard zdôrazňoval rozdiel medzi *militia saecularis* a *militia nova*. Kým prví rytieri sa oddávali móde, zdobeniu zbraní a odevov a pestovaniu kučier, teda všetkému, čo skutoční rytieri v boji nepotrebovali a zároveň žili v ustavičných sporoch, túžili po svetskej sláve a boli chamtiví po svetských statkoch, rytieri nového vojska (Templári) sa nehodlali venovať márnostiam, rôznym jalovým skutkom, hrám, poľovačkám a turnajom, ale svoj život mali zasvätiť výhradne službe Bohu. Treba však zdôrazniť, že Bernard rád nevyhnutne idealizoval a preto citát nemožno chápať doslovne. Jeho ideál asketického bojovníka v praxi jednotlivých duchovno-rytierskych rádov (vrátane samotných templárov) nemal až natoľko formujúci vplyv.

Prekvapuje absencia akejkolvek zmienky o výsostne rakúskom duchovno-rytierskom ráde sv. Juraja so sídlom v Millstatte, ktorý v roku 1468 založil cisár Fridrich III. Pápež ho schválil v nasledujúcom roku a rád jestvoval až do začiatku 16. storočia, keď ho rozpustil Ferdinand II.

Najproblematickejšou kapitolou knihy je štúdia Ch. Steeba venovaná laickým rytierskym spoločnostiam. Predovšetkým je veľmi slabo vysvetlený už vznik a formovanie rytierskych spoločností akéhokolvek druhu alebo charakteru; to sa nemôže obmedziť iba na konštatovanie rytierskej renesancie v 14. storočí a na príklad troch starších duchovno-rytierskych rádov (s. 40). V priebehu 14. storočia skutočne môžeme hovoriť o renesancii rytierstva, tá však vychádzala z úsilia doplniť alebo celkom nahradiť tradičné seniorsko-vazalské vzťahy iným formálnym spôsobom, teda aj zavedením inštitútu platenej dvorskej služby. S tým súvisela aj postupná formalizácia dvorského života prostredníctvom čoraz prepracovanejších rituálov, medzi ktoré patrilo zavedenie plátov pre všetkých členov šľachtických (predovšetkým kniežacích a grófskych) domov bez ohľadu na ich stav alebo charakter vzťahu voči hlave domu poskytovaním pravidelného platu alebo *livree* v podobe stravy, nápojov a látok. Približne od polovice 14. storočia sa vo Francúzsku a v Anglicku začalo aplikovať rozdávanie látok charakteristických farieb a odznakov, ktoré mali spoločne symbolizovať nositeľovu zviazanosť s príslušným domom. Na rozvoj rytierskeho etosu a na formovanie rytierskych združení mali nezanedbateľný vplyv aj literárne diela, či už mali charakter romancií, alebo boli filozoficko-teoretickými prácami. Už rané *chansons de geste* Chrétiens de Troyes a iných básnikov definovali ideálne vlastnosti rytiera. V romanciach sa však objavovali aj také fiktívne spoločnosti, ako napríklad 12 párov Karola Veľkého, rytierska spoločnosť Okrúhleho stola kráľa Artuša, spoločnosť strážcov svätého Grálu, Franský palác z prozaickej romancy Perceforest a mnohé ďalšie. Priam na „vedeckej úrovni“ tieto ideály rozpracovali takí autori 12. a 13. storočia, ako bol Ján zo Salisbury, Ramon Lull, Geoffrey de Tour-Landry, Godefroi de Charny, Honoré Bonnet a iní. Vplyv duchovno-rytierskych rádov tiež nemožno obmedziť iba na tri rády (špitálnici sv. Jána, templári a nemeckí rytieri), pretože v čase najbúrlivejšieho rozvoja laických rytierskych spoločností už jeden z nich neexistoval a okrem toho bolo do roku 1325 založených spolu 19 duchovno-rytierskych rádov. Mnohé ďalšie rády tohto druhu vznikali aj v 15. a 16. storočí. Jedným z množstva súbežne pôsobiacich vplyvov na formovanie laických rytierskych rádov bola aj existencia rytierskych združení, ktoré sú známe ako bratrstvá v zbrani, rôznych vojensko-politických aliancií, turnajových spoločností a stavovských alebo duchovne orientovaných združení nešľachticov.

S naznačenou problematikou súvisí aj klasifikácia rytierskych spoločností, ktorá sa vyznačuje povrchným spracovaním (s. 42 – 43). Potreba klasifikácie rádov sa objavila už pred rokom 1502, keď sa o ňu pokúsil Olivier de la Marche. S odvolaním sa na Keena, ktorý prevzal d'Arcyho prvotné členenie, autor uvádza tri základné typy spoločností: dvorské rády, votívne rády a rytierske spoločnosti. Keen, ktorý nie je špecialistom na rádovú problematiku, mohol vo svojom všeobecne ponímanom diele o rytierstve z roku 1984 vychádzať iba z dovtedy vydaných literatúr¹⁾, a preto sa jeho klasifikácia dá akceptovať, ale v žiadnom prípade nemôžeme rovnaký postoj zaujať voči Steebovi. Uvedenú klasifikáciu sám d'Arcy už dávnejšie (pred dvadsiatimi rokmi) prepracoval a podstatne precizoval. Rády člení na pravé rády (ktoré mali nejakú formu pravidiel alebo stanov a mali regulovať život a spoločné aktivity členov) a na pseudorády (boli iba voľnými skupinami šľachticov s formálnymi väzbami). Pravé rády ďalej člení na panovnícke, spolubratské, bratské a votívne, pseudorády potom na klientske a čestné. Uvedená klasifikácia poprednej autority na problematiku laických rytierskych spoločností vychádza z detailnej analýzy jednotlivých spoločností a je doteraz najkomplexnejšia a najprepracovanejšia.²⁾

Autor sa zaoberá aj insígniami rytierskych spoločností, žiaľ, iba vo veľmi všeobecnej rovine. Tieto insígnie sa spočiatku nosili výlučne prišité na odevo alebo pripevnené pomocou spony a samotná kolana (ozdobná refaz zo zaveseným prívieskom) sa začala vyvíjať až neskôr (s. 43). Insígnie sa však rozhodne neobmedzovali na tieto dve formy nosenia – mohli sa nosiť v tvare širokého pruhu látky krížom cez hrud' (kastílsky rád Šerpy), opasku upevneného na nohe (anglický rád sv. Juraja alebo Podväzku) alebo na ruke (neapolský rád Špulky), ďalej v podobe náhrdelníka tesne obopínajúceho krk (nemecký rád Spony, kastílsky rád Šupiny, francúzsky rád Opasku nádeje), v podobe verbálnej insígnie vyšitej na hrudi (uhorský rád sv. Juraja) či dokonca v podpazuší (anjouovský rád Polmesiacia). Kolana (francúzsky rád Peleríny alebo Dikobraza, cyperský rád Meča, savojský rád Náhrdelníka) sa začala používať a postupne vyvíjať až od 60. rokov 14. storočia.

Žiadalo by sa uviesť aj základný rozdiel medzi insígniami duchovno-rytierskych a laických rytierskych spoločností – duchovné rády si za insígnie zvolili vždy znamenie kríža určitého tvaru a farby, zatiaľ čo laické rády kríž v tejto podobe vôbec nepoužívali (s. 45 – 46). Iba celkom výnimočne sa objavoval ako súčasť rádovej insígnie (uhorský Dračí rád, anglický Podväzkový a aragónsky rád sv. Juraja).

Autor pomerne mnoho priestoru venoval turnajovým spoločnostiam, ale výhradne nemeckej proveniencie (s. 43 – 44). Dosť prekvapujúca je absencia údajov z Rakúska, hoci tu sa prvé turnaje konali už na konci 13. storočia. Ešte nepochopiteľnejšie je opomenutie osoby štajerského šľachtica Ulricha von Lichtensteina, ktorý už v polovici 13. storočia preoblečený za kráľa Artuša konal rytiersku púť so zámerom vyzvať na súboj všetkých rytierov, ktorých cestou stretne a víťazov prijímal do svojho rádu Okružleho stola.

Kastílsky rád Šerpy z roku 1330 nebol prvým panovníckym rádom, ale bol prvým, ktorý na svoju identifikáciu použil pojem „rád“. Doteraz najstarším známym panovníckym rádom je uhorský rád (bratská milícia) sv. Juraja z roku 1325/1326 (s. 41).

Na samo predstavenie rádov z teritória Rakúska autor použil jednu zachovanú rádovú insígniu a niekoľko obrazových prameňov, ktoré mu poslúžili ako základňa pre ďalší výklad. Nebola to však veľmi šťastne zvolená metóda, lebo niektorým cudzím rádom (vrátane obsiahlych citácií alebo rozborov stanov) venuje pomerne mnoho priestoru iba preto, že medzi ich nositeľmi bolo niekoľko Rakúšanov. Výber však nebol dôsledný, keďže poznáme aj iné rády, ktoré spĺňajú túto podmienku a autor ich celkom opomenul. Na druhej strane paradoxne nespomenul existenciu jedného významného domáceho rádu. Cudzími rádmí boli uhorský Dračí rád z roku 1408, dánske bratstvo Panny Márie alebo Sloní rád z roku 1457, aragónsky rád Vázy pozdravenia alebo Štoly a vázy z roku 1403 (ktorý však nesprávne nazval Kanvovým rádom) a český rád neznámeho názvu z čias Václava IV., ktorý sa zvykne nazývať rádom Točenice. Z domácich rádov sa venuje iba rádu Vrkoča spreď roka 1390, rádu Poslušnosti alebo Orlice z obdobia okolo roku 1433 a iba krátku zmienku venuje insígnii pravdepodobne habsburského rádu nezná-

¹ KEEN, M.: *Das Rittertum*. München 1987 (pôvodné anglické vydanie 1984).

² BOULTON D'ARCY, J. D.: *The Middle French Statutes of the Monarchical Order of the Ship (Naples 1381). A Critical Edition, with introduction and notes*. In: *Medieval studies* Vol. XLVII/1985. Pontifical institute of medieval studies, Toronto 1985, s. 168 – 272. Ten istý: *The Knights of the Crown. The monarchical orders of knighthood in later medieval Europe 1325 – 1520*. Woodbridge 1987.

meho názvu. Zarážajúca je absencia akejkoľvek zmienky o rakúskom ráde Salamandra, a to najmä preto, že sa zmienil o vstupe vojvodu Ernesta I. Železného (suveréna práve tohto rádu!) do uhorského Dračieho rádu v roku 1409. Rád založil niektorý z vojvodov habsburského domu koncom 14. storočia a posledný údaj o udelení jeho insígnii pochádza z roku 1454.

Uhorský Dračí rád nebol prvým uhorským rádom (bol ním už spomenutý rád sv. Juraja), jeho insígnie sa neudelovali vo dvoch triedach a nenosili sa na kolane (s. 53). Podľa svedectva Žigmundovho kronikára Eberharda Windeckeho bol drak s krížom na chrbte určený pre domácich rytierov a drak bez kríža pre cudzích rytierov. V praxi však boli všetky odznaky jednotné a na podobu insígnii mal vplyv ich postupný vývoj a spôsob použitia. O nosení insígnie tohto rádu na kolane nemáme k dispozícii nijaké písomné, ale ani ikonografické doklady. Jediné vyobrazenie kolany pochádza až z konca 15. storočia z náhrobku krajinského sudcu a sedmohradského vojvodu Štefana Bátoriho (+1493) a pôvod má pravdepodobne v nositeľovej individuálnej úprave insígnii. Nápadne sa podobá na kolanu dánskeho Slonieho rádu, ktorá je vyobrazená na náhrobku dánskeho kráľa Jána Johana z roku 1513. O neautentickejšť kolany svedčí predovšetkým zavesený medailón Panny Márie s dieťaťom, pretože Dračí rád sa odvolával na kult sv. Margaréty a sv. Juraja. Pri výpočte rádových insígnii a zbraní by sa žiadalo doplniť exemplár meča z anglického Yorku, ktorý Žigmund pri svojej návšteve Anglicka v roku 1416 venoval pravdepodobne kráľovi Henrichovi V., a ten má pošvu ozdobenú insígniami rádu (s. 66).

Uvedené nedostatky sa našťastie týkajú iba tejto kapitoly a ďalší text knihy je už spracovaný na solídnej odbornej úrovni (vrátane Steebovej druhej štúdie o ráde Zlatého rúna) a na mnohých miestach prináša veľké množstvo doteraz nepublikovaných informácií. Nevyváženosť a nejednotné spracovanie prvých kapitol knihy je azda do veľkej miery spôsobené aj tým, že nie všetci autori sú profesionálni historici, a nie sú dostatočne zorientovaní v tejto špeciálnej problematike. Uvedené nedostatky však výraznejšie neznižujú celkovú informačnú hodnotu knihy, ktorá vhodne doplnia, rozširuje a na mnohých miestach kriticky prehodnocuje doteraz základné diela v tejto oblasti: Měříčkovu monografiu³⁾ (1974) a Procházkov stvorzväzkový katalóg⁴⁾ (1974).

Igor Graus

SÚČASNÉ POLITICKÉ DEJINY RUSKA 1985 – 1997 (Sovremennaja političeskaja istorija Rossii) – Kol.: vedúci A. I. **PODBERIOZKIN**, RAU – Korporácia Moskva, 990 s.

Na úvod treba azda poznamenať, že každá politická história nevyhnutne vychádza z evolúcie spoločnosti, jej objektívnych záujmov, záujmov rozličných sociálnych skupín, rôzneho chápania a prístupu k riešeniu problémov spoločnosti. Inými slovami, proces, udalosti, ktoré sú zaznamenané v živote spoločnosti a v zásade formujú jej politickú históriu (ktoré prebiehali v ZSSR – Rusku od roku 1985), sa dnes javia ako nová politická história krajiny.

Autorský kolektív pod vedením akademika A. I. Podberiozkina sa vo svojej objemnej práci *Súčasný politické dejiny Ruska (1985 – 1997)* po prvý raz v rámci ruskej historiografie pokúsil dať úplný obraz o ceste, ktorou prešla krajina za 12 rokov (kronika udalostí v knihe sa začína januárom 1985 a končí sa marcom 1997).

Koncom roka 1996 sa na pultoch moskovských kníhkupectiev síce objavil prvý diel práce kolektívu historikov: *Politické dejiny: Rusko – ZSSR – Ruská federácia* (Terra, Moskva 1996), ktorá však zachytáva celú históriu Ruska – od Kyjevskej Rusi, Moskovského štátu, cárskeho Ruska, „červené obdobie“, až po dnešné rozbité Rusko v ére Jelčina.

Práve preto, že recenzovaná práca zachytáva historicky krátke obdobie rokov 1985 – 1997, má unikátny charakter, pričom svojím obsahom upozorňuje ešte na dva momenty: 1. na nebezpečnú krátkosť historickej pamäti spoločnosti, 2. na akceptáciu špecifickej úlohy osobnosti v dejinách spoločnosti a na to nadväzujúce správanie politických elít (starých, nových, ale i staro-nových).

³⁾ MĚŘIČKA, V.: Orden und Ehrenzeichen der österreichisch ungarischen Monarchie. Wien – München 1974.

⁴⁾ PROCHÁZKA, R.: Österreichisches Ordenshandbuch. München 1974, druhé rozšírené vydanie 1979.

Je všeobecne známe, že politický faktor mal v ruských dejinách veľký význam a vždy vplýval na obsah, zameranie a výsledok ekonomických, sociálnych a duchovno-mravných procesov. Jeho kompaktnosť s inými faktormi (geopolitickými, sociokultúrnymi, konfesionálnymi, nacionálnymi a i.) pôsobí na špeciálnu situáciu v Rusku, ktorá tvorí základ osobitnej „ruskej cesty“ v dejinách s reflexiou osobitostí ruskej eurázijskej civilizácie, čo nakoniec potvrdzujú predovšetkým politické udalosti rokov 1985 – 1997.

Politické dejiny sú neustálym dialógom meniacich sa pokolení, dialógom politických kultúr, civilizovaných vzťahov. Na tento fakt upozorňuje materiál recenzovanej práce, pričom autori akcentujú, že takto idealizovaný stav má momentálne v Rusku, najmä od roku 1991, resp. od roku 1993, biele miesta a kladú provokačnú otázku: „Kde je pravda?“ Odpoveď sa snažia nájsť prostredníctvom „objektívnej, vedeckej analýzy zložitého a protirečivého obdobia novodobých ruských dejín“ (s. 11).

Súčasná politická dejiny Ruska (1985 – 1997), jej prvý diel *Kronika*, je práca, ktorá predstavuje naozaj kroniku doby, zbierku dokumentárnych údajov o väčšine aspektov vnútorného a zahraničnopolitického života krajiny od vstupu Sovietskeho zväzu a následne Ruska na cestu zmien a radikálnych reforiem.

Evolučné procesy, ktoré sa začali v ZSSR roku 1985, sú už dnes pre Rusko novými politickými dejinami, bohato nasýtenými udalosťami charakterizujúcimi prechod krajiny z jednej spoločensko-politickej formácie do druhej. A hoci je ešte zavčasu úplne vycítiť a vyhlasať výsledky tohto prechodu, pohľad do nedávnej minulosti tým viac pomáha ruskej spoločnosti, pohybujúcej sa kdesi na hrane chaosu, získať nové poznatky a vytýčiť si nové perspektívy.

Prvý diel tohto unikátneho vydania je akoby pokusom predostrieť viac alebo menej úplný obraz cesty, ktorou prešlo za tieto roky Rusko. Po prvý raz sa v nej podáva komplexná analýza najdôležitejších udalostí a politických procesov v priebehu posledných 12 rokov; je tu predstavený ucelený pohľad na všetky javy a udalosti, ktoré spôsobili základné zmeny v štruktúre spoločnosti, vo vnútornej a zahraničnej politike Ruska, jej ekonomike i sociálnej sfére.

V knihe sa ozrejmuje verejné a zákulisné mechanizmy politického boja, organizácia a uskutočnenie najdôležitejších politických kampaní nevyhnutne ruské prezidentské, parlamentné a gubernátorské voľby, analýzy sa ich výsledky a vplyv na ďalší hospodársky a politický rozvoj krajiny. Mapuje činnosť vládnucich elít a opozície, politických vodcov, prezidentských a parlamentných štruktúr, strán a hnutí.

Prvý diel obsahuje štrukturálne chronologickú (rozdelenú podľa rokov) tabuľku udalostí ako ruského politického života, tak aj súvisiacich udalostí mimo Ruska, ktoré bezprostredne ovplyvnili jeho osud. Chronológia je ilustrovaná analytickými materiálmi usporiadanými takým spôsobom, aby si mohol čitateľ predstaviť tie, alebo iné udalosti a procesy v politickom živote krajiny nielen z pozícií dnešného dňa, no akoby pohľadom súčasníka a účastníka.

Za pozornosť stojí, že autori sa pridrižovali dôležitého metodologického princípu – čitateľovi ponúkať predovšetkým taký materiál, ktorý mali k dispozícii a ktorý už bol čiastočne (v inej forme) publikovaný v rokoch 1992 – 1997 v moskovskom informačno-analytickom časopise *Obozrevatel – Observer* a taktiež informácie, ktoré autorskému kolektívu na ich žiadosť poskytli priamo v administrácii prezidenta RF, vo federálnych ministerstvách a rezortoch, v regiónoch Ruskej federácie a pod.

Druhý diel vydania *Osobnosti Ruska* by sa mal na pulchto objaviť do konca roka 1997. Pravdepodobne pôjde o najúplnejší biografický bulletin obsahujúci údaje o živote politikov, vedcov, podnikateľov, činiteľov kultúry, vojakov, náboženských činiteľov, ktorí sa dnes priamo, alebo nepriamo zúčastňujú na procese budovania novej ruskej štátnosti (možno tušiť, že jeho nosnou konštrukciou bude asi kniha *Kto je kto v Rusku*, ktorú taktiež vydala RAU – Korporácia 1996).

Recenzovaná práca je výrazným obohatením poznatkov o vývoji ruskej vnútornej politiky a zahraničných vzťahov v rokoch 1985 – 1997. Kniha sa určite stane dôležitou pomôckou pre historikov, politológov, diplomatov a špecialistov – kremľológov, ktorí v nej môžu získať, resp. overiť si informácie a vyvarovať sa zhluku možných faktografických nepresností, ktoré fixujú v sebe mediálne informácie z Ruska.

Štúdium faktorov politickej histórie Ruska nás však musí priviesť k hlbšiemu zamysleniu nad historickou reflexiou. Totiž štát, alebo ríša, ktoré do seba pojali geografickú a demografickú veľkosť, geostrategickú polohu a nie nakoniec vojenskú silu, ešte nikdy v dejinách neváhal tieto výhody využiť, samozrejme, pokiaľ sa na obzore neobjavil iný, zadržiaci moment.

Peter Juza

ANOTÁCIE GLOSÝ

BARTL, J. – ČIČAJ, V. – KOHUTOVÁ, M. – LETZ, R. – SEGEŠ, V. – ŠKVARNA, D.: LEXIKÓN SLOVENSKÝCH DEJÍN. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1997, 357 s.

Pocitujú veľkú absenciu knižných publikácií lexikálneho charakteru na slovenskom knižnom trhu, podujal sa kolektív historikov na spracovanie heslovitej chronológie slovenských dejín. Autori *Lexikónu* túto časť skromnejšie nazvali Kalendárium, ktoré zachytáva slovenské dejiny od praveku do konca roka 1995. Kalendárium rozčlenili do niekoľkých periodizačných podkapitol: Slovensko v praveku, Slovania na našom území, Slovensko za vlády Arpádovcov (11. storočie – 1301), Obdobie vrcholného stredoveku (1301 – 1526), Nástup novoveku (1526 – 1711), Obdobie reforimov (1711 – 1780), Na prahu modernej doby (1780 – 1848), Medzi Viedňou a Pešťou (1848 – 1867), Modernizácia deformovaná silným národným útlakom (1868 – 1918), Slovensko v medzivojnovom Česko-Slovensku (1918 – 1939), Prvý slovenský štát (1939 – 1945), Postupná sovietskizácia Slovenska (1945 – 1968), Roky zmarených nádejí a normalizácia (1968 – 1989), Prvé kroky v demokracii – samostatný štát. Aj keď k názvom niektorých periodizačných období možno mať výhrady, autori metodicky a obsahovo postrehli a presne vymedzili milníky našich dejín. Kalendárium je spracované prehľadne so zvýrazneným datovaním jednotlivých historických udalostí a javov a s následnou krátkou, ale veľmi výstižnou a hutnou charakteristikou historických faktov. Jednotlivé obdobia sú uvádzané úvodnými vstupmi, ktoré obsahujú základné informácie o príslušnej periodizačnej etape našich dejín. Kalendárium sumarizuje nielen doteraz známe poznatky o našich národných dejinách, ale zohľadňuje aj najnovšie výsledky výskumov slovenskej historickej vedy.

Druhú časť *Lexikónu* tvorí encyklopedický slovník, abecedne zostavený do jednotlivých hesiel, ktoré primeraným spôsobom vysvetľuje. Autori slovník pojmov a názvov inštitúcií zámerne koncipovali tak, aby ozrejmil niektoré súvislosti, ktoré sa nedali dostatočne vysvetliť v chronologickej časti. Nachádzame tu aj heslá, ktorým sa dote-

raz nevenovala primeraná pozornosť, ako napríklad: maďarizácia, Slovenská národná strana, disidenti a ďalšie. Organickou súčasťou *Lexikónu* sú genealogické tabuľky arpádovskej a habsburskej dynastie, ktorých panovníci vládli nad územím Slovenska. Dopĺňa ich textový prehľad panovníkov od kniežata Sama a prezidentov od T. G. Masaryka do súčasnosti. *Lexikón* uzatvára zoznam použitej a odporúčanej literatúry a menný register.

Lexikón slovenských dejín možno priradiť k základným príručkám; je určený nielen záujemcom o našu históriu, ale je nepostrádateľnou pomôckou pre učiteľov škôl všetkých stupňov, študentov ako aj pre dôstojníkov kultúrno-výchovnej práce našej armády. Sme presvedčení, že nájde svojich pokračovateľov v spracovaní ďalších špecializovaných chronológií. Publikácia vyšla s finančným príspevom štátneho fondu Pro Slovakia. Jej vydanie treba hodnotiť ako záslužný edičný čin s dosahom na zvyšovanie kultúrneho a národného povedomia mladej generácie.

B. Klein

EDBURY, P. W.: THE KINGDOM OF CYPRUS AND THE CRUSADES 1191 – 1374. Cambridge University Press, Cambridge 1994, XIV+242 s., 2 mapy, 4 genealogické tabuľky.

V priebehu 3. krížovej výpravy v máji 1191 Richard Levie Srdce za dramatických okolností dobyl Cyprus a od tejto chvíle ostrov vo východnom Stredomorí prešiel na ďalšie štyri storočia z rúk Byzancie pod nepretržitú vládu Západoeurópanov. Po krátkej epizóde s templármi sa vládcom ostrova stal bývalý jeruzalemský kráľ, pochádzajúci z francúzskej rodiny Lusignanovcov; jej príslušníci tu vládli až do konca 15. storočia, keď sa ostrov po abdikácii vdovy po Jakubovi II., Kataríny Coronarovej, stal majetkom Benáťčanov. Po páde Akky v roku 1291 Cyprus nadobúdala čoraz väčší strategický význam ako najvýchodnejšie položená bašta západného kresťanstva na Blízkom východe a Osmanom dokázal vzdorovať až do 70. rokov 16. storočia. Autor sa zameriava práve na obdobie lusignanskej nadvlády, charakteristické politickou stabilitou a hospodárskou prosperitou. Edbury sa nepokúša podať komplexný obraz politických a hospodárskych dejín Cypru, ale sústreďuje sa výlučne na jeho úlohu v kruciátoch. Na základe výsledkov najnovšieho bádania ako aj kritického prehodnocovania prameňov vnáša svetlo do zložitej spleti diplomatických aktivít cyperských panovníkov rovnako ako do dynastických vzťahov príslušníkov rodov Lusignanov

a Ibelinov. Práca vo svojom druhom vydaní úspešne dopĺňa a do veľkej miery aj prehodnocuje monumentálne Hillovo dielo z roku 1948, ktoré s výnimkou nevelkého počtu moderných štúdií až doposiaľ zostávalo jediným celistvým zdrojom informácií o ostrove, na ktorý sa v období čoraz aktuálnejšej vojenskej hrozby z Východu s nádejou aj s obavami sústreďovala pozornosť celej kresťanskej Európy.

I. Graus

BĚLINA, P. KOLÍN 18. 6. 1757. Bojiště českých dějin 1. Praha, Nakladatelství Paseka 1997, 91 s.

Po veľkom boome prekladovej populárnovednej literatúry z problematiky vojenských dejín sa u našich západných susedov začínajú množiť aj edičné rady z pera domácich autorov. Jedným z nich je novovzniknutá edícia Bojiště českých dějin. Jej prvým zväzkom je knižka o bitke medzi rakúskou a pruskou armádou pri Kolíne 18. júna 1757 z pera renomovaného historika Pavla Bělinu. Hneď na úvod treba poznamenať, že Bělina patrí medzi tých odborníkov, u ktorých sa vedecká erudícia snúbi so širokým kultúrohistorickým rozhľadom, schopnosťou písať čítavým, kultivovaným jazykom a nápaditým prístupom k spracováanej téme. Dokázal to už vo svojich vystúpeniach na medzinárodných kongresoch, ako aj spoluautor publikácií *Dějiny zemí Koruny české a Dějiny evropské civilizace*, v heslách spracovaných pre publikáciu *Slavné bitvy naší historie, Slavní vojevůdci*, v monografii o generálovi Laudonovi a v neposlednom rade aj v anotovanej knižke.

V úvodnej kapitole opisuje stručný vývoj dragúnskeho pluku „holobriadkov“, ktorí sa vyznamenali v bitke pri Kolíne, a keď aj v čase bitky tam bolo Čechov, ako sám poznamenáva „poskromne“ (český živel v tomto pluku prevládala až začiatkom 19. storočia), domáce prostredie k nim z rôznych príčin prišlo. V ďalších častiach Bělina hodnotí organizáciu, početné stavy, výstroj a výzbroj, ako aj stratégiu, taktiku a spôsob zásobovania armád týchto absolutistických monarchií. Pozornosť venuje opisu dobovej lineárnej taktiky, v ktorej vynikala najmä pruská armáda Fridricha II. Na tento rozbor nadväzuje kapitola o predpríprave bitky pri Kolíne so stručným opisom udalostí sedemročnej vojny na českom bojisku po prehratej bitke roku 1757 pri Štěrboholi. Samotnej bitke pri Kolíne venuje päť kapitol. Po stručnom zhodnotení zámerov hlavných veliteľov oboch armád, poľného maršala Dauna a pruského kráľa Fridricha II., postupuje

osvedčeným chronologickým opisom dramatických udalostí, ktoré sa tu odohrali 18. júna 1757. Snaží sa čo najobjektívnejšie hodnotiť rozhodnutia hlavných veliteľov i veliteľov na nižších stupňoch velenia a plasticky podáva priebeh samotnej bitky. Na prvý pohľad chaotické dianie na rôznych úsekoch bojovej línie autor faktograficky utriedil a objektívnym nadhľadom sa mu podarilo nakresliť aj pre neodborníka prehľadný a zrozumiteľný obraz, oživený citátmi zo spomienok niektorých popredných aktérov bitky. V kapitole, ktorá nadväzuje na opis kolínskej bitky, autor hodnotí kolínsku epizódu v rámci sedemročnej vojny, a to v širokom kontexte medzinárodnej politiky a vývoja udalostí na európskom bojisku, ale aj súbežných udalostí v Indii a Severnej Amerike. Poznamenáva, že bez ohľadu na úspech habsburských zbraní pri Kolíne, výsledok sedemročnej vojny predznamenal už víťazstvo Britov pri bengálskom Palásí, ktoré položilo aj základ britskej nadvlády v Indii. Výberom z korešpondencie hodnotí reakcie pruského kráľa na kolínsku bitku a jeho osobné vlastnosti, v ktorých prevažovali skôr negatívne črty. Azda by neškodilo, keby autor okrem inak zaujímavých faktov, bol stručne rozviedol aj niektoré vojenské kvality pruského panovníka: spomenul, že napriek egoizmu, úsilí zvalovať vinu na iných, cholerickej povahe, neobjektívnosti pri hodnotení vlastných a cudzích zásluh a omylov, stavaní sa do pózy jediného obrancu slobody Nemecka a protestantského náboženstva, Fridrich II. patril medzi významných vojenských reformátorov, schopných vojvodcov a nechýbala mu ani osobná odvaha. Ako príklad môže poslúžiť situácia, keď v bitke pri Kolíne po vydaní rozkazu na útok proti rakúskym silám na juh pri Chocenice sa s hŕstkou vojakov sám podujal na útok a ocitol sa pred ústím protivníkových diel. Musel ho zaraziť vlastný ordonanc.

V predposlednej kapitole sa Bělina venuje tradíciám kolínskej bitky a uvádza na správnu mieru niektoré glorifikujúce názory starších autorov a publicistov na oboch stranách. Nezabúda ani na založenie radu Márie Terézie, ktorý prvýkrát dostali práve poprední aktéri kolínskej bitky. Záverečná kapitola, ktorá vzhľadom na svoj námet a opisný charakter mohla byť zaradená aj na úvod publikácie, mapuje pamätné miesta udalostí z 18. júna 1757 pri Kolíne.

Publikácia vytlačená na kvalitnom papieri je vybavená farebnými a čiernobielymi, prevažne dobovými ilustráciami, mapkami a schémami bojovej situácie v rôznych fázach bitky, výňatkum z Ordre de bataille pruskej a rakúskej armády pred začatím bitky, výberom z odbornej literatúry

a krátkym resumé v nemeckom a anglickom jazyku. Azda iba jediná kritická poznámka. Pri prvých zmienkach u niektorých osobností nie sú vždy uvedené krstné mená, čo pri dobovej frekvencii niektorých mien môže v rôznych súvislostiach viesť k zámene osôb. A ešte malá poznámka už mimo rámec hodnotenej knihy. Bitka pri Kolíne bola zaujímavá pre nás okrem iného tým, že sa jej zúčastnili osoby, ktoré zohrali nemalú úlohu aj vo vojenských dejinách Slovenska. V tejto súvislosti treba spomenúť napr. generála jazdeckta Františka Nádašdyho (v jeho vojsku bojovali aj odvedenci z územia Slovenska, medzi nimi legendárny zástavnik 8. husárskeho pluku Ladislav Škultéty z Mojútina, ktorý slúžil v armáde takmer 81 rokov), Mikuláša Esterháziho z Galanty, ktorý velil pešej brigáde, neskoršieho poľného maršala Andreja Hadíka, ktorý si necelé štyri mesiace po kolínskej bitke vyslúžil obdiv vďaka svojmu „husárskemu“ kúsku, keď sa poza tylo pruských vojsk presunul k Berlínu, sčasti ho obsadil a od mesta vybral výpalné.

V podobe pútavej monografie o bitke pri Kolíne dostal čitateľ do rúk hodnotnú knižku a historik zároveň impulz začať niečo podobné vydávať u nás. Veď bitiek a bojových aktivít v minulosti na našom území bolo nemalo a naše poznatky o ich priebehu a o účasti domáceho obyvateľstva na nich sú iba v začiatkoch.

V. Dangl

MORELL, S. W.: VIDĚL JSEM UKŘIŽOVÁNÍ. Brno, Jota 1995, 186 s.

Takmer po 50 rokoch vďaka brnianskemu vydavateľstvu Jota sa opäť dostala do rúk českého a slovenského čitateľa strhujúca historická reportáž od Sydneyho Morella. Vyšla už na sklonku roku 1938 v anglickom origináli a o sedem a pol roka neskôr – v apríli 1946 opäť, prvýkrát však v českom preklade (Alexander Fleischer).

Táto kniha, s charakteristickým názvom *Viděl jsem ukřižování*, hovorí o udalostiach v Československu v posledných predmníchovských mesiacoch roku 1938. Je svedectvom anglického novinára – spravodajcu Daily Expressu, ktorý bol „pri tom“. Kniha vznikala postupne z reportáží, alebo aspoň zo zaujímavých obsažnejších správ, ktoré denne posielal svojmu denníku do Anglicka. Je rozdelená do 25 častí, z ktorých má každá príznačný názov.

Bolo to v čase, keď to v ČSR vyzeralo ako žurnalistická invázia. Desiatky známych zahranič-

ných novinárov renomovaných denníkov sa po anšluse Rakúska (13. 3. 1938) objavilo v Československu, ktoré sa v dôsledku politického tlaku Nemecka stalo neuralgickým bodom v srdci Európy. Lenže na rozdiel od väčšiny svojich kolegov, ktorí pre svoje noviny prijímali oficiálne informácie, či už z českých alebo nemeckých zdrojov (cez telefón a uzavretí v prenajatých izbách hotelov), žurnalistická práca S. Morella vychádzala z iných základov. V sprievode svojho foxteriéra začal jazdiť autom po Československu (najčastejšie medzi Ašom a Libercom), aby čo najobjektívnejšie zachytil udalosti, ktoré sa tu odohrali.

Dej sa začína 15. marca 1938 na pohraničnej colnici v Mikulove. Sydney Morell tu opisuje rozhovor s príslušníkmi čs. finančnej stráže a svoje prvé pocity po príchode do Československa, kam ho po niekoľko mesačnom pôsobení vo Viedni vyslal jeho anglický denník. Na čs.- rakúskej hranici videl svetelný pruh široký ako cesta, ktorý sa tiahol pozdĺž celých hraníc až k Bratislave. V žiari reflektorov pracovali na budovaní opevnenia z betónu a ocele tisícky ľudí. V Československu bol prvý raz, ale to čo videl, ho presvedčilo, že tento ľud si uvedomuje, že je na pokraji sopky a že sa vážne pripravuje na jej výbuch.

Ďalšia časť knihy prenesie čitateľa do Liberca, kde 1. mája 1938 zorganizovala Sudetonemecká strana (SdP) okázalú demonštráciu. Jej vodca, bývalý učiteľ telocviku Konrad Henlein, ktorého iba otec bol pôvodom Nemeck (matka a starý otec Česi, babička Slovenka), tu predniesol zásadný prejav, v ktorom okrem iného vyhlásil, že známe Karlovské požiadavky zo zjazuďu SdP 24. apríla 1938 už nie sú požadovaným maximom sudetských Nemcov. Henlein mal vo svojom prejave 8 nových zásadných požiadaviek sudetských Nemcov adresovaných čs. vláde. V ďalších riadkoch autor podáva svedectvo o májovom zhromaždení sudetonemeckých socialistov v Karlových Varoch. Demonštrovali preto, aby dokázali, že i medzi sudetskými Nemcami bola menšina, ktorá za svoje presvedčenie a odmietnutie maširovať v henleinovských sprievodoch bola prepustená zo zamestnania a jej ďalší osud neveštil nič dobré. Slovmi ich vodcu Wenzela Jakscha boli to vtedy poslední mohykáni nemeckého socializmu.

Nasledujúce časti Morellovej knihy hovoria o čiastočnej mobilizácii čs. armády (dobovo brannej moci – pozn. M. Č.), ktorú na žiadosť jej velenia vyhlásila čs. vláda v noci z 20. na 21. mája 1938. Stalo sa tak na základe správ o zvýšenom pohybe nemeckých vojsk v čs. pohraničí – Sasku, južnom Sliezsku, severnom Rakúsku. Morell, kto-

rý o týchto udalostiach zostavoval správu pre svoj denník, tu spomína, že tieto správy, ktoré Hitler označil ako českú lož, nedostala len čs. vláda, ale aj vlády iných štátov. A aj keby jedna z tých vlád mala falošných informátorov, on sám nemohol uveriť, že by ich mali všetky.

Na ďalších stranách strhujúcej reportáže si jej autor všima štvavé články nemeckej tlače (pod Goebbelsovým vedením) namierené proti Československu. Napríklad opisuje historiku uverejnenú vo viedenskom denníku *Der Völkische Beobachter*, v ktorej sa píše o čs. rotmajstrovi, ktorý dostal rozkaz podmínať čs. časť medzinárodného mostu cez Dunaj. Vraj vo svojej horlivosti začal podmínovať aj koniec mosta na nemeckej strane, kde ho prichytili vojaci nemeckej ríšskej obrany. Pre nemeckú propagandu to bol taký vážny prečin, že ho vytrúbili do sveta pod titulom „ČSR porušuje hranice“. (V horlivosti zabudli na fakt, že v máji 1938 neexistoval nijaký čs.-nemecký medzinárodný most cez Dunaj – pozn. M. Č.).

Morell si ďalej všima niektoré postavy čs. politického života. Napríklad píše o predsedovi sudetoneckého poslaneckého klubu v čs. národnom zhromaždení Kundtovi, ktorý sa po 21. máji 1938 stal hovorcom sudetských Nemcov s predstaviteľmi čs. vlády. V tejto pozícii bol dôsledne riadený Hitlerom. Ak získal nejakú dôležitú správu, oznámil ju Henleinovi a on ju odovzdal Hitlerovi. Ten dal k nej svoje inštrukcie, a až potom išiel Kundt na rokovania k vtedajšiemu čs. predsedovi vlády Hodžovi. Zaujímavá je aj pasáž, v ktorej autor opisuje dr. Milana Hodžu ako šviháckeho a výkonného ministerského predsedu – Slováka, ktorého na jednej strane s každou maličkosťou trápil britský, či francúzsky vyslanec v Prahe, a na strane druhej bol pod neustálym domácim tlakom, aby sa sudetským Nemcom nepovoľovala uzda. Napriek zložitému postaveniu, v ktorom sa Hodža nepochybne ocitol, prichádza tento anglický novinár k záveru, že statočnejší človek by s jednou alebo druhou stranou rokoval oveľa rozhodnejšie. „*Hodža se krčil, kličkoval, odkládal.*“ V ďalších častiach knihy S. Morell píše o udalostiach leta 1938 v ČSR, ako boli napríklad: X. Všesokolský slet v Prahe (3. 7. 1938), ktorý vyznel ako mohutná manifestácia na obranu republiky, ako i príchod misie anglického lorda W. Runcimana do ČSR (3. 8. 1938). Čoskoro vysvitlo, že táto misia nebola nestranným pozorovateľom a sprostredkovateľom pri riešení napätých čs.-nemeckých vzťahov, ale že znamenala výraznú podporu pre henleinovskú SdP.

Nasledujúce pasáže knihy sú skutočnou drobno-kresbou o udalostiach v ČSR (najmä v 8 sudet-

ských okresoch) a Nemecku v kritickom septembri 1938, tak ako ich videl on. Nezabúda opísať ani dôležité politické udalosti, počnúc rokaním K. Henleina s A. Hitlerom v Berchofe o ďalšej taktike voči ČSR (1. 9. 1938) a končiac Mnichovskou dohodou veľmoci (29. 9. 1938), ktorej diktát prijala čs. vláda o deň neskôr.

Čitateľovej pozornosti určite neuniknú ani veľmi zaujímavé riadky o septembrovej mobilizácii čs. armády (23. – 29. 9. 1938). Autor opisuje udalosti, ktoré sa v tých dňoch odohrali v Prahe, ako aj poznatky o pripravenosti čs. armády brániť republiku, ktoré získal pri svojich cestách do pásma čs. pohraničného opevnenia. Napríklad pri jednej z nich sa rozprával s čs. rotmajstrom slovenského pôvodu. Zistil, že Slováci majú povest dobrých vojakov.

Záverčná časť knihy je venovaná udalostiam okolo odstupovania územia Sudet Nemecku a autorovým úvahám, aké zmeny na vojensko-politickej mape Európy možno po Mnichove očakávať. Dejinné udalosti, ktoré neskôr v Európe nastali a dnes sú už dôverne známe, dali S. Morellovi v jeho mnohých „prognózach“ za pravdu.

Napriek tomu, že súčasná česká a slovenská historiografia pozná rok 1938 oveľa dôkladnejšie a detailnejšie, možno konštatovať, že cena svedectva anglického novinára S. Morella neklesla. Hlavná hodnota jeho knihy je v autenticite. Pomáha vnímať skutočnú podobu takého zložitého obdobia v predmnichovskom Československu, ktorá je dnes často charakterizovaná už len predstavami, alebo dokonca komolená a retušovaná. Hodnotu knihy najlepšie vystihujú slová známeho českého historika R. Kvačeka, ktorý v jej úvode o autorovi napísal: „*viděl dějiny »zdola« a uměl se dívat i psát.*“

M. Čaplovič

GOTOWALA, J.: SLOŽITÁ PILOTÁŽ
(Taktika vzdušných bojů a bitev stíhacího letectva včera, dnes a zítra). Naše vojsko, Praha 1996, 256 s., 72 s. příloh. (Splatane wiraze. Bellona, Varšava 1992.)

Autor publikácie patrí medzi najskúsenejších poľských stíhacích letcov. V roku 1962 ukončil slávnu Deblinskú leteckú školu a nastúpil vojenskú službu k leteckej jednotke dislokovanej na pobreží Baltického mora. Každodennou svedomitou prácou si rýchlo osvojil zložitú a namáhavú prácu stíhacieho pilota. Na základe dosiahnutých výborných výsledkov v bojovej príprave odišiel študovať

na Akadémii Generálneho štábu Poľskej armády, ktorú v roku 1973 úspešne ukončil a prebral funkciu veliteľa 39. stíhacieho pluku. V rámci svojej funkcie rozvíjal dosiahnuté študijné a praktické poznatky vo vedení skupinových manévrových vzdušných bojov na nadzvukových stíhacích lietadlách, ktoré odovzdával svojim podriadeným pri praktickom výcviku.

Na 256 stranách opisuje vývoj vedenia vzdušných bojov od roku 1914 až do súčasnosti s perspektívou vývoja stíhacieho letectva v rokoch 1990 – 2010. Vychádzal z analýzy viac než 2600 vzdušných bojov počínajúc 1. svetovou vojnou a končiac súčasnými lokálnymi vojnovými konfliktmi.

V 1. kapitole opísal zrod stíhacieho letectva a prvé vzdušné boje, ktoré sa odohrali na vojnovom nebi 1. svetovej vojny. V 2. kapitole venoval pozornosť medzivojnovému obdobiu. Sledoval vývoj teoretických názorov na vedenie budúcej leteckej vojny. Veľký ohlas mala teória vzdušného boja talianskeho generála Giulia Douheta z roku 1921, rozpracovaná v práci nazvanej *Vláda vo vzduchu*. V letectve videl rozhodujúci činiteľ, ktorý zásadným spôsobom dokáže zmeniť charakter budúcej vojny. Douhet svoju teóriu založil na tvrdeniach, že pomocou intenzívneho pôsobenia letectva možno pomerne jednoducho a v krátkom čase vyhrať vojnu, a preto treba predovšetkým rozvíjať a technicky zdokonaľovať vzdušné sily. Podľa jeho teórie bombardovacie letectvo, hoci ťažké a pomalé, ale silno vyzbrojené, prispôbené na prepravu veľkých nákladov leteckých bômb a operujúce vo veľkých skupinách, malo byť schopné paralyzovať akúkoľvek obranu nepriateľa. Pritom sa venoval aj vlastnostiam prieskumných a bitevných lietadiel, ktoré dokonca môžu nahradiť stíhacie lietadlá. „Stíhacie letectvo je skôr spolkom potulných vzdušných rytierov než vzdušnou kavalériou“. Podľa Douheta stíhacie letectvo „nebolo nevyhnutné“, lebo bombardovacie lietadlá operujúce v skupine sa vzájomne chránili pred nepriateľom sústredenou palbou palubných zbraní.

Douhetove názory, rozpracované nemeckými vojenskými teoretikmi, mali výrazný vplyv nielen na rozvoj stratégie a operačného umenia, ale aj na knižnú tvorbu v ozbrojených silách väčšiny štátov (v Nemecku: Robert Helder – *Vzdušná vojna*, v USA Wiliam A. Mitchell, vo Veľkej Británii Wiliam Ironside, v ZSSR Alexander N. Lapczynski – *Vzdušné sily v boji a operácii*, vo Francúzsku Pierre Faure – *Vzdušný boj zajtrajška*).

V 3. kapitole sústredil pozornosť na vývoj vzdušných bojov a stíhacieho letectva v priebehu

2. svetovej vojny. V 1. podkapitole analyzuje úlohu a poslanie letectva. V 2. podkapitole opisuje trendy v modernizácii stíhacích lietadiel. V 3. podkapitole rozoberá utváranie nových bojových zostáv stíhačov využívajúc skúsenosti zo stíhacích bojov predovšetkým poľských stíhačov v RAF (napr. Witolda Urbanowicza...). V 4. podkapitole s názvom Zdokonaľovanie taktiky vzdušných bojov okrem iného opisuje prípravu a úspešnú realizáciu leteckej operácie Venegeace (Pomsta), ktorej úlohou bola likvidácia hlavného veliteľa japonskeho vojnového námorníctva admirála Iso-roku Yamamota. V závere 3. kapitoly rozoberá rozvoj operačného umenia pri príprave a vedení vzdušných bitiek.

Vo 4. kapitole nazvanej Povojnový rozvoj stíhacieho letectva. Na scéne sa objavuje prúdová stíhačka, opisuje v troch podkapitolách vývoj povojnového letectva na základe poznatkov z vedenia lokálnych konfliktov. 5. kapitola má názov Súčasný stíhací letectvo – vzdušné boje a bitky v 80. rokoch. V 6. kapitole opisuje vývoj letectva od súčasnosti s perspektívou vývoja stíhacieho letectva v rokoch 1990 – 2010.

Knižná publikácia Jerzyho Gotowalu je určite prínosom pre náš knižný trh, na ktorom stále chýbajú odborne erudované práce zaoberajúce sa touto problematikou. Veríme, že si nájde cestu k nášmu náročnému čitateľovi.

P. Šumichrast

STRÖBINGER, R: *STALIN STÍNÁ HLAVY*. Případ maršála Tučačevského. Olomouc 1997, 258 s.

Problematika tvrdých čistiek v robotnícko-roľníckej Červenej armáde v druhej polovici tridsiatych rokov, ktorými sa Josifovi Vissarionovičovi Stalinovi v predvečer druhej svetovej vojny podarilo fyzicky zlikvidovať výkvet generality a dôstojníckeho zboru, je už viac ako šesť desiatok rokov v popredí záujmu historikov i širšej verejnosti celého sveta.

V tejto pozornosti dominujú základné otázky. A to, čo bolo v pozadí, kto dal, či vykonštruoval prvotný impulz k monsterprocesom, komu prospeli tieto bezprecedentné proskripcie, vymykajúce sa i z rámca diktátorových bežných „revolučných“ opatrení? Ani nie tak masovosťou a krutosťou, ako tým, že prvýkrát siahol na oporu sovietskeho režimu a štátu – armádu, ktorá v Stalinových chorých predstavách začínala ohrozovať jeho osobnú moc.

R. Ströbinger vo svojej priam detektívnej prá-

ci dospel k nie celkom neznámej štruktúre tohto komplotu. Zorganizoval ho a potrebné sfašované dokumenty dal pripraviť SS-gruppenführer Reinhard Heydrich, v tom čase šéf Sicherheitsdienstu (SD), gestapa a Sicherheitspolizei (SIPO). Do úlohy prostredníka, ktorý veril, že dokumenty sú pravé a odovzdal ich sovietskemu veľvyslancovi v Prahe, sa nechal slepo zaviesť nikto iný ako vtedajší čs. prezident Dr. Edvard Beneš. J. V. Stalin prijal nečakanú, ale vítanú „prihrávku“ z dôveryhodnej strany. Pripravil strategický a taktický plán, ktorý v úlohe koncového hráča realizoval vtedy nový šéf NKVD Nikolaj Ježov a jeho podriadený, šéf novozaloženého špeciálneho oddelenia Michail Frinovskij.

Autor odhaľuje aj dôležitú úlohu, ktorú zohral dvojitý agent (SD i NKVD), bielogvardejský emigrant generál Nikolaj Vladimirovič Skoblin, v tom čase jeden z vedúcich funkcionárov najvplyvnejšej emigrantskej organizácie Ruského všeobecného zväzu frontových bojovníkov (ROVZ) so sídlom v Paríži.

V príbehu so špionážnou zápletkou, ktorý má všetky znaky literatúry faktu, vystupujú i ďalšie dôležité postavy, hrajúce vedome, či nevedoma svoje úlohy. A to radca nemeckého ministerstva práce Maximilian Karl gróf zu Trauttmansdorf, čs. veľvyslanec v Berlíne Vojtech Mastný a hovorca veľvyslanectva Camil Hofmann. Ale aj mnohí známi i menej známi francúzski a britskí politici, generáli, dôstojníci čs. spravodajskej služby, sovietskej NKVD a ČA, nemeckej SD a abwehru a ďalší.

Centrom diania je postava „červeného maršala“, hrdinu občianskej vojny, talentovaného vojvodu a neúnávného organizátora mohutných, moderne vyzbrojených a vycvičených ozbrojených síl Sovietskeho zväzu. Muža, ktorý stál v ceste dvom diktátorom – A. Hitlerovi a J. V. Stalinovi, i keď každému z iných dôvodov, a preto musel zomrieť. Muža menom Michail Nikolajevič Tuchačevskij, v 1. svetovej vojne poručíka cárskeho gardového Semjonovského pluku, potom zajatca v nemeckej pevnosti Ingolstadt, slávneho veliteľa Červenej armády a potlačiteľa kronštadskej vzbury, ktorý iba raz musel ustúpiť porazený. A to od Varšavy 28. augusta 1920 vinou operačnej a veliteľskej neschopnosti J. V. Stalina. A to on nikdy nezabudol, tak ako Stalinov verný, ľudový komisár obrany maršal Kliment Jefremovič Vorošilov, ktorý žiaril na úspechy svojho námestníka, lebo ho odborne i spoločensky úplne zatienoval.

Tuchačevskij mal však ešte jednu „chybu“, ktorú mu zazlievali obidvaja diktátori. So správnym vojenským i politickým inštinktom presadzova-

val sovietsko-francúzsko-britské spojenectvo proti Nemecku. A to bolo nielen proti záujmom A. Hitlera, ale i proti tvrdohlavej fixnej idei J. V. Stalina, podľa ktorej sa mal so svojím nacistickým náprotivkom (s ktorým sa navzájom obdivovali) zblížiť, a tým zblížiť i Nemecko a ZSSR.

Autor sa úspešne pokúsil dokázať, že likvidácia Tuchačevského bola len otázkou času. A to preto, že vyplývala zo Stalinovho naturelu i z formy politického systému, ktorý reprezentoval. A tak celý Heydrichov špionážny komplot, i keď dokonalý, bol v podstate zbytočný. Nejde však cestou lacných senzácií, naopak práčne porovnáva a konfrontuje závery iných autorov s vlastným poznaním, ktoré získa štúdiom rozmanitých archívnych dokumentov, spomienok, denníkov, novinových článkov i prostou dedukciou, vychádzajúcou z poznania dobových reálií, čím rúca mnohé senzácie a legendy.

Kniha je primerane vybavená sprievodným materiálom, ako sú dobové fotografie priamych aktérov, archívne dokumenty a korešpondencia. Je to čítanie, ktoré zaujme i poučí. I preto ho možno odporučiť do pozornosti najširšej čitateľskej i odbornej verejnosti.

P. Šimunič

MACKSEY, K: GUDERIAN. TANKOVÝ GENERÁL. (Guderian. Panzer General). Greenhill Books, London a Presidio Press, California 1992. Nakladatelství Bonus A, Brno 1996, 283 s.

Ešte začiatkom 80. rokov bolo nemysliteľné, aby sa autor hoci len zmienil o niektorých nemeckých generáloch z druhej svetovej vojny a písal o ich vojenskej odbornosti či iných kvalitách. Preto je potešiteľné, že v uplynulých niekoľkých rokoch vzrástol počet v češtine vydaných kníh o nemeckých generáloch alebo o nemeckej armáde, a to prevažne od západoeurópskych autorov.

Biografia K. Mackseya o generálplukovníkovi Heinzovi Wilhelmovi Guderianovi (1888 – 1954) sa zaoberá životom, ale predovšetkým vojenskou dráhou a aktivitou azda najznámejšieho nemeckého generála v druhej svetovej vojne. Autor ho v chronologicky radených kapitolách sleduje a charakterizuje predovšetkým ako plnokrvného vojaka, ako technického novátora, teoretika a vynikajúceho praktika vojenského umenia, tvorca a energického presadzovateľa nemeckej Panzertruppe (tankových vojsk).

Macksey sa sústreďuje na vojenské udalosti v Guderianovom živote (jeho životopis akoby obsa-

hovoril len vojenské momenty, iba v niektorých pr-
vých kapitolách citátni zo súkromných listov man-
želke Gretel, ho predstavuje ako milujúceho man-
žela), no na niektorých miestach poukazuje aj na
zložitosť jeho osobnosti. V úvode ho predstavuje na
jednej strane ako vojaka, ktorý rozrušil konzervatív-
ne, disciplinované nemecké poňatie vojenskej pro-
fesie. „Na druhej strane ho mocní protivníci vo
Wehrmachte považovali za človeka, ktorý ohrozuje
posvätnosť ich kasty, pretože pre vplyvných členov
nacistickej hierarchie predstavoval všetko, čím mo-
hol byť armádny dôstojník nebezpečný, i keď sa
občas blížil ich spôsobu uvažovania oveľa viac, ako
celý zvyšok generálneho štábu. A nikto z nich nebol
viac zmaný svojím vzťahom ku Guderianovi než
sám Adolf Hitler.“

V knihe je najviac priestoru venované francúz-
skemu ťaženiu a ofenzívnemu nástupu proti So-
vietskemu zväzu, čo bolo najväčším úspechom ne-
meckej armády, aj Guderiana. Autor oprávnené
konštatuje: „Hoci pôvodný strategický plán prelo-
mu cez Ardeny do severného Francúzska v roku
1940 vymyslel Manstein (inak Guderianov spolu-
žiač na Vojenskej akadémii – pozn. F. Cs.), bol to
Guderian, ktorý posilnil dôveru najvyššieho vele-
nia a sebedôvery vyhlásil, že je možné presunúť
masové mechanizované armády členitým teré-
nom... Pretože on vyvinul unikátny systém logisti-
ky a komunikácie, ktorý umožnil mechanizova-
ným oddielom samostatne operovať až päť dní“.
K tomu len poznamenáme, že je iróniou osudu
a vojenskej kariéry H. Guderiana, keď sa zenit je-
ho úspešnosti nezhodol s dosiahnutím najvyššej
funkcie v armádnej hierarchii: náčelníkom OKH
sa stal až v lete 1944, pravda, vtedy už s relatívne
slabším vplyvom na vojenské dianie.

Macksey píše o Guderianovi s neskrývanou,
niekedy až nekriticky oddanou sympatiou. Tieto
pozitíva sa črtajú aj v autorovom porovnaní Gu-
deriana s ďalšími nemeckými generálmi. Iba na zá-
klade samotnej húževnatosti by asi Guderian
v rámci nemeckej generality nevynikol, ale jeho
osobnosť, vedomosti, skúsenosti, vôľa a novátor-
ské spôsoby vedenia vojny boli takými kvalitami,
ktoré, hoci boli nepohodlné, musel rešpektovať aj
Hitler. Na druhej strane podľa Mackseya Guderian
bol jedným z mála nemeckých generálov, obdivo-
vateľov Hitlera, z ktorého sa stal aj jeho kritik. Tre-
ba dodať, že otvoreným kritikom bol až v závereč-
nej fáze vojny.

K. Macksey sa zmieňuje o najväčšej dileme
v hodnotení Guderianovej osobnosti. Na viacerých
miestach vyzdvihuje jeho vysokú vojenskú erudo-
vanosť, naproti tomu o jeho lojalite voči nacizmu

sa vyjadril takto: „Je ironické, že on, ktorý formo-
val radikálne a účinné vojenské schémy, ochotne
prijímal radikálne škodlivé politické teórie.“ Slo-
vami: „Treba dodať, že bol len jedným z mnohých
Nemcov doma i v zahraničí“, akoby ho chcel
ospravedlňovať.

Guderian, ktorý bol zosobnením nemeckých
vojenských úspechov na začiatku vojny a po fran-
cúzskom ťažení ho Goebbelsova propaganda naj-
viac popularizovala a oslavovala, vzbudzoval sym-
patie, obdiv a rešpekt nielen cez vojnu, ale aj po
nej. Hoci tri roky strávil vo väzení, bol azda jedi-
ným generálom, ktorého z nemeckej vojenskej
špičky v Norimbergu nesúdili.

Okrem analýzy Guderianovej osobnosti autor
prináša zaujímavé údaje aj o nemecko-sovietskej
tajnej vojenskej spolupráci z 20. a 30. rokov. Napr.
9-tonový ľahký tank vyrábaný tajne ako poľnohospo-
dársky stroj (Leichter Traktor) bol skompletizo-
vaný a vyskúšaný v Sovietskom zväze. To isté sa
týka aj jeho 20-tonovej verzie (Grosstraktor).

Kniha K. Mackseya je napriek istej náklonnos-
ti autora voči H. Guderianovi významným oboha-
tením vojenskej histórie, druhej (čiastočne aj pr-
vej) svetovej vojny. A hoci slovenské aspekty
činnosti H. Guderiana v knihe chýbajú – najmä je-
ho aktivita vo vzťahu k obrane Košíc – odporúčam
ju do pozornosti všetkým odborníkom i širšej ve-
rejnosti.

F. Cséfalvay

**MACMILLAN, H.: THE BLAST OF
WAR (1939 – 1945).** Thompson Newspapers Limi-
ted, Londýn 1967, 765 s.

Sir Maurice Harold Macmillan (1894 – 1986),
významný britský politik a člen Konzervatívnej
strany, zastával v 50. rokoch nášho storočia viace-
ré vysoké štátne funkcie. Postupne pracoval ako
minister obrany, zahraničných vecí a financií.
V rokoch 1957 – 1963 sa dostal na vrchol svojej
politckej kariéry – stal sa predsedom vlády a zá-
roveň predsedom Konzervatívnej strany. Po veto-
vaní vstupu Veľkej Británie do Európskeho spo-
ločenstva zo strany gaullistického Francúzska sa na
protest vzdal svojej funkcie. V politickom ústraní
sa však rozhodol zúročiť svoje bohaté životné
a štátnopolitické skúsenosti písaním pamätí. Ich
prvý diel vyšiel pod názvom *Winds of Change*
a zachytáva obdobie rokov 1914 – 1939. Hlavnú
pozornosť v ňom venoval prvej svetovej vojne
a zahraničnopolitickým aktivitám Veľkej Británie
v medzivojnovom období.

Druhý diel autobiografie *The Blast of War* je zameraný priamo na priebeh druhej svetovej vojny (1939 – 1945). Hoci od jeho vydania uplynulo už tridsať rokov, patrí Macmillanova kniha k tým menej známym v krajinách na východ od bývalej „železnej opony“. Čiastočne je to pochopiteľné, lebo v čase svojho vzniku bola zatienená rozsiahlym, fenomenálnym, šesťzväzkovým dielom z pera jeho slávnejšieho súputníka Winstona Churchilla *Dejiny druhej svetovej vojny*. Maxmillanova práca si však takisto zaslúži pozornosť i prípadné vydanie v slovenčine, keďže presahuje rámec bežnej memoárovej literatúry a osvetľuje nám v širších dejinných súvislostiach zahraničnú politiku a vojenské operácie britského impéria počas vojny. Jej hodnovernosť a pútavosť zvyšuje už sám fakt, že Harold Macmillan pracoval v rokoch 1939 – 1941 ako štátny tajomník na ministerstve pre zásobovanie a od roku 1942 pôsobil ako minister pri veliteľstve spojeneckých síl v Alžírsku.

Kniha je rozdelená do dvoch tematických blokov. Prvá časť, pozostávajúca zo siedmich kapitol sa venuje prvým dvom rokom vojny. Okrem faktografického popisu vojnových udalostí nás zaujme enormné úsilie a mobilizácia všetkých ľudských a materiálnych zdrojov obyvateľstva Británie. Autor sa nevyhýba ani kritickému hodnoteniu politiky Veľkej Británie v čase Mníchova, ktorá v konečnom dôsledku mohla zastaviť expanziu nacistického Nemecka.

Proporčne rozsiahlejšia druhá časť publikácie, pozostávajúca z osemnástich kapitol, sa vzhľadom na pôsobenie autora v Alžírsku venuje najmä priebehu vojenských operácií Spojencov v oblasti Stredomoria. Hlavná pozornosť je sústredená na konferenciu v Casablance, vyodenie Spojencov v Taliensku a udalosti v Grécku.

V záverečných dodatkoch sú publikované niektoré dôležité protokoly Spojencov týkajúce sa počtu vojsk a zbraní nasadených do stredomorských operácií, ako i stručná a pomerne výstižná chronológia druhej svetovej vojny.

J. Havlíček

SPAHR, J. W.: VZESTUP A PÁD VELKÉHO GENERÁLA. [Zhukov. The Rise and Fall of a Great Captain. Presidio Press (USA) 1993]. Brno, Jota 1997, 280 s.

Spomedzi vojvodcov 20. storočia si osobitnú pozornosť zaslúhuje maršal ZSSR Georgij Konstantinovič Žukov. Patrí k najvýznamnejším vojenským osobnostiam druhej svetovej vojny. Do-

máce posudzovanie jeho kariéry a pôsobenia nebolo vždy jednoznačne pozitívne, lebo už za života musel prehltnúť nespravodlivé ohovárať a znižovanie zásluh. V zahraničí, alebo ako sa vtedy hovorilo na Západe, bol však považovaný za najväčšieho sovietskeho vojvodu druhej svetovej vojny. Ako autor vo svojom úvode poznamenal: „Pravdepodobne nikomu z prominentných sovietskych vojvodcov druhej svetovej vojny sa nedostalo viac pozornosti pri prepisovaní sovietskej histórie, ku ktorému v súčasnosti dochádza, ako práve Georgijovi Konstantinovičovi Žukovovi“.

William J. Spahr na základe Žukovových spomienok, predovšetkým ich necenzurovaného 3-zväzkového 10. vydania z roku 1990, a novších prác ruských historikov a publicistov, napísal zaujímavú knihu. Píše o ňom s neskrývaným rešpektom a uznaním ako o veľkom vojvodcovi. Žukovove výkony zasluhujú rešpekt a uznanie, menej už jeho metódy či povestná tvrdosť a náročnosť.

Vyššie 40-ročnú vojenskú kariéru G. K. Žukova poznamenali viaceré významné udalosti a vrcholné body. Autor o nich píše vyvážene, s úsilím o objektivitu. Je do istej miery paradoxné (podobne ako u mnohých iných vojakov, že Žukovova kariéra nekulminovala vtedy, keď bol najslávnejší – v rokoch vojny alebo na jej konci – ale o 10 rokov neskôr, keď sa stal ministrom obrany ZSSR. Túto kulmináciu však o dva roky vystriedal pád, keď ho na základe intríg sovietskeho politického vedenia podporovaného nežiľdivcami v armáde zosadili a krátko na to penzionovali.

V 26 kapitolách (niektoré majú len tri strany) sa autor zaoberá predovšetkým podstatnými vojenskými udalosťami v živote Žukova. 11 kapitol (vyššie 100 strán) venuje obdobiu druhej svetovej vojny. Neobchádza ani otázku zodpovednosti za nepripravenosť Červenej armády na odrazenie nacistickej agresie, ani otázku, ktorá vyvolávala v minulých rokoch rozruch: či existoval plán preventívneho útoku sovietskych ozbrojených síl na nemecký Wehrmacht. Píše aj o istej nevráživosti medzi sovietskymi generálmi cez vojnu i po nej, a to pokiaľ išlo o ich osobný podiel na víťazstve nad hitlerovským Nemeckom.

Dobre napísanú publikáciu dopĺňa poznámkový aparát, rôzne prílohy a mapové návrhy. Môže byť užitočnou pomôckou pre záujemcov o dejiny druhej svetovej vojny.

F. Cséfalvay

BÍLEK, J.: PÉTÉPÁCI ANEB ČERNÍ BARONI ÚPLNĚ JINAK. Plzeň, NAVA 1996, 165 s.

Monografia je príspevkom k prehĺbeniu poznania o úlohe armády v počiatočnom období výstavby a upevňovania komunistického režimu v Československu. Autor, vedecký pracovník Historického ústavu Armády Českej republiky v Prahe, v nej zhrnul výsledky svojho niekoľkoročného výskumu problematiky vzniku a existencie pomocných technických práporov (PTP) na začiatku 50. rokov.

Cielom publikácie je objektívne zhodnotiť tieto jednotky ako jednu z foriem mimosúdnych politických perzekúcií po februári 1948, ktorej hlavným zmyslom bolo izolovať politicky „nespolahlivých“ vojakov základnej služby a vojakov v zálohe a zároveň ich využiť ako zdroj lacnej pracovnej sily pre potreby armády a národného hospodárstva. Už sám názov práce naznačuje, že autor sa usiluje o prekonanie rôznych prežívajúcich mýtov, polopráv a skreslených predstáv o „pétépádoch“. Publikácia je preto určená nielen odborným záujmom, ale aj širšej verejnosti, čo je zvýraznené tiež voľbou populárno-vedeckého slovníka.

Práca sa člení do šiestich kapitol, ktoré chronologicky sledujú všetky najdôležitejšie oblasti existencie pomocných technických práporov. Autor analyzuje príčiny a súvislosti ich vzniku, početného rozvoja a postupnej likvidácie, vymedzuje miesto a úlohy PTP v štruktúre vojenských pracovných jednotiek ako samostatného druhu vojska, rozoberá systém ich dopĺňovania a spôsoby a metódy výberu politicky „nespolahlivých“ osôb, ukazuje podmienky služby a pracovného nasadenia „pétépákov“ a všima si aj kvality veliteľského zboru v PTP a jeho vzťahu k podriadeným. Syntetizujúci pohľad je opretý o veľký počet faktografických údajov a autentické svedectvá dokumentov a spomienok bývalých príslušníkov PTP. Každá kapitola má samostatnú obrazovú prílohu.

Textová časť publikácie je doplnená o sedemnásť tabuliek. Názorne približujú základné vývojové tendencie PTP a vojenských pracovných jednotiek z hľadiska ich počtu a naplnenosti a poskytujú prehľad o niektorých ukazovateľoch pracovného nasadenia a podmienok služby príslušníkov týchto útvarov (limity plnenia výkonových noriem pre výplatu miezd, priemerná mesačná mzda, úrazovosť, trestnosť atď.).

Mimoriadne cennou prílohou monografie je stručný náčrt histórie jednotlivých pomocných technických práporov, ktoré boli tiež vojenskými

pracovnými jednotkami, ale nemali rýdzo represívny charakter. V etape likvidácie PTP boli mnohé tieto útvary reorganizované práve na technické práporov.

J. Štaigl

GADDIS, J. L.: THE UNITED STATES AN THE END OF COLD WAR (Implications, Reconsiderations, Provocations). Oxford University Press, New York 1992 (viaz.), 1994 (brož.), 301 s.

Vynikajúci americký historik a profesor histórie na univerzite v štáte Ohio John Lewis Gaddis sa venuje obdobiu najnovších a súčasných svetových dejín, pričom sa špecializuje na problematiku bývalého Sovietskeho zväzu a Spojených štátov amerických, najmä s dôrazom na vzájomnú konfrontáciu politiky týchto dvoch dominantných veľmocí po druhej svetovej vojne, v čase bipolárne rozdeleného sveta. Externe spolupracuje s mnohými významnými univerzitami, ústavmi i vládnymi inštitúciami. Z jeho najznámejších knižných publikácií treba spomenúť: *Russia, the Soviet Union and the United States; Strategies of Containment* a *The Long Peace*.

V jednej zo svojich posledných knižných publikácií *The United States and the End of the Cold War* sa Gaddis, ako nám predznačuje sám názov, zaoberá otázkou tzv. studenej vojny medzi USA a ZSSR. Jeho pohľad na spracovávanú problematiku v tomto prípade vychádza z analýzy zahraničnej politiky a vojensko-strategických koncepcií americkej strany, prípadne ako reagencia na kroky sovietskej vlády a najvyššieho stranického vedenia Sovietskeho zväzu. Kniha je rozdelená do jedenásťich kapitol usporiadaných chronologicky a súčasne sledujúcich základné okruhy problémov týkajúcich sa celého obdobia studenej vojny. V úvodnej kapitole sa autor venuje stručnému náčrtu a zhodnoteniu americkej zahraničnej politiky v 20. storočí. Ďalšie kapitoly rozoberajú samostatné okruhy problémov, ako napr. príčiny a vznik studenej vojny, morálka a americké skúsenosti zo studenej vojny, otázka špionáže v rámci zbrojných programov obidvoch veľmocí, technické možnosti a parametre jadrových zbraní počas pretekov v zbrojení. Samostatné kapitoly venoval bývalému štátnemu tajomníkovi na ministerstve zahraničných vecí Johnovi Fosterovi Dullasovi, ktorý sa v rokoch 1953 – 1959 stal jedným z najvýznamnejších protagonistov a propagátorov studenej vojny a potreby masovej výroby jadrových zbraní s cieľom zlomiť agresivitu ZSSR. Dulles zároveň považoval

Vojenská história

Trumanovu teóriu „zadržovania“ za nedostatočnú, podporoval budovanie silného NATO a inicioval vznik paktu SEATO. Osobitnú pozornosť Gaddis venoval aj prezidentskému obdobiu Ronalda Regana (1981 – 1988), keď sa začal proces odzbrojovania a rokovania so ZSSR v Ženeve roku 1985, pokračujúci vrcholnými schôdzkami s M. Gorbačovom v Reykjavíku (1986) a Washingtone (1987), zavŕšený podpisom dohody o likvidácii ra-

kiet stredného doletu, ktorá predznamovala blížiaci sa koniec studenej vojny. Záverečnú kapitolu venoval hodnoteniu a možnostiam vývoja poststudenovojnového obdobia.

Vedecky erudovanú publikáciu dopĺňa bohatý poznámkový aparát, publikované archívne prameňe a zoznam použitej literatúry.

J. Havlíček

KRONIKA

„FORTITUDINI – HRDINSTVU“

V budapeštianskom Vojenskom historickom múzeu si možno pozrieť nevšednú výstavu, ktorá pri príležitosti 240. výročia založenia Vojenského radu Márie Terézie upriamuje pozornosť na jedno staré významenie – na inštitúciu bohatej vojenskej minulosti a kultúrnej histórie, upadajúcej do zabudnutia. 18. jún 1757 bol šťastným dňom armády habsburskej monarchie, pretože sa ukázalo, že Fridrich II., pruský kráľ, najznamenitejší vojvodca svojich čias a aj jeho vynikajúca armáda sú poraziteľní. Na zvečnenie víťazstva veľkého významu, dosiahnutého pri českom Kolíne, založila kráľovná Mária Terézia vojenský rad, ktorý bol počas existencie dunajskej monarchie najvyšší a veľmi vzácny, v rokoch 1757 – 1931 bol udelený len v 1240 prípadoch. Tento nový rad ako v Európe prvý a najprestížnejšie vojenské uznanie sa zakladalo na moderných princípoch, pretože pri jeho prisúdení sa zohľadnili len skutočné zásluhy a neprihliadalo sa na náboženstvo a pôvod. Mohli ho dostať dôstojníci, ktorí dosiahli nielen smelú, ale aj samostatnú, plnenie rozkazu presahujúcu vojenskú bravúru. Ocenenie radom znamenalo vyvrcholenie vojenskej kariéry.

Rad Márie Terézie po rozpade monarchie v Rakúsku právne zanikol. Kuratórium radu však v zmysle nariadenia medzitým zosnulého posledného veľmajstra radu, cisára a kráľa Karola I./IV. a s tichým súhlasom rakúskej vlády do roku 1931 vykonávalo posudzovanie žiadostí o udelenie vyznamenania za zásluhy dosiahnuté v prvej svetovej vojne.

Z osobitného maďarského chápania verejného práva vyplynulo jeho prežitie, a tak toto prestížne vyznamenanie spoločnej rakúsko-uhorskej minulosti zaniklo ako maďarský rad až v roku 1945.

Podnetom k výstave bolo jubileum založenia radu. V Maďarsku sa však zachovalo veľmi málo hmotných a písomných pamiatok Vojenského radu Márie Terézie. Čiastočne to vysvetľuje fakt, že archívne písomnosti radu spravuje videnský Vojenský archív (Kriegsarchiv) a podľa štatútu po smrti rytierov radu, rady a vyznamenania pozbierané po ich povinnom vrátení kancelárii radu od roku 1886 uchováva videnské Vojenské historické múzeum (Heeresgeschichtliches Museum).

Pravda, maďarské Vojenské historické múzeum, ktoré vzniklo v roku 1918, si osobovalo právo na pozostalosti po rytieroch radu. Inicigovalo odovzdanie časti vo Viedni uchovaných vyznamenaní a vo výstavnej sieni č. 36 prezentovalo so vzornou pietou všetky pamiatky pozbierané v Maďarsku. Lenže veľká časť vystaveného materiálu sa spolu s inými zbierkami počas druhej svetovej vojny stala obeťou vojnových udalostí. Prezentované predmety a dokumenty pochádzajúce zo zachovanej starej zbierky budapeštianskeho múzea alebo z novej zbierky po vojne, zo súkromných zbierok a napokon z rodinných pozostalostí rytierov radu sú preto veľmi vzácnymi a cennými relikviami.

Je pochopiteľné, že ide predovšetkým o materiály uhorskej a maďarskej proveniencie, preto sme sa usilovali približovať v skutočnosti aj „nadnárodný, nadštátny“ charakter radu, a tak sme do výstavy zaradili okrem pamiatok uhorských a maďarských rytierov aj takých vyznamenaných, ktorí často vynikali v táboch protivníkov.

Výstava chronologicky sleduje históriu radu. Zakladateľku, uhorskú kráľovnú Máriu Teréziu, zobrazuje jemne vypracovaný olejový portrét, vyhotovený podľa „oficiálneho“ portrétu videnského dvorného maliara Martina v. Meytensa (1695 – 1770). Rytina, zobrazujúca kolínsku bitku, prvý a neskoršie modifikované štatúty radu a pamätné medaily založenia sú originálne, farebný nákras radu možno vidieť v duplikáte v prvej vitríne. Generál jazdeckta gróf František Nádašdy (Nádasdy), hrdina kolínskej bitky dostal na prvej promócií ako tretí v poradí Veľkokriž radu a zároveň bol prvým uhorským rytierom radu, držiteľom veľkokriža.

Tak isto v roku 1757 dostal veľkokriž (vtedy ako generálporučík) legendárny gróf Andrej Hadik za uvalenie vojnového výpalného na Berlín. Jeho zobrazenie ako jazdca zo značkového porcelánu prirozdene zdobí náplecná stuha Vojenského radu Márie Terézie. K osobe baróna generálporučíka Gabriela Špléniho (Splényiho) možno s veľkou pravdepodobnosťou priradiť vystavený pekný stredný križ raného typu, ktorý Špléni získal v tom istom roku (1789) ako rytiersky križ. Veľmi zaujímavá a svojou zraniteľnosťou vzácna je vosková socha, aplikujúca obľúbenú techniku barokového a rokokového vyhotove-

nia portrétu, ktorý zobrazuje baróna poľného zbrojmajstra Pavola Kraya (1735 – 1804). Kray v roku 1789 dostal rytiersky a v roku 1793 stredný kríž.

Barón poľný maršal Jozef Alvincy (Alvinczy), ktorý je predstavený vo viacerých zobrazeniach, si v rokoch 1779 – 1794 vyslúžil všetky tri stupne radu. Podobné uznanie získali počas existencie radu len deväti rytieri.

Nájdeme tu aj portréty viacerých známych vojenských osobností našich dejín 19. storočia – napr. poľného maršala Radeckého (Radetzkeho), kniežata Alfreda Windischgrätza, generálmajora Hentziho, ktorý v roku 1849 padol ako rakúsky veliteľ Budínskeho hradu alebo poľného zbrojmajstra Haynaua – o ktorých len málokto vie, že boli nositeľmi najvyššieho stupňa tohto vojenského radu.

Faktografické opisy vojenských činov ocenených vyznamenaniami, ktoré vyšli v hrubých zväzkoch, vychádzajú z hodnotných vojensko-historických prameňov. Tieto vzácne knihy možno na výstave teraz vidieť.

Pretože Vojenský rad Márie Terézie udeľovali iba na základe bojových zásluh, v bezvojnových obdobiach nepromovali nového rytiera aj niekoľko desaťročí. Tak to bolo v posledných desaťročiach monarchie od roku 1878 do prvej svetovej vojny. Ako posledný rytier zomrel v roku 1914 poľný zbrojmajster barón Gejza Fejérváry, vyznamenaný rytierskym krížom v roku 1866, minister obrany (1884 – 1903) a ministerský predseda (1905 – 1906), ktorého služobná atila je vystavená.

V prostredných vitrínach sú ojedinelé predmety: veľkokríž radu na náplecnej stuhe s hviezdou, stredný kríž a rytierske kríže, medzi nimi ako kuriozita exemplár ozdobený drahokamami, darovací ozdobný dekrét nakreslený na pergamene z roku 1790 pre podplukovníka grófa Antona Bolzu, ktorý zahrňuje nielen fakt vyznamenania, ale aj opis hrdinského činu, oddielový prápor c. – k. 12. husárskeho pluku z roku 1816, na ktorom panovnícky erb zdobí okrem iných odznakov Vojenského radu Márie Terézie, jeden neskorší darovací dekrét iného typu z roku 1866 a početné pamätné medaily zobrazujúce panovníkov – veľmajstrov, veliteľov a rytierov radu.

Žiadosti o udelenie vyznamenania podané počas prvej svetovej vojny dali mnohoročnú prácu arbitrom kuratória radu. Spomedzi členov radu, ktorí boli vyznamenaní v tomto období, zobrazuje maľba Bartolomeja Karlovského z roku 1926 poľného maršala arcikniežata Jozefa Habsburského, nositeľa stredného kríža (neskôr bol maďarským kancelárom radu); portrét, ktorý v roku 1923 urobila Flóra Udvardy, zobrazuje baróna Šándora Szurmayho, generála vyznamenaného rytierskym krížom, maďarského hodnostára radu; maľba Gejzu Hoffmana z roku 1929 zobrazuje Olafa Wulffa, nositeľa rytierskeho kríža. Pre umeleckú hodnotu možno vyzdvihnúť aj bronzovú bustu Karola I./IV., nositeľa veľkokríža a posledného veľmajstra radu, ktorú vyhotovil sochár Mikuláš Ligeti počas vojny v Hlavnom stane.

Popri fotografiách rytierov vyznamenaných za zásluhy v prvej svetovej vojne, približuje niekoľko zaujímavých fotografií a dokumentov sviatky radu.

V materiáloch, ktoré súvisia s prvou svetovou vojnou, môže návštevník vidieť aj viaceré osobné predmety: poľnú a spoločenskú čiapku arcikniežata Jozefa Habsburského, „Waffenrock“ generálmajora baróna Gejzu Heima, nositeľa rytierskeho kríža, meč poľného maršala Svetozára Boroeviča – nositeľa stredného kríža a prilbu generálporučíka Karola Kratochvíla, nositeľa rytierskeho kríža. Osobitne cenné sú vyznamenania tejto generácie, ktoré sa dostali na verejnosť v posledných rokoch prevažne z rodinného vlastníctva: rytiersky kríž generálmajora Kalmana Klempu a jeho prsteň od Márie Terézie vyhotovený k 170. výročiu založenia radu, stredný kríž arcikniežata Jozefa, rytiersky kríž krajinského správcu (regenta) Mikuláša Horthyho, rytiersky kríž a miniatúrny odznak radu Karola Kratochvíla, bývalého riaditeľa múzea.

Pretože viaceré pokusy maďarských rytierov radu o to, aby sídlo radu a fungovania jeho kuratória prešlo z Rakúska do Maďarska, neboli úspešné, po roku 1930 vznikla maďarská kancelária Vojenského radu Márie Terézie a v roku 1938 krajinský správca Horthy nariadil, že pokiaľ bude právo obsiahnuté v kráľovskej moci v Maďarsku vykonávať krajinský správca, kurátorskú funkciu Radu Márie Terézie bude zastávať tiež on. Týmto krokom sa mohol rad v zmysle maďarských zákonov udeľovať. Počas druhej svetovej vojny kuratórium radu, ktoré zasadalo dvakrát, rozhodlo o mnohých žiadostiach, ale promovány bol iba jeden nový rytier.

V záverečnej časti výstavy sa do vitrín dostali dokumenty z fungovania maďarskej kancelárie radu, menné zoznamy žiadateľov, posudky účastníkov kuratória, a nie nakoniec aj fotografie zo slávnostnej promócie 24. januára 1944. Na tejto výstave možno vidieť po prvý raz rytiersky kríž jediného rytiera vyznamenaného Vojenským radom Márie Terézie počas druhej svetovej vojny, generálmajora Kornela Oszlányiho, veliteľa 9. honvédskej ľahkej divízie, ktorá bojovala pri Done.

Materiály maďarskej kancelárie Radu, fungujúcej na Budínskom hrade počas obliehania Budapešti sa zničili, zachovali sa len tie dokumenty, ktoré uchovával vo svojom byte posledný splnomocnenec radu, generálmajor v. v. Béla Góthay. Tieto spisy – časť z nich možno vidieť i na výstave – ale aj pečiatky v čase zániku radu v lete 1945 dostali sa do Vojenského historického archívu a Vojenského historického múzea.

Výstava sa končí nariadením dočasnej maďarskej národnej vlády č. 3990/1945 o rozpustení Vojenského radu Márie Terézie. Nesilovali sme sa o úplnosť, lebo rozsah je ohraničený dostupným materiálom. Naša vďaka patrí Oddeleniu medailovej zbierky Maďarského národného múzea, súkromným zberateľom a tým potomkom rytierov radu, ktorí výstavu hodnotnou zápožičkou obohatili.

*Ágnes Makai**

VEDECKÁ KONFERENCIA – HISTORICKÉ MAPY

Kartografická spoločnosť SR a Slovenský národný archív v spolupráci s Geodetickým a kartografickým ústavom v Bratislave a Katedrou SvF STU v Bratislave usporiadali 24. – 25. apríla 1997 vedeckú konferenciu pod názvom Historické mapy. Jej zámer vyjadrovalo motto: „Súčasnosť je realizovaný projekt minulosti“, čo vo vzťahu k historickým mapám predstavovalo prezentáciu výsledkov spracovania a vedeckého bádania o mapovej tvorbe týkajúcej sa Slovenska od najstarších čias do súčasnosti.

Na konferencii odznelo 30 sumarizujúcich príspevkov z rôznych oblastí geodetickej a kartografickej problematiky. Úvodná časť mala výsostne informatívny charakter. Príspevky predniesli zástupcovia inštitúcií, ktoré mapové zbierky zhromažďujú, uchovávajú a odborne spracúvajú. Za Slovenský národný archív referovali D. Rusnák a F. Bokes, za Ústredný archív geodézie a kartografie K. Badlík, za Štátny ústredný banský archív J. Surovec a za Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva M. Lalkovič.

Z historicko-retrospektívnych pohľadov zaujali príspevky o počiatkoch tvorby digitálnych máp na Slovensku (J. Marek, I. Mitašová); o prvých fotogrametrických mapách na Slovensku (J. Čerňanský, V. Kušník, J. Petráš) a o historickom vývoji tvorby banských máp (Š. Lukáč). Nové poznatky získané štúdiom starých máp a k nim sa viažucej inej dokumentácie, prezentovali príspevky M. Melníkovej o najstaršej mape Oravy zo 16. storočia, P. Pišúta o zmenách koryta Dunaja podľa historických máp v 18. storočí, a najmä hodnotný príspevok interdisciplinárneho charakteru, kolektívu autorov M. Hájka, J. Melichera, J. Bartaloša a J. Sula o bratislavskom poludníku na Mikovíniho mapách, ktorý prechádzal vežou Bratislavského hradu. Svojím komparačným prístupom k riešenej problematike zaujal príspevok M. Jacka a E. Jasovskej o kartometrickej analýze mapy obce Lisková v Liptove z roku 1792. Z oblasti historicko-kartografickej problematiky tvorby starých máp treba spomenúť príspevok M. Majtána o slovenskej toponymii v najstarších atlasoch Uhorska, príspevok J. Žudela o miestnych názvoch na Lazarovej mape Uhorska so zreteľom na územie Slovenska, príspevok E. Geissého o komasačných mapách Slovenska, príspevok F. Miklošika o starých vojenských mapách z územia Slovenska a príspevok B. Kleina o geografických a kartografických súvislostiach vojenských plánov obrany Karpát na začiatku 19. storočia. Historickými a kartografickými súvislosťami mapového zobrazovania Slovenska vo vzťahu k Armáde SR sa zaoberal P. Forgách. Vývoj tvorby a spracúvania lesníckych máp na Slovensku prierezovo načrtnol vo svojom príspevku Š. Žihlavič. Zaujal aj príspevok o doteraz málo známej problematike výroby vojenských a iných máp vo Vojenskom kartografickom ústave v š. p. Harmanec od P. Kontru. O využívaní historických máp v slovenskej etnológii predniesla príspevok S. Kovačevičová.

V študovni Slovenského národného archívu inštalovali usporiadatelia konferencie výstavu originálnych historických máp a ich kópií. Z vystavených máp spolu s ich faksimilami zaujali pozornosť súbory máp zo Štátneho ústredného banského archívu z Banskej Štiavnice, Geologickej služby SR z Bratislavy, Topografickej služby Armády SR z Trenčína, Geografického ústavu SAV z Bratislavy a ucelený súbor máp z Vojenského kartografického ústavu š. p. v Harmanci. O odbornej a organizačnej profesionalite usporiadateľov vedeckej konferencie svedčí aj to, že pred jej začiatkom vytlačili Zborník príspevkov, ktorý doplnili o biografie významných kartografov žijúcich a pôsobiacich na území Slovenskej republiky (Galéria III.).

B. Klein

* Vedúca numizmatickej zbierky Vojenského historického múzea v Budapešti (zástupkyňa riaditeľa).

ARCHÍVNY VÝSKUM V ÚSTREDNOM ARCHÍVE MO RUSKEJ FEDERÁCIE V PODOLSKU

V dňoch 12. 5. – 19. 5. 1997 boli na archívnom výskume v Ústrednom archíve v Podolsku pracovníci Vojenského historického ústavu MO SR Václav Štefanský a Igor Slepcev. Bola to pracovná študijná cesta. Jej cieľom bolo vykonať prieskum fondov v uvedenom archíve s cieľom získať materiály (Slovaciká) vzťahujúce sa k histórii Slovenska v čase druhej svetovej vojny.

Po príchode do archívu nám (po predchádzajúcom ohlásení) predložili zoznam archívnych dokumentov o sovietsko-československých vzťahoch v období rokov 1941 – 1945 a dokumentov, ktoré sa vzťahujú k SNP. V zozname bolo evidovaných tridsaťjeden dokumentov rôzneho rozsahu a významu. Z uvedeného počtu sme xerozovali sedem dokumentov a materiálov v rozsahu 417 strán.

Pri výbere dokumentov sme sa sústredili na Slovaciká, a ďalej najmä na tie dokumenty, ktoré ešte možno využiť pri spracúvaní V. zväzku Vojenských dejín Slovenska.

Ide predovšetkým o dokumenty venované Karpatsko-duklianskej operácii (221 strán), medzinárodnej pomoci SNP dovážanej na letisko Tri Duby, preprave 2. čs. samostatnej paradasantnej brigády na povstalecké územie, ako aj dokumentov venovaných hodnoteniu situácie na Slovensku sovietskou rozviedkou počas SNP. Napokon sú to materiály o bojovej činnosti partizánskych oddielov na území Slovenska – operačné hlásenie štábu partizánskeho hnutia pri 4. ukrajinskom fronte od 1. septembra 1944.

Pracovníci archívu nám vyšli maximálne v ústrety. Za uvedené dva dni nám prexerozovali vybraný materiál a nasledujúci deň sme si ho mohli vyzdvihnúť na Generálnom štábe MO RF v Moskve. Cena jednej strany xerokópie je 0,75 USD a 0,25 USD je za vyhľadanie materiálu. Takže jedna strana stojí jeden dolár.

Pre úplnosť treba ešte uviesť, že pred vycestovaním do Podolska sme mali k dispozícii zoznam dokumentov k sovietsko-československým vzťahom v rokoch 1941 – 1945, kde bolo uvedených 75 dokumentov. Ide o primárne dokumenty (väčšinu z nich na Slovensku nikto nevidel), bez ktorých nie je možné výraznejšie posunúť naše poznanie v sledovanom období. Po prechodnom sprístupnení však tieto dokumenty znova nadobudli stupeň utajenia a počas nášho pobytu nám už neboli k dispozícii. Po rokovaní s náčelníkom archívu (prijal nás ako slovenskú delegáciu) sme získali dojem, že na ruskej strane je ochota vyjsť nám v ústrety a požadované dokumenty postupne odtajniť.

V. Štefanský

NOVÁ EXPOZÍCIA MÚZEA SNP

Medzi najvlavnejšie formy prezentovania múzejných zbierok verejnosti patria expozície. Ich práva a tvorba si vyžaduje cielavedomú zbierkotvornú činnosť, výskum a často i dlhoročné úsilie kolektívu viacerých múzejných odborných pracovníkov.

Celkový rozsiahlu reínštaláciu a podstatné doplnenie svojej stálej expozície začali pracovníci Múzea SNP v Banskej Bystrici ešte roku 1995. Túto úlohu si vytýčili ako prioritnú v Konceptii rozvoja Múzea SNP na roky 1996 – 2000 (s výhľadom do roku 2010). Pri tvorbe expozície sledovali tieto základné ciele:

1. V kontexte a príčinnnej súvislosti predostrieť návštevníkom múzea vývoj slovenskej spoločnosti v rokoch 1938 – 1945 a zároveň súvzťažnosť protifašistického odboja na Slovensku a SNP s týmto vývojom;
2. Ukázať protifašistické národnooslobodzovacie hnutie obyvateľov Slovenska doma i v zahraničí ako neoddeliteľnú súčasť európskej antifasistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny;
3. Zvýrazniť medzinárodnú účasť príslušníkov 30 národov a národností zo 4 kontinentov v našom odboji a povstaní a pomoc Spojencov SNP;
4. Predstaviť SNP ako prejav vôle väčšiny obyvateľov Slovenska, v ktorom po vojenskej stránke rozhodujúcu úlohu zohrala slovenská armáda.

Uvedené základné ciele, ako aj najnovšie výsledky našej i zahraničnej historiografie ovplyvnili výber exponátov a ďalších dokumentárnych materiálov pre novokoncipovanú expozíciu. Celková úprava a doplnenie expozície, ktorá bola verejnosti sprístupnená 14. mája 1997, predstavuje obmenu asi dvoch tretín pôvodne inštalovaných exponátov a dokumentárnych materiálov. Na výstavnej ploche troch podlaží v oboch skulptúrach Pamätníka SNP s rozlohou vyše 1200 m² expozícia prezentuje viac ako 781

Vojenská história

trojrozmerných predmetov, 177 vyznamenaní, medailí a odznakov, 1186 autentických fotografií, 205 dokumentov, 17 dobových plagátov, 35 dobových novín, letáky, osobné dokumenty, 33 schematických máp a náčrtov bojových situácií a množstvo ďalších zaujímavých dokumentárnych materiálov, z ktorých mnohé sú prezentované prvý raz.

Terajšia stála expozícia Múzea SNP je rozdelená do týchto tematických celkov:

- Rozbitie Československa
- Viedenská arbitráž
- Slovenská republika 1939 – 1943
- Slovenská armáda 1939 – 1943
- Perzekúcie odporcov režimu na Slovensku
- Holocaust na Slovensku
- Česko-slovenské vojenské jednotky na frontoch – Poľsko, Francúzsko, Veľká Británia, Stredný východ, Sovietsky zväz
- Slovenskí partizáni na Ukrajine, v Bielorusku, Juhoslávii, Taliansku
- Odboj na Slovensku 1939 – 1943
- Strategický prelom vo vojne
- Vznik ilegálnej SNR
- Slovenská armáda pred SNP
- Východoslovenská armáda
- Vojenské ústredie
- Partizánske hnutie na Slovensku pred Povstaním
- Bombardovanie slovenských rafinérií
- Dni pred Povstaním
- 29. august 1944
- Nástup Povstania
- 1. čs. armáda na Slovensku
- 1. čs. armáda na Slovensku a partizánske jednotky
- Kombinovaná letka
- Stíhací pluk
- Parabrigáda
- Slovenská národná rada
- Život na povstaleckom území
- Medzinárodná účasť v SNP
- Karpatsko-duklianska operácia
- Spojenecká pomoc SNP
- Kríza režimu SR 1943 – 1945
- Ústup do hôr
- Fašistické represálie na Slovensku 1944 – 1945
- Partizánska vojna
- Oslobodenie Slovenska
- Koniec vojny v Európe

Aj z uvedeného prehľadu vidieť, že tvorcovia expozície venovali veľkú pozornosť a priestor vzniku a vývoju slovenskej armády v rokoch 1939 – 1944 (do začiatku Povstania), a najmä 1. čs. armáde na Slovensku a ďalším ozbrojeným zložkám SNP. Tento zámer vyplynul z faktu, že v minulosti sa táto problematika neprezentovala v celej šírke, ba dokonca sa skresľovala. V novej expozícii má návštevník možnosť sledovať vznik slovenskej armády v marci 1939, keď musela čeliť vpádu vojsk horthyovského Maďarska na územie východného Slovenska v tzv. malej vojne. Ďalšou skúškou ohňom museli prejsť vojaci novokonštituovanej slovenskej armády pri jej nútených vojnových ťaženiach po boku nacistického Nemecka proti Poľsku a ZSSR. V expozícii sú okrem zaujímavých trojrozmerných exponátov po prvý raz zverejnené autentické fotografie z ťaženia proti Poľsku a z rôznych regiónov na území Sovietskeho zväzu, kam sa dostali jednotky Rýchlej a Zaisťovacej divízie slovenskej armády.

Prínosom v poznaní histórie slovenskej armády v rokoch 1939 – 1945 je rekonštrukcia jej základnej organizačnej štruktúry prezentovaná v expozícii prehľadnou formou a doplnená fotodokumentáciou popredných funkcionárov a veliacich dôstojníkov, zábermi z výcviku a dislokáciou jednotiek do úrovne

práporov. Pozoruhodné sú fotografie z pôsobenia Zaisťovacej divízie v Taliansku v rokoch 1943 – 1945. Podrobne je dokumentovaná Východoslovenská armáda (vrátane organizačnej štruktúry) a osudy jej príslušníkov, ktorí sa dostali do nemeckého zajatia.

Podstatná časť dokumentácie o slovenskej armáde je venovaná vzniku a činnosti vojenského ústredia príprav SNP na Veliteľstve pozemného vojska v Banskej Bystrici, prípravám ozbrojeného povstania v jednotlivých posádkach na Slovensku, a najmä vzniku a bojovej činnosti povstaleckej 1. čs. armády na Slovensku a ďalších ozbrojených zložiek (žandári, finančná stráž, národné milície), ktoré sa postavili na odpor nemeckej okupácii. Bohatá je dokumentácia o Veliteľstve 1. čs. armády na Slovensku a dvoch obranných oblastiach v prvej etape SNP (do 9. 9. 1944). Druhú etapu Povstania (od 10. 9. do 18. 10. 1944) dokumentujú autentické zábery z jednotlivých úsekov povstaleckého frontu, kde sa na obranných bojoch zúčastnilo šesť taktických skupín a letecká skupina. Obdobne i tretia etapa – generálna ofenzíva okupačných vojsk (od 18. do 27. 10. 1944). Osobitne sú prezentované: Kombinovaná letka, 1. čs. stíhací letecký pluk a 2. čs. paradesantná brigáda, ktoré účinne zasiahli do bojov v SNP. Zaujímavým exponátom v tejto časti expozície je veľkorozmerná maketa pancierového vlaku Hurban s podrobnou fotodokumentáciou o všetkých troch povstaleckých pancierových vlakoch. Bohato je zastúpený výstroj veliacich dôstojníkov Veliteľstva povstaleckej armády a jednotlivých taktických skupín, rôzne typy zbraní povstalcov i okupantov, letecká a spojovacia technika používaná v SNP, osobné predmety povstaleckých bojovníkov, naše i zahraničné vyznamenania a pod. Uvedenú problematiku prezentuje množstvo schematických farebných máp, ktoré umožňujú návštevníkom orientovať sa v zložitých dejoch SNP.

Záver expozície tvorí dokumentácia priebehu oslobodzovacích bojov na území Slovenska a povstaleckých dní druhej svetovej vojny na európskom bojiisku. Bohatosť dokumentárneho materiálu a množstvo faktov o živote slovenskej spoločnosti v rokoch vojny s akcentom na odboj a SNP vystavených v novej expozícii Múzea SNP ju predurčuje, aby sa s ňou podrobnejšie oboznámili príslušníci súčasnej slovenskej armády. Podnieti ich hrdosť na bojový odkaz účastníkov Povstania a na antifašistické tradície, ktoré ich predchodcovia pred viac ako polstoročím tvorili v boji proti fašizmu pre súčasnú a budúcu generáciu.

D. Halaj

ARMÁDA A SPOLOČNOSŤ NA SLOVENSKU V KONTEXTE EURÓPSKEHO VÝVOJA 1948 – 1968

V septembri 1996 usporiadal Vojenský historický ústav (VHÚ) medzinárodnú vedeckú konferenciu „Armáda a spoločnosť na Slovensku v kontexte európskeho vývoja 1948 – 1968“, a to za aktívnej účasti historikov z Českej republiky, Maďarskej republiky, Poľskej republiky, SRN, USA, Veľkej Británie a Slovenskej republiky.

Konferenciu slávnostne otvoril riaditeľ sekcie rozvoja a zabezpečenia ľudských zdrojov Ministerstva obrany SR plukovník PhDr. Ing. Milan Štegena. Vo svojom príhovore zvýraznil dôležitosť systematického mapovania tých úsekov vojenských dejín Slovenska, ktoré majú kľúčový význam a výrazne poznačili formovanie armády.

Úvodný referát riaditeľa VHÚ plukovníka doc. PhDr. Jozefa Bystrického, CSc. naznačil dynamiku a rozporupnosť vývoja v povojnovej Európe, poukázal na špecifiká vojenskopolitického a geopolitického postavenia Slovenska, tak z hľadiska československých, ako aj veľmocenských zámerov a plánov. Zvýraznil zložitosť procesu nadobúdania novej vojenskej identity Slovenska s novým vymedzením miesta a úlohy v rámci sovietskej záujmovej sféry. Význam konferencie korešpondoval so záverečnými myšlienkami úvodného referátu, v ktorých J. Bystrický uviedol fakt, že z hľadiska poznania vojenskopolitických a vojenských aspektov vývoja Slovenska po druhej svetovej vojne „vo viacerých smeroch ide doslova o primárny výskum“.

Vedecké rokovanie prebiehalo v dvoch základných paneloch. V prvom bola riešená širokospektrálna problematika vojenskopolitických a vojenských aspektov utvárania sovietskeho bloku a ich slovenské súvislosti v rokoch 1948 – 1954. Prvý blok referátov otvoril PhDr. Michal Barnovský, DrSc. z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied (HÚ SAV), ktorý vo svojom vystúpení analyzoval medzinárodné súvislosti politického vývoja Slovenska po februárovom prevrate 1948. Ťažisko príspevku zameralo najmä na pôsobenie sovietskeho faktora na československé vnútropolitické a spoločenské procesy. Doc.

Václav Vondrášek, CSc. z Vojenskej akadémie v Brne orientoval svoje vystúpenie do súhrnu vecných poznámok k náročnej problematike základných črt bezpečnostnej politiky ČSR po februári 1948. Dejinný pohyb českej a slovenskej spoločnosti sa snažil vyjadriť v kontexte širších nadnárodných súvislostí európskeho a svetového vývoja. Zvýraznil, že v jeho referáte nejde len o „komparáciu, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať, ale o prvok nášho vedomia“.

Referát podplukovníka PhDr. Jana Štaigla, CSc. z VHÚ v Bratislave bol orientovaný na objasnenie miesta Slovenska vo vojenskopolitických a vojenských siločiarach bývalého tzv. východného bloku. J. Štaigl sa usiloval zvýrazniť najmä „slovenské aspekty vojenských koncepcií a plánov“ uvedeného vojenskopolitického bloku. Osobitný dôraz pritom položil „na skúmanie mechanizmu začleňovania Slovenska do vojenskopolitických a vojenských väzieb ZSSR s podriadenými satelitmi“. PhDr. Juraj Havlíček z VHÚ v Bratislave analyzoval problematiku postojov dôstojníckeho zboru i radových prezenčne slúžiacich vojakov, nielen v období februárového prevratu 1948, ale i v širšom kontexte po roku 1945. Z hľadiska riešenej témy zdôraznil dôležitosť aspektu chápania armády ako neizolovaného prvku spoločnosti. PhDr. Jozef Žatkuliak, CSc. z HÚ SAV analyzoval vonkajšie a vnútorné aspekty politických represálií na Slovensku. Okrem iného poukázal na skutočnosť, že komunistický režim od začiatku svojho etablovania strácal najmä potlačovateľsko-represívnymi opatreniami oporu vo všetkých vrstvách obyvateľstva. Problematika armády ČSR ako objektu a subjektu politických represíí bola nosnou témou vystúpenia PhDr. Jiřího Bílka, CSc. z Historického ústavu Armády Českej republiky v Prahe. V zaujímavom referáte poukázal na to, že armáda ako dôležitý mocenský nástroj „prechádza vždy pri nástupe nového režimu“ mnohými zmenami. Nastolené otázky, prečo k rozsiahlym a tvrdým represíám došlo v štáte a v armáde, ktoré „mali pomerne bohaté demokratické tradície“ a prečo sa armáda stala „tak často objektom“ politicky motivovaných represívnych opatrení, vzbudili pozornosť účastníkov konferencie. Ako uviedol J. Bílek, odpoveď ani v súčasnosti, pri dosiahnutej úrovni vedeckého poznania, nie je jednoduchá. Uvedené konštatovanie podmieňuje viacero faktorov. Problematiku politických represíí v Poľskej armáde analyzoval major dr. Marek Jasiak z varšavského VHÚ. So zaujímavým referátom poukajúcim na špecifiká vojenskej politiky Maďarska v prvých rokoch studenej vojny vystúpil dr. Imre Okváth z VHÚ v Budapešti. Prvý tematický blok uzatvoril referátom o sovietyzácii v Poľskej armáde v období rokov 1949 – 1956 podplukovník dr. Henryk Julian Wcislo z VHÚ vo Varšave.

Druhý tematický blok: „Slovensko a armáda v mocenských siločiarach Európy 1955 – 1968“ otvoril podplukovník PhDr. Miloslav Púčik, CSc. z VHÚ v Bratislave. Analyzoval problematiku postavenia a úlohy Slovenska a vojska dislokovaného na jeho území v bezpečnostnom systéme medzi „Východom“ a „Západom“ v období rokov 1960 – 1968. Profesor Pavol Kollár, CSc. z MO SR sa vo svojom príspevku venoval otázkam vojensko-zemepisného postavenia Slovenska v rokoch 1955 – 1968. Ako uviedol v úvode svojho vystúpenia, „vojensko-zemepisné postavenie štátu je všeobecne považované za jeden z najdôležitejších činiteľov, ktoré ovplyvňujú jeho vojensko-strategické postavenie na kontinente“, alebo na potenciálne uvažovanom priestore vojnovnej činnosti. Vojenské opatrenia na Slovensku v súvislosti s vývojom v Maďarsku na jeseň 1956 analyzoval podplukovník PhDr. Jan Štaigl, CSc. Okrem iného poukázal na to, že vojenské opatrenia na slovensko-maďarských hraniciach nie je možné „hodnotiť bez zohľadnenia zmeny ich charakteru v závislosti“ od vývoja a priebehu revolučných udalostí v stredoeurópskom regióne; vojenskú politiku Maďarska v období rokov 1954 – 1963, predniesol dr. András Horváth z VHÚ v Budapešti.

Podnetný referát analyzujúci neúspešný pokus o reformu komunistického režimu v roku 1968 vo väzbe na politiku „Západu“ predniesol profesor Jan Pauer z Univerzity Brémy. Čerpal zo vzácných archívnych dokumentov, ktoré mal k dispozícii ako člen Komisie vlády ČSFR pre analýzu udalostí 1967 – 1970 a ako člen tzv. Mlynářovho tímu v období svojho exilu. Politiku „Západu“ výstižne charakterizoval slovami: „Pokiaľ sa »západ« správal už pred vojenskou intervenciou pasívne a bezkonceptne, tak po intervencii sa správal voči kremeľskému vedeniu vyslovene kooperatívne.“ PhDr. Michal Štefánský, CSc. z Politologického kabinetu SAV v Bratislave koncipoval tézu svojho vystúpenia na základe dôkladného štúdia archívnych materiálov, ktoré mal k dispozícii ako člen Komisie vlády SR pre analýzu obdobia 1967 – 1970. Vo svojom vystúpení analyzoval dve odlišné etapy, ktorými prešla slovenská spoločnosť, a to: 1. od januára 1968 do intervencie 20. augusta 1968; 2. od intervencie do polovice apríla 1969. Zaujímavú problematiku slovenskej otázky v období pokusu o reformu v roku 1968 riešil vo svojom vystúpení PhDr. Ľubomír Gašperík, CSc. z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

V závere konferencie odzneli dva referáty, ktoré analyzovanou problematikou na seba logicky nadväzovali. Vedecký pracovník VHÚ v Bratislave podplukovník PhDr. Miloslav Púčik, CSc. vo svojom

Vojenská história

príspevku poukázal na niektoré základné súvislosti vojenskej okupácie Slovenska časťou vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968. Referát bol koncipovaný na základe archívnych dokumentov, ktoré získala Komisia vlády SR pre analýzu obdobia 1967 – 1970. Netradične chápaný problém tzv. normalizácie analyzoval pri svojom „pohľade zvonku“ docent Kieran David Williams z Londýnskej univerzity.

V priebehu konferencie odznelo množstvo podnetných diskusných vystúpení, ktorých časť bola publikovaná v nedávno vydanom zborníku. Základné myšlienky obsiahnuté v 19 referátoch budú podnetom pre ďalšie vedeckovýskumné zameranie VHÚ a pri koncipovaní záverečného dielu Vojenských dejín Slovenska.

M. Púčík

BIBLIOGRAFIA**VOJENSKÉ DEJINY SLOVENSKA**

(Výberová bibliografia I. – 1993)

BOŽENA ŠEĎOVÁ

Sumarizujúci bibliografický prehľad prináša výsledky práce vojenskej historiografie týkajúce sa Slovenska a dejinných zápasov Slovákov doma i za hranicami od vzniku samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993. V každom ďalšom čísle uverejníme vždy nasledujúci rok.

Bibliografia obsahuje pôvodné vedecké a odborné práce vo forme monografií, monotematických a polytematických zborníkov, štúdií. Dopĺňajú ich odborné články z periodík domácej i zahraničnej proveniencie, v zdôvodnených prípadoch i práce memoárového charakteru. Z priestorových i koncepčných dôvodov nie sú uvádzané recenzie, medailóny, práce učebnicového a publicistického charakteru, preklady, správy, kronika. V predkladanej bibliografii sú zahrnuté i práce širšieho tematického zamerania, v ktorých problematika vojenskej histórie Slovenska nefiguruje ako kľúčová, ale ktoré sú nevyhnutné pre kontinuálne chápanie konkrétnych udalostí a dimenzií slovenskej vojenskej histórie.

Štruktúra výberovej bibliografie vychádza z chronologického členenia na päť základných období od najstarších čias po súčasnosť, v ktorých sú bibliografické záznamy triedené abecedne. V každom období je predradený knižný súpis, potom nasledujú štúdie a ostatné materiály. Na konci každého obdobia sú zaradené aj články, alebo práce menšieho rozsahu, keďže boli publikované vo vojenskej periodickej tlači, alebo v profilovo zodpovedajúcich periodikách (A – Časopis Armády SR, Apológia, Armáda SR, Obrana, Spoločnosť, armáda, osobnosť, VV – Vlastenecká a etická výchova, Zaujímá vás?, Bojovník, Národné osvobozenie, Historická revue, Pamiatky a múzeá...) Práce, ktorých problematika presahuje širšie časové rozpätie, ako vymedzuje štruktúra bibliografie, sú zaradené až za jednotlivé obdobia. Samostatnú skupinu tvoria tak isto práce, ktoré tematicky presahujú vojenskú problematiku Slovenska. Problematika vojenského archívnictva a múzejníctva, ktorá je publikačne prezentovaná skromnejšie, tvorí poslednú časť bibliografického súpisu príslušného roku. Z priestorových dôvodov sme sa rozhodli pre uvádzanie údajov základného bibliografického záznamu, bez bližšej obsahovej charakteristiky. Zborníky sú spracované formou rozpisu jednotlivých štúdií. V prípade, že tvoria tematicky a rozsahom menej významné príspevky, uvádzame len výťah obsahu zborníka, a to priamo pri jeho opise.

ZOZNAM EXCERPOVANÝCH ČASOPISOV A PERIODICKÝCH ZBORNÍKOV

A – Časopis Armády SR
 Apológia
 Asian and African Studies (Bratislava)
 Bibliographie internationale d'histoire militaire
 Biografické štúdie
 Bojovník
 Český časopis historický
 Damals
 East European Revue
 Hadtörténelmi Közlemények
 Historica Carpatica
 Historická revue
 Historické štúdie
 Historický časopis
 Historie a vojenství

História
Medzinárodné otázky
Obrana
Obzor Gemera – Malohontu
Österreichisch-Militärische Zeitschrift
Pamiatky a múzeá
Prírastky knižného fondu vedeckej knižnice OVI
Slovenské štúdie
Slovenská archeológia
Slovenská archivistika
Slovenská národná bibliografia
– Knihy
– Články
– Dizertačné práce
Soudobé dějiny
Střední Evropa
Studia Historica Nitriensia
Studia Historica Slovaca
Századok
Történelmi szemle
Vojenské rozhledy
VV – Vojensko-občianska príprava vojakov ZS
Wojskowy przeglad historyczny
Zborník Slovenského národného múzea

Do roku 1526

Dobiš, P. G.: Od praveku po pád Veľkomoravskej ríše. – 3. vyd. – Bratislava: Slov. katedrála – Marta a Martin Kilimajar, 1993. – 87 s.

Havlík, L. M.: Kronika o Velké Moravě. – 2. dopl. a uprav. vyd. Brno, Jota, 1993. – 339 s.

Klein, B. – Ruttkay, A. – Marsina, R.: Vojenské dejiny Slovenska: I. zv. Stručný náčrt do roku 1526. – Bratislava: MO SR, 1993. – 177 s.

Štefanovičová, T.: Najstaršie dejiny Bratislavy. – Bratislava: Elán, 1993. – 374 s.

* * *

Brezováková, B.: Konsolidačné snahy Karola I. v Uhorsku po zvolení za kráľa (1310 – 1317). – In: Historický časopis. – Roč. 41, č. 4 (1993), s. 361 – 378.

Klein, B.: Geopolitické faktory v starších slovenských dejinách. – In: Armáda v dejinách Slovenska. I. časť. – Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – S. 3 – 16.

Klein, B.: Obranný pevnostný systém uhorského štátu na území Slovenska do tatárskeho vpádu. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 2 (1993), s. 3 – 35.

Ruttkay, A.: O slovensko-maďarských vzťahoch po rozpade Veľkej Moravy a na prahu vzniku stredovekého Uhorska: (Archeologické a historické aspekty) – In: Slovenské štúdie. – Bratislava: Veda, 1993. – S. 159 – 165.

* * *

Dangl, V.: Obrázky z vojenskej histórie Slovenska. – In: Obrana. – Roč. 1, č. 1, 3, 5, 7, 13, 15, 19, 21 (1993), s. 9.

- Č. 1: Počiatky lesku Veľkej Moravy
3: Svätopluk a jeho ríša
5: Bratislavská bitka roku 907
7: Vojenské umenie starých Slovanov
13: Mongolsko-tatárske nebezpečenstvo
15: Bitka pri rieke Slaná roku 1241

Vojenská história

17: Bitka pri Rozhanovciach

21: Niečo o vojenstve v 13. – 14. storočí

Fiala, A. – Semanko, A.: Zaniknuté opevnenia v južnej časti Bratislavského hradu. – In: Pamiatky a múzeá. – Roč. 42, č. 2 (1993), s. 34 – 37.

Klein, B.: Je Laugaricio – Trenčín? – In: Apológia. – Roč. 1, č. 3 (1993), s. 13.

Klein, B.: Obrázky z vojenskej histórie Slovenska. – In: Obrana. – Roč. 1, č. 0/13. 3./, 9, 11, 17 (1993), s. 9.

Č. 0: Na prahu

9: Začlenenie Slovenska do uhorského štátu

11: Obranný pevnostný systém uhorského štátu na území Slovenska do tatárskeho vpádu

17: Tatárske plienenie Slovenska v rokoch 1241 – 1242

Kulašík, K.: Bitka u Rozhanoviec. – In: A – Časopis Armády SR. – Roč. 1, č. 1 (1993), s. 44 – 45.

Steinhübel, J.: Mojmirovská pečať veľkomoravskej minulosti: Morava a Nitriansko v spoločnom štáte. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 9 (1993), s. 6 – 7.

Vizdal, J.: Vznešení barbari. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 6 (1993), s. 4 – 5.

(východné Slovensko – Kelti)

1526 – 1914

Bělina, P.: Generál Laudon: Život ve službách Marie Terezie a Josefa II. – Praha: Panorama, 1993. – 216 s.

Baum, W.: Kaiser Sigismund: Konstanz, Hus und Türkenkriege. – Graz – Wien – Köln: Verlag Styria, 1993. – 335 s.

Daniš, M.: Slovensko, husári a cárovná. – Bratislava: STIMUL, 1993. – 133 s.

Pécsi, K. P.: Exegetion. /Vojenské dejiny Uhorska/ – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1993. – 155 s. Slovensko a Habsburská monarchia v 16. a 17. storočí. – Bratislava: Österreichisches Ost- und Südosteuropa Institut – FF UK, 1994.

Vojenské predpisy: Sprostého vojaka povinnost. Wagónske artykule: (slovensko-maďarský rukopis z r.1760) (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár). – 23 s.

* * *

Dangl, V.: Rok 1848 – prvé ozbrojené vystúpenie Slovákov v novodobých dejinách. – In: Armáda v dejinách Slovenska. – I. časť. Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – S. 17 – 38.

Kopčan, V.: Der osmanische Krieg gegen die Habsburger 1663-64 (im Hinblick auf die Slowakei) /Turecká vojna proti Habsburgovcom 1663 – 64/ – In: Asian and African Studies. – Roč. 2, č. 2 (1993), s. 169 – 189.

Krajčovič, M.: Medzinárodné podmienky slovenského národného hnutia 19. storočia. – In: Historický časopis. – Roč. 41, č. 5 – 6 (1993), s. 551 – 566.

Rosenbaum, K.: Denník Karola Alexandra Modrániho z čias Slovenského povstania v rokoch 1848 – 1849. – In: Historický časopis. – Roč. 41, č. 2 (1993), s. 188 – 199.

* * *

Baráthová, N.: Kežmarský meštiacky strelecký spolok. – In: Pamiatky a múzeá. – Roč. 42, č. 2 (1993), s. 18 – 19.

Dangl, V.: Pred 145-timi rokmi sa uskutočnila „Septembrová výprava slovenských dobrovoľníkov“. – In: Apológia. – Roč. 1, č. 6 (1993), s. 14 – 18.

Gaál, I.: Cisársko-kráľovské vojsko v Gemeri – Malohonte vo februári 1849 a zrážka pri Tornali. – In: Obzor Gemera – Malohonte. – Roč. 24, č. 1 (1993), s. 26 – 31.

Gosiorovský, I.: Slovenské povstanie v rokoch 1848 – 49. In: A – Časopis Armády SR. – Roč. 1, č. 1 (1993), s. 46 – 48.

Kulašík, K.: Bitka pri Moháči. – In: A – Časopis Armády SR. – Roč. 1, č. 3 (1993), s. 43 – 46.

1914 – 1918

Čepelka, M.: Fronta v Dolomitech 1915 – 1917. – Lysá n/Labem: Hodek – DTP Studio, 1993. – 82 s.
Galandauer, J.: Slovník prvního československého odboje 1914 – 18. – Praha: Hermes, 1993. – 165 s.
 75. výročí Zborova. – Praha: Historický ústav AČR, 1993. – 54 s.

* * *

Aichelburg, V.: Sarajevský atentát 28. 6. 1914. – In: Střední Evropa. – Roč. 8, č. 29 (1993), s. 120 – 132.
Hronský, M.: Slovensko a Slováci v prvom odboji (1914 – 1918). – In: Armáda v dejinách Slovenska. I. časť. – Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – S. 39 – 61.
Klípa, B.: Československé legie v Itálii. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 1 (1993), s. 17 – 97.
Kováč, D.: Česko-slovenské vzťahy v prvom československom zahraničnom odboji. – In: Cestami česko-slovenské vzájemnosti. – Liberec: Masarykova akademie, 1993. – S. 61 – 68.
Nagajo, S.: Pobyt Milana Rastislava Štefánika v Japonsku (jeseň 1918). – In: Historický časopis. – Roč. 41, č. 2 (1993), s. 161 – 170.
Romsics, I.: Edvard Beneš a československo-maďarské hranice. – In: Střední Evropa. – Roč. 8, č. 27 (1993), s. 9 – 15.
Slepcev, I.: K problematike I. svetovej vojny na východnom Slovensku v rokoch 1914 – 1915. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 3 (1993), s. 65 – 78.
Šedivý, I.: Družina československých legionářů v počátcích legionářského hnutí v Československu. – In: Sborník k dějinám 19. a 20. století: 13. – Praha 1993. – S. 93 – 113.

* * *

Hodas, K.: Znesväcujúci koniec o vojenskom cintoríne v Žiline. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 6 (1993), s. 34.
Hronský, M.: Českoslovakizmus – za a proti. – In: Literárny týždenník. – Roč. 6, č. 19 (1993), s. 20.
Hronský, M.: Ohof ho! – znelo našimi horami. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 4 (1993), s. 13 – 15. /rakúsko-uhorská armáda 1917/19 – dezercie, vzbury – Malé Karpaty/
Hronský, M.: Štátotvorná úloha česko-slovenského zahraničného vojska. – In: Apológia. – Roč. 1, č. 3 (1993), s. 7 – 13.
Paule, O.: Légie v boji: Na nekonečne dlhej ceste za slobodou. – In: Bojovník. – Roč. 38, č. 15 (1993), s. 6.
Řezáč, Z.: Čs. legie ve Francii. – In: Vojenský profesionál. – Č. 1 (1993), s. 22 – 25.

1918 – 1938

Čarnogurský, P.: 6. október 1938. – Bratislava: Veda, 1993. – 327 s.
Francev, V.: Československé tanky, obrněná auta, obrněné vlaky a drezíny 1918 – 1939. – Praha: ARS-ARM, 1993. – 88 s.
Nižňanský, E.: Kto bol kto za I. ČSR. – Bratislava: Qlll, 1993. – 213 s.
Pfaff, I.: Sovietska zrada 1938. – Praha: BFA, 1993. – 143 s.
Rajlich, J. – Sehnal, J.: Vzduch je naše moře. – Praha: Naše vojsko, 1993. – 191 s.
 Viedenská arbitráž /2. november 1938/ – Mnichov pre Slovensko: Príspevky z kolokvia: 1. november 1993 v Bratislave / Zost. L. Deák. – Bratislava: Slovak Academic Press, 1993. – 74 s.
Vondrovský, I.: Opevnění z let 1936 – 1938 na Slovensku. – Varnsdorf: Jan Škoda Fort-Print, 1993. – 67 s.
Vodrovský, I.: Opevnění z let 1938 – 1939 na Slovensku. – Dvůr Králové: Fort Print, 1993. – 67 s.

* * *

Anger, J.: Národnostná štruktúra dôstojníckeho zboru česko-slovenskej armády v rokoch 1918 – 1938. – In: Historický časopis. – Roč. 41, č. 5 – 6 (1993), s. 622 – 638.
Anger, J.: Vznik Čs. armády, Slovensko a Slováci v nej (1918 – 1938). – In: Armáda v dejinách Slovenska. I. časť. – Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – S. 62 – 82.
Bartošek, F.: Pomery na okupovanom území južného Slovenska po Viedenskej arbitráži. – In: Vie-

denská arbitráž /2. november 1938/ – Mníchov pre Slovensko: Príspevky z kolokvia: 1. november 1993 v Bratislave / Zost. L. Deák. – Bratislava: Slovak Academic Press, 1993. – S. 43 – 48.

Deák, L.: Slovensko-maďarské vzťahy medzi dvoma vojnami. – In: Aktuálne otázky histórie 2: Zborník prednášok. – B. Bystrica: Metodické centrum, 1993. – S. 64 – 75.

Deák, L.: Viedenská arbitráž a jej dôsledky pre Slovensko. – In: Viedenská arbitráž /2. november 1938/ – Mníchov pre Slovensko: Príspevky z kolokvia: 1. november 1993 v Bratislave / Zost. L. Deák. – Bratislava: Slovak Academic Press, 1993. – S. 8 – 18.

Essen, A.: Základy mírového usporiadání Evropy po 1. svetovej válce a diplomacie dr. Beneše. – In: Střední Evropa. – Roč. 8, č. 27 (1993), s. 16 – 18.

Fiala, J.: Mobilizace československé armády na podzim 1921. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 2 (1993), s. 36 – 67.

Hronský, M.: Priebeh vojenského konfliktu ČSR s Maďarskom roku 1919. – In: Historický časopis. – Roč. 41, č. 5 – 6, (1993), s. 583 – 621.

Kanáš, J.: Povolávanie do armády a jeho zneužívanie proti slovenskému obyvateľstvu „Felvidéku“. – In: Viedenská arbitráž /2. november 1938/ – Mníchov pre Slovensko: Príspevky z kolokvia: 1. november 1993 v Bratislave / Zost. L. Deák. – Bratislava: Slovak Academic Press, 1993. – S. 58 – 63.

Krivá, A.: Slovensko a zahraničnopolitické postavenie ČSR koncom tridsiatych rokov – In: Armáda v dejinách Slovenska. I. časť. – Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – S. 83 – 98.

Molnár, L.: Spomienky na obdobie pred Viedenskou arbitrážou v Košiciach. – In: Viedenská arbitráž /2. november 1938/ – Mníchov pre Slovensko: Príspevky z kolokvia: 1. november 1993 v Bratislave / Zost. L. Deák. – Bratislava: Slovak Academic Press, 1993. – S. 49 – 53.

Mudrová, H. – Mudra, M.: Generál M. C. J. Pellé a Československo. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 4 (1993), s. 143 – 161.

Políščuk, J.: Vliv velmocí na ČSR ve 20. letech. – In: Vojenské rozhledy. – Roč. 2, č. 3 (1993), s. 129 – 139.

Poredoš, F.: Medzinárodné aspekty Viedenskej arbitráže. – In: Viedenská arbitráž /2. november 1938/ – Mníchov pre Slovensko: Príspevky z kolokvia: 1. november 1993 v Bratislave / Zost. L. Deák. – Bratislava: Slovak Academic Press, 1993. – S. 19 – 29.

Protokol o arbitrážnom výroku medzi Československou republikou a Maďarskom. – In: Viedenská arbitráž /2. november 1938/ – Mníchov pre Slovensko: Príspevky z kolokvia: 1. november 1993 v Bratislave / Zost. L. Deák. – Bratislava: Slovak Academic Press, 1993. – S. 64 – 65.

Slneková, V.: Československo na rokovaniach parížskej mierovej konferencie. – In: Studia Historica Nitriensia. – Nitra: Vysoká škola pedagogická, 1993. – S. 97 – 124.

* * *

Anger, J.: Štátotvorná úloha česko-slovenských légii a výstavba Česko-slovenskej armády v rokoch 1918 – 1938. – In: A – Časopis Armády SR. – Roč. 1, č. 2 (1993), s. 36 – 42.

Deák, L.: Trauma z Trianonu. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 9 (1993), s. 14 – 15.

Chalupecký, I.: Krvavá hranica na Dunajci. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 4 (1993), s. 15 – 16.

Gajan, K.: Delenie sveta vo Versailles: Dôsledky prvej svetovej vojny. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 9 (1993), s. 11 – 13.

Medved, J.: Maďarský smiech a slovenský plač. – In: Literárny týždenník. – Roč. 6, č. 45 (1993), s. 12. (Viedenská arbitráž – dôsledky)

Pech, P.: Štátotvorná úloha česko-slovenského zahraničného vojska a výstavba Česko-slovenskej armády do roku 1938. – In: VV – Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 1, č. 2 (1993), s. 5 – 9.

Vojenské obranné zpravodajství za 1. republiky: Rešerš. (11 záz. 1929 – 1990) – Praha: BDS VK HÚ AČR, 1993.

Vondrovský, I.: Opevnenia pri rieke Morave. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 9 (1993), s. 26 – 27.

1938 – 1945

Deighton, L.: Stíhač. Bitva o Británii – jak to skutečně bylo. – Praha: Práce, 1993. – 356 s.

Eyck, M. F.: Zemřeli jsme pro Anglii: Piloti 310., 312. a 313. československé perutě, kteří bojovali a zemřeli pro Anglii: 1940 – 1945. – Praha: Naše vojsko, 1993. – 136 s.

Gajdoš, P. – Rehák, A. – Schwarz, K: História 2. čas. samostatnej paradasantnej brigády v ZSSR. – Bratislava: SZPB, 1993. – 26 s.

Halaj, D.: Milan Polák (1897 – 1951). – Banská Bystrica: Nad. Chaviva, 1993. – 76 s.

Hess, A.: Byli jsme v bitvě o Anglii. – 2. vyd. – Praha: Naše vojsko, 1993. – 112 s., 16 s. příl.

Hrbek, I. – Hrbek, J.: Salvy nad vlnami: Od výstřelu na Westerplatte po zkázu Bismarcku. – Praha: Naše vojsko, 1993. – 331 s.

Kamenec, I.: Slovenský štát z rokov 1939 – 1945. – Bratislava: Metodické centrum, 1993. – 12 s.

Levora, V. – Dvořáková, Z.: Ze stalinských gulagů do československého vojska. – Praha: Hříbal, 1993. – 246 s.

Malá vojna: Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939: Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30. 3. 1993 / Zost. Ladislav Deák – Bratislava: Slovak Academic Press pre HÚ SAV, 1993. – 94 s.

Montgomery, L. B.: Paměti polního maršála. – Praha: Svoboda, 1993. – 469 s.

Murcko, M.: Okres Stará Lubovňa v rokoch 1938 – 1945. – Prešov: Metodické centrum, 1993. – 104 s.

Obhajovací reč Dr. Martina Greču pred tzv. národným súdom na obranu prezidenta Dr. Jozefa Tisu / Predhovor nap. Anna Magdolénová. – Partizánske: Garmond – Priatelia prezidenta Tisu, 1993. – 97 s.

Pažur, Š.: Východoslovenská armáda a odboj: Materiály z vedeckého seminára – Prešov 12. – 13. novembra 1992 / Zost. Štefan Pažur – Banská Bystrica: Múzeum SNP, 1993. – 154 s.

Posádka mrtvých – Praha, **Toužimský – Moravec:** 1993. – 221 s. /čs. letci v západnom odboji/

Rajlich, J. – Sehnal, J.: Stíhači nad Kanálem: Československý stíhací wing RAF 1942 – 1945. – Praha: Naše vojsko, 1993. – 384 s.

Sas, A.: A szlovákiai zsidók üldözése 1939 – 1945 /Prenasledovanie Židov na Slovensku/ – Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 1993. – 260 s.

Šnajdr, M.: Curtiss Kittyhawk: Válka v Africe 1941 – 1943. – Olomouc: Hájek a spol, 1993. – 101 s.

Šolc, J.: A zpívali jsme Tipperary. Výcvik československých parašutistů ve Velké Británii. – Praha: Merkur, 1993. – 94 s.

Táborský, E.: Prezident Beneš mezi Západem a Východem. – Praha: Mladá fronta, 1993. – 328 s., 16 s. příl.

Takáč, L.: Poslanie. – Banská Bystrica: M. O. Enterprice, 1993. – 122 s.

Vnuk, F.: Neuveritelné sprisahanie. – 2. vyd. – Trenčín: Ivan Štelcer, 1993. – 194 s.

* * *

Cséfalvay, F.: 1. čas. armáda na Slovensku. – In: Armáda v dejinách Slovenska. II. časť. – Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – S. 156 – 172.

Čierna-Lantayová, D.: Maďarský problém a zahraničnopolitické koncepcie československej vlády v Londýne (jún 1941 – január 1945). – In: Historické štúdie 34. – Bratislava: Slovak Academic Press, 1993. – S. 126 – 135.

Deák, L.: Agresia Maďarska proti Slovensku v marci 1939. – In: Malá vojna: Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939: Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30. 3. 1993 / Zost. Ladislav Deák – Bratislava: Slovak Academic Press pre HÚ SAV, 1993. – S. 11 – 20.

Duhajová, Z.: Slovenská časť vládneho vysielania z Londýna v rokoch druhej svetovej vojny. – In: Zborník FFUK – Žurnalistika 19 – 20, 1991 – 1992 /vyd. 1993/. - S. 43 – 59.

Kamenec, I.: Židovská otázka na Slovensku v čase druhej svetovej vojny. – In: Aktuálne otázky histórie 2: Zborník prednášok. – B. Bystrica: Metodické centrum, 1993. – S. 52 – 63.

Klimek, A.: Plány Edvarda Beneše na poválečný vývoj Československa. – In: Střední Evropa. – Roč. 9, č. 30 (1993), s. 25 – 31.

Korček, J.: Domobrana. – In: Armáda v dejinách Slovenska. II. časť. – Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – S. 173 – 195.

Korček, J.: Účasť nevojenských jednotiek a dobrovoľníkov pri obrane východného Slovenska. – In: Malá vojna: Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939: Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30. 3. 1993 / Zost. Ladislav Deák – Bratislava: Slovak Academic Press pre HÚ SAV, 1993. – S. 34 – 46.

Mojš, V.: Slovensko v „susedskom objatí“ v marci 1939. – In: Malá vojna: Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939: Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30. 3. 1993 / Zost. Ladislav Deák – Bratislava: Slovak Academic Press pre HÚ SAV, 1993. – S. 47 – 46.

Mojš, V.: Vojenskopolitické súvislosti maďarskej agresie v marci 1939 „Malá vojna“. – In: Veda – armáda – spoločnosť. – Roč. 4, č. 1 (1993), s. 66 – 92.

Němeček, J.: Zpráva škpt. Jana Kreka o československém legionu v Polsku: Dokumenty. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 2 (1993), s. 134 – 162.

Pareníčka, P.: Slovensko-maďarský konflikt na jar roku 1939 v slovenskej publicistike a literatúre. – In: Malá vojna : Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939 : Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30. 3. 1993 / Zost. Ladislav Deák – Bratislava: Slovak Academic Press pre HÚ SAV, 1993. – S. 69 – 78.

Petruf, P.: Vzťahy medzi Slovenskom a Francúzskom 1939 – 1944. – In: Historický časopis. – Roč. 41, č. 5 – 6 (1993), s. 693 – 705.

Potemra, M.: Sobranecký kraj za maďarskej okupácie v rokoch 1939 – 1944. – In: Malá vojna: Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939 : Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30. 3. 1993 / Zost. Ladislav Deák – Bratislava: Slovak Academic Press pre HÚ SAV, 1993. – S. 79 – 88.

Stanislav, J.: Vojenskopolitické otázky spojeneckej pomoci pripravovanému povstaniu na čs. území v rokoch 1942 – 1944 do vypuknutia SNP. – In: Historický časopis. – Roč. 41, č. 2 (1993), s. 143 – 160.

Sulaček, J.: Pohraničné incidenty na južnom Zemplíne počas „Malej vojny“. – In: Malá vojna: Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939: Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30. 3. 1993 / Zost. Ladislav Deák – Bratislava: Slovak Academic Press pre HÚ SAV, 1993. – S. 57 – 62.

Šimunič, P.: Vojenské aspekty obrany Slovenska v druhej polovici marca 1939. – In: Malá vojna: Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939: Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30. 3. 1993 / Zost. Ladislav Deák – Bratislava: Slovak Academic Press pre HÚ SAV, 1993. – S. 21 – 33.

Štefánky, V.: 2. slovenská technická divízia v Taliansku. – In: Armáda v dejinách Slovenska. II. časť. – Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – S. 141 – 155.

Tejchman, M.: Ve službách „Třetí říše“: Slovanští vojáci v německých uniformách za 2. světové války. – In: Slovanské historické studie 19. – Praha: Academia, 1993. – S. 167 – 189.

Vališ, Z.: Neznáme dokumenty z Benešovy cesty do Moskvy v roce 1943. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 5 (1993), s. 163 – 169.

Valo, P.: Cesta k odkliatíu „Malej vojny“. – In: Malá vojna: Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939 : Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30. 3. 1993 / Zost. Ladislav Deák – Bratislava: Slovak Academic Press pre HÚ SAV, 1993. – S. 89 – 94.

Zelenák, P.: Ohlas maďarsko-slovenského konfliktu v marci 1939 v súdobej tlači na Slovensku. – In: Malá vojna: Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939: Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30. 3. 1993 / Zost. Ladislav Deák – Bratislava: Slovak Academic Press pre HÚ SAV, 1993. – S. 63 – 68.

Zudová-Lešková, Z.: Obrana národa na Slovensku. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 6 (1993), s. 77 – 131.

* * *

Bařina, D.: Netradičný pohľad. – In: Bojovník. – Roč. 38, č. 20 (1993), s. 6. /Július Nosko/
Cséfalvay, F.: Domáci odboj proti fašizmu. – In: VV – Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 1, č. 2 (1993), s. 16 – 20.

Deák, L.: V zovretí dravých susedov. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 1 (1993), s. 16 – 18. /J. Tiso – 1938 – diplomatická činnosť/

Dolinay, J.: Bradlo sa ozývalo z Británie: Jedna z menej známych kapitol našej vojenskej histórie. – In: Obrana. – Roč. 1, č. 23 (1993), s. 6 – 7.

Faltán, S.: Naš spravodlivý boj pokračoval. – In: Bojovník. – Roč. 38, č. 2 (1993), s. 8. /SNP – part. oddiel Chmelnickij/

- Gebhart, J.:** Tři králové: Balabán – Mašín – Morávek. – In: Vojenské rozhledy. – Roč. 2, č. 9 (1993), s. 100 – 111.
- Gubič, O.:** Hrdina bez zbrane. – In: Bojovník. – Roč. 38, č. 14 (1993), s. 6. /fotodokumentácia SNP – Ivan Székely/
- Halaj, D.:** Spomienka na boje pri Čremošnom. – In: Bojovník. – Roč. 38, č. 17 (1993), s. 6.
- Havlík, Š.:** Spomienky na obdobie Slovenskej republiky a odboj. – In: Obzor Gemera – Malohontu. – Roč. 24, č. 3 (1993), s. 141 – 144.
- Hospodár, V.:** Osud frontového vojaka. – In: Bojovník. – Roč. 30, č. 23 (1993), s. 7. /Dmitrij Hegeduš/
- Hrubovčák, J.:** V znamení trojzubca. – Bojovník. – Roč. 38, č. 2 (1993), s. 8. /dec. 1945 – židovské obyvateľstvo – banderovské zločiny – okres Snina/
- Kamenec, I.:** Bezmocnosť jedného z najmocnejších: Neznáme listy Ferdinanda Ďurčanského. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 2 (1993), s. 17 – 19.
- Koprda, F.:** „Achat“ a „Ocel“: Zo školských lavíc do bojov. – In: Bojovník. – Roč. 38, č. 21 (1993), s. 8. /I.čs.armáda na Slovensku – letecká rota npor. M. Minku/
- Korček, J.:** V službách militantnej politiky: Do dejín áno, na tabuľu nie. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 10 (1993), s. 19 – 20. /Alojz Macek/
- Kubica, B.:** Nezabúdame...! /Míchal Minka/ – In: Bojovník. – Roč. 38, č. 10 (1993), s. 6 – 7.
- Lehotský, P.:** Spomienky na hrdinov. – In: Bojovník. – Roč. 38, č. 7 (1993), s. 4. /január 1945 – rimavsko-sobotský región/
- Mathé, S.:** Cesta Slovenska k 14. marcu 1939. – In: Literárny týždenník. – Roč. 6, č. 11 (1993), s. 12 – 13.
- Moncol, L.:** Slovensko mu bolo druhou vlasťou. – In: Bojovník. – Roč. 38, č. 20 (1993), s. 6. /Francúzi v SNP – Albert Poupet/
- Murín, K.:** Spieglerova legenda o vyzrazení Tisu. – In: Literárny týždenník. – Roč. 6, č. 7 (1993), s. 12.
- Navrátil, M.:** O tragickom osude spojeneckých misí v Slovenskom národnom povstaní. In: Obzor Gemera – Malohontu. – Roč. 24, č. 3 (1993), s. 102 – 108.
- Němeček, J.:** Exilová hnutí za II. světové války. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 3 (1993), s. 172 – 174.
- Pauliak, E.:** Maršal Konev a boje o Duklu: Hypotézy a skutočnosti. – In: Bojovník. – Roč. 38, č. 4 (1993), s. 7.
- Petrák, A.:** Nezabudnuteľný plukovník Fillingham M. C. – In: Bojovník. – Roč. 38, č. 12 (1993), s. 6.
- Richter, K.:** Dilemy generála Vlasova: V slepých uličkách vojny. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 8 (1993), s. 21 – 22.
- Rjabík, M.:** Pred päťdesiatimi rokmi: Komplikované začiatky v bieloruských lesoch. – Bojovník. – Roč. 38, č. 6 (1993), s. 6. /spolupráca slov. vojakov s bieloruskými partizánmi/
- Stanislav, J.:** K vzťahu Dr. J. Tisu k slovenskej armáde: I., II., III. – In: Bojovník. – Roč. 37, č. 17, 18, 19 (1993), s. 6.
- Šimunič, P.:** Druhá vojna slovenskej armády: Do sporu o Poľsko zatiahol Hitler aj Slovensko. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 3 (1993), s. 15 – 16.
- Šimunič, P.:** Slovenská armáda v rokoch 1939 – 1941 (od vzniku po Lipowiec). – In: Armáda v dejinách Slovenska. – I. časť. – Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – S. 99 – 140.
- Šimunič, P.:** Slovenské národné povstanie: Pohľad do zrkadla našej minulosti. – In: Obrana. – Roč. 1, č. 23 (1993), s. 9.
- Šimunič, P.:** Tragédia pri Lipowci. – In: Apológia. – Roč. 1, č. 5 (1993), s. 18 – 21.
- Šimunič, P.:** Vojaci bez generálov: Ako sa rozdelila armáda v roku 1939. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 1 (1993), s. 14 – 16.
- Škorpil, P.:** Špión medzi odbojármi. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 10 (1993), s. 20 – 22. /domáci odboj 1941 – ilegálna skupina Demec/
- Vališ, Z.:** Vladimír Příkryl. – In: Vojenské rozhledy. – Roč. 2, č. 3 (1993), s. 138.
- Žiak, J.:** „Nadšenie bolo v SNP i v marci 1939.“ – In: Obrana. – Roč. 1, č. 2 (1993), s. 7. (spomienky gen. mjr. T. Obucha)

Po roku 1945

- Armáda 93:** Ročenka. – Bratislava: Odbor pre verejné záležitosti MO SR, 1993. – 135 s.
- Československo a Izrael v letech 1945 – 1956:** Dokumenty. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – HÚ AČR – St. ústř. archiv, 1993. – 399 s.
- Dobiš, P. G.:** Dr. Jozef Tiso: Vydaný – obžalovaný – súdený – odsúdený – popravený. – Bratislava: Spol. Dr. J. Tisu, 1993. – /Nestr./
- Dokumenty:** /Čs. vojenská pomoc Izraelu/ / Pripr. M. Bulínová, J. Dufek, K. Kaplan, V. Šlosar. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. – 400 s.
- Kaplan, K.:** Sovětskí poradci v Československu 1949 – 1956. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. – 146 s.
- Kaplan, K.:** Tábory nucené práce v Československu v letech 1948 – 1954. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1993.
- Kural, V.:** Československo roku 1968: 1. díl: Obrodný proces. – Praha: Parta ve spol. s edič. odd. Ústavu mez. vztahů. 1993. – 208 s.
- Netopýr:** Letka rádiotechnického průzkumu: 11. 8. 1958 – 31. 1. 1986: 1. slet: Pardubice 24. 4. 1993. – Pardubice: b.v., 1993. – 32 s.
- Pecka, J.:** Odsun sovětských vojsk z Československa (1989 – 1991): Bibliografie: Pobyt sovětských vojsk na území Československa: Materiály, studie, dokumenty č. 1. – Praha: Ústav světových dějin AV ČR, 1993. – 49 s.
- Pecka, J.:** Spontánní projevy Pražského jara 1968 – 1969. – Brno: Doplněk, 1993. – 295 s.
- Renner, H.:** Dějiny Československa po roku 1945. – Bratislava: Slovac Academic Press, 1993. – 207 s.
- Šutaj, Š.:** „Akcja Juh“: Odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949. – Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, sv. 8. 1993. – 84 s.
- Vojenská a další opatření Československa v době povstání v Maďarsku na podzim 1956: Sborník dokumentů: 1., 2. díl. – Praha: Historický ústav AČR, 1993. – 128 s., 258 s.

* * *

- Benčík, A.:** Ludvík Svoboda a srpen 1968. – In: Soudobé dějiny. – Č. 1 (1993), s. 24 – 43.
- Benčík, A. – Kural, V.:** Vojenská intervence proti Československu v srpnu 1968 a politická porážka její původní koncepce. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 3 (1993), s. 3 – 54.
- Čierna-Lantayová, D.:** Koncepcia česko-slovenskej a maďarskej politiky v otázke povojnových hraníc (1944 – 1946). – In: História a politika : III. bratislavské sympóziu konané 12. – 15. novembra 1992. – Bratislava: Česko-slovenský výbor Európskej kultúrnej nadácie, 1993. – S. 114 – 118.
- Dufek, J.:** Destrukce československého důstojnického sboru po únoru 1948. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 3 (1993), s. 168 – 172.
- Dufek, J. – Šlosar, V.:** Pomoc Československa při vzniku izraelského letectva v roce 1948. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 1 (1993), s. 98 – 111.
- Gál, J.:** Československo v letech 1968 – 1990. – In: Aktuálně otázky historie 2: Zborník prednášok. – Banská Bystrica: Metodické centrum, 1993. – S. 115 – 148.
- Havlíček, J.:** K otázce formování a národnostního složení velitelského sboru československé armády v letech 1945 – 1948. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 2 (1993), s. 91 – 110.
- Havlíček, J.:** Slováci v dôstojníckom zbore československej brannej moci v rokoch 1945 – 1948. – In: Armáda v dejinách Slovenska. II.časť. – Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – S. 196 – 213.
- Kaminski, M.:** Beneš a československo-polské vztahy v letech 1945 – 1948. – In: Střední Evropa. – Roč. 8, č. 27 (1993), s. 19 – 22.
- Madry, J.:** Počátky normalizace a armáda /duben – srpen 1969/ – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 4 (1993), s. 3 – 49.
- Madry, J.:** Stupňování normalizačních opatření po srpnu 1969 v Československu a jeho armádě (1969 – 1971). – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 5 (1993), s. 71 – 112.
- Minařík, P.:** Názory na úkoly a strukturu teritoriálního vojska ve druhé polovině 60. let. – In: Vojenské rozhledy. – Roč. 2, č. 6 (1993), s. 133 – 139.
- Pataky, I.:** Zatiahnutie Maďarska a Maďarskej ľudovej armády do agresie proti Československu v roku 1968. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 5 (1993), s. 54 – 70.

Paulík, J.: Prijetí moskevskeho protokolu z 26. srpna 1968 a činnosť čs. armádního velení. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 6 (1993), s. 3 – 34.

Pešek, J.: Maďarské udalosti roku 1956 a Slovensko. – In: Historický časopis. – Roč. 41, č. 4 (1993), s. 430 – 442.

Pešek, J.: Slovensko v dobe tzv. maďarských udalostí na jeseň 1956. – In: Veda – armáda – spoločnosť. – Roč. 4, č. 1 (1993), s. 137 – 161.

Púčik, M.: Armáda ČSSR v bývalom bezpečnostnom systéme „Východ“ – „Západ“. – In: Medzinárodné otázky. – Roč. 2, č. 1 – 2 (1993), s. 56 – 71.

Púčik, M.: Obranný systém Česko-Slovenska a miesto Slovenska v ňom koncom 60-tych rokov. – In: Zborník príspevkov k vojenským aspektom geopolitického postavenia Česko-Slovenska a Slovenska. – Bratislava: VVPŠ, 1993. – S. 88 – 117.

Štaigl, J.: Slovenský národný prvok vo výstavbe dôstojníckeho zboru čs. armády v rokoch 1948 – 1970. – In: Armáda v dejinách Slovenska. II. časť. – Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – S. 214 – 239.

Štaigl, J.: Vojenská identita Slovenska v kontexte výstavby čs. armády v rokoch 1945 – 1947. – In: Veda – armáda – spoločnosť. – Roč. 4, č. 1 (1993), s. 93 – 136.

* * *

Létal, K.: Československá armáda v rokoch 1945 – 1989. – In: VV – Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 1, č. 2 (1993), s. 21 – 26.

Uher, J.: Horúce leto v slovenskom parlamente. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 2 (1993), s. 21 – 23 /SNR – 21. – 28. 8. 1968/

Varinský, V.: Nútené práce na Slovensku. – In: Obzor Gemera – Malohontu. – Roč. 24, č. 1 (1993), s. 6 – 1.

Varinský, V.: Tábory nútených prác na Slovensku. – In: Obzor Gemera – Malohontu. – Roč. 24, č. 21 (1993), s. 50 – 54.

Varinský, V.: Tresty bez súdu: S nástupom totality vznikali pracovné tábory. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 7 (1993), s. 18 – 19.

PRÁCE PRESAHUJÚCE VYMEDZENÉ CHRONOLOGICKÉ OBDOBIA

Armáda v dejinách Slovenska. I. – II. časť. – Bratislava: VHÚ MO SR, 1993. – 234 s.

Bartošek, K.: Dějiny a paměť /Dejiny a história vojen, odboja a kolaborácie/ – Praha: HÚ AČR, 1993. – 99 s.

Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918. – 2. opr. vyd. – Praha: Libri, 1993. – 411 s.

Lettrich, J.: Dejiny novodobého Slovenska (History of Modern Slovakia). – Bratislava: Archa, 1993. – 224 s.

Novotný, J. – Vlk, J.: Bibliografie dějin Československa za roky 1980 – 1981. – Praha: Historický ústav AV ČR, 1993. – 524 s.

Šorel, V.: Česi a Slováci v oblacích. – Plzeň: Mustang, 1993. – 125 s.

75. výročí vzniku československého letectví 1918 – 1993. – Brno: Vojenská akademie, 1993. – 32 s. /Zpravodaj Svazu letců, zvl. č., říjen 1993/

* * *

Čierna-Lantayová, D.: The Restoration of the Slovak-Hungarian Borders: Political Considerations and International Documents (1943 – 1947) /Revízia slovensko-maďarských hraníc: Politické zámery a medzinárodné dokumenty/ – In: Human affairs. – Roč. 3, č. 1 (1993), s. 82 – 90.

Klimek, A.: Zrození státníka. – In: Slovo k historii. – Č. 38 (1993). – 32 s. /E. Beneš/

Pearson, R.: Vojna a formovanie národnej štátnosti vo východnej Európe 1914 – 1945. – In: História a politika: III. bratislavské sympóziu konané 12. – 15. novembra 1992. – Bratislava: Česko-slovenský výbor Európskej kultúrnej nadácie, 1993. – S. 56 – 67.

Vojenská história

* * *

- Hronský, M.:** Nespravodlivá hranica. – In: Literárny týždenník. – Roč. 6, č. 42 (1993), s. 10. /1918 – 58 – riešenie hraničných otázok na Spiši a Orave/
Korček, J.: S menom vodcu na štíte. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 6 (1993), s. 17 – 18. /Hlinkova garda/
Polakovič, Š.: Čo bolo ľudáctvo. – In: Literárny týždenník. – Roč. 6, č. 2 (1993), s. 12.
Šášky, L.: Premeny Bratislavského hradu. – In: Pamiatky a múzeá. – Roč. 41, č. 5 (1993), s. 6 – 12.
Šimunič, P.: Epolety podľa národností. – In: Historická revue. – Roč. 4, č. 10 (1993), s. 16 – 18. /dôstojníci I. ČSR a Slovenského štátu/
Švrlo, P.: Výsadkové jednotky – meče armády. – In: Apológia. – Roč. 1, č. 1 (1993), s. 10 – 21.
Teren, Š.: Zabudnutá osobnosť: Peter Zaťko v spomienkach. – In: Literárny týždenník. – Roč. 6, č. 43 (1993), s. 10.
Turza, P.: Vznik a vývoj armády v dejinách. – In: VV – Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 1, č. 2 (1993), s. 3 – 5.
Vališ, Z.: Armádní generál Antonín Hasal-Nižborský. – In: Vojenské rozhledy. – Roč. 2, č. 1 (1993), s. 112 – 113.

PRÁCE PRESAHUJÚCE SLOVENSKÚ VOJENSKÚ PROBLEMATIKU

- Brexer, S.:** „Schlachtschiffe 1905 – 1992“ /Bojové lode 1905 – 1992/ Bd. 1.: Von der Dreadnought bis zum Washington Vertrag 1905 – 1922: Bd. 2.: Die Zeit zwischen den beiden Weltkriegen. – Friedberg: Podzun-Pallas Verl., 1992 – 1993. – 132 s., 119 s.
Čornej, P. – Bělina, P.: Slavné bitvy naší historie. – Praha: Marsyas, 1993. – 271 s.
Deighton, L.: Stíhač: Bitva o Británii – jak to skutečně bylo. – Praha: Práce, 1993. – 356 s.
Galandauer, J.: František Ferdinand d'Este. – Praha: Svoboda – Libertas, 1993. – 244 s.
Genf, S. A.: Encyklopédia lietadiel. – Bratislava: Gemini, 1993. – 432 s.
Churchill, W. S.: Druhá světová válka. 2., 3. zv. – Praha: Lidové noviny, 1993.
2. díl: Jejich neskvělejší hodina. – 618 s.
3. díl: Velká aliance. – 724 s.
International Defence Directory 1994 /Mezinárodní ročenka obrany 1994/ – Couldson: Jane's Information Group 1993.
Mann, G.: Dějiny Německa 1919 – 1945. – Praha: Český spisovatel 1993. – 245 s.
Ries, K. – Dierich, W.: Fliegerhorste und Einsatzhäfen der Luftwaffe /Letecké základne a letiská Luftwaffe, 1939 – 1945/ – Stuttgart: Motorbuch Verl., 1993. – 313 s.
Rozsnyói, A.: Történeti bibliográfia 1990 /Bibliografia histórie 1990/. – Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 1993. – 91 s.
Ryan, C.: Poslední bitva. – Praha: Lidové noviny, 1993. – 352 s.
Städte im Donauraum: Bratislava – Presburg 1291 – 1991. – Bratislava: Slovenská historická spoločnosť, 1993. – 230 s.
Zuk, A. B.: Revolvery a pistole. – Praha: Naše vojsko, 1993. – 347 s.

* * *

- Míka, O.:** Chemické zbraně v první a druhé světové válce. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 6 (1993), s. 132 – 151.
Petruf, P.: Vztahy medzi Slovenskom a Francúzskom v rokoch 1939 – 1944. – In: Historický časopis. – Roč. 41, č. 5 – 6 (1993), s. 693 – 705.
Sovetsko-germanskije dokumenty 1939 – 1941 gg: Iz archiva CK KPSS. – In: Novaja i novejšaja istorija. – Č. 1 (1993), s. 83 – 95.

ARCHÍVNICTVO A MÚZEJNÍCTVO

- Nechvátal, M.:** Co nabízejí pařížské archívy a knihovny zájemcům o novější československé dějiny. – In: Sborník k dějinám 19. a 20. století. – Praha 1993. – S. 357 – 362.

Vojenská história

Korsós, L.: Hetvenöt éves a hadi múzeum /75. rokov Vojenského múzea/ – Jolán Sijj: Hetvenöt éves a hadtörténelmi leveltár /75. rokov Vojenskohistorického archívu/. – Budapest: Hadtörténelmi Múzeum, 1993. – 62 s.

La pratique archivistique Francaise /Francúzska archivistická príručka/ – Paris: Direction des Archives de France, 1993. – 630 s.

* * *

Baláž, J.: Dokumenty z maďarského vojenského archívu k udalostiam v Československu roku 1968. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 5 (1993), s. 142 – 162.

Kutlíková, D.: Organizační vývoj Vojenského muzea v Praze v letech 1948 – 1968. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 4 (1993), s. 120 – 142.

Pivcová, Z.: Fondy německé armády z 2. světové války ve VHA v Praze. – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 3 (1993), s. 175 – 181.

Stieberová, M.: Klasifikačná schéma archívnych fondov a zbierok štátnych archívov v Slovenskej republike. – In: Slovenská archivistika. – Roč. 28, č. 2 (1993), s. 140 – 152.

Vojenská história

Autori čísla

PhDr. Václav Štefanský, DrSc., VHÚ MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Plk. PhDr. Oldřich Vaněk, CSc., VA Liptovský Mikuláš, Demänová

Kpt. Mgr. Peter Šumichrast, VHÚ MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Pplk. PhDr. Jan Štaigl, CSc., VHÚ MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Pplk. PhDr. Pavel Vimmer, CSc. VHA, Univerzitné nám. 1 Trnava

Prof. PhDr. Pavol Kollár, CSc., Oddelenie pre vydávanie osvedčení Úradu pre verejné záležitosti MO SR, Mariánska 5, Bratislava

Doc. PhD. Kieran D. Williams, University of London, School of Slavonic and East Studies

Oprava

V prvom čísle Vojenskej histórie na strane 62 v poslednom riadku má byť správne: (VHA Praha, MNO – Presidium 1924 – 1926, kr. č. 383, sign. 28/2/183). Autorovi a čitateľom sa ospravedľujeme.

OBSAH

Štúdie

ŠTEFANSKÝ, Václav: K niektorým problémom postavenia Slovákov v čs. armáde (1918 – 1939)	3
VANĚK, Oldřich: Účast Slovákov v začiatkoch protifašistického odboja v Poľsku (marec – september 1939)	18
ŠUMICHRASŤ, Peter: Hotovostný roj stíhacích lietadiel Messerschmitt Bf 109 a pohotovostná letka 13 slovenských vzdušných zbraní (august 1943 – 26. jún 1944)	32
ŠTAIGL, Jan: VzNIK, vývoj a činnosť PTP na Slovensku po februári 1948	45

Dokumenty a materiály

VIMMER, Pavel: Miesto a hlavné úlohy VHA v systéme vojenského archívnicva	74
KOLLÁR, Pavol: K osudu príslušníkov I. technickej divízie slovenskej armády v rokoch 1944 – 1947	82
WILLIAMS, K. D.: Československo 1968	88

Recenzie

GRAUS, Igor: Österreichs Orden vom Mittelalter bis zur Gegenwart (Stolzer, J. – Steeb, Ch.)	96
JUZA, Peter: Súčasnú politické dejiny Ruska 1985 – 1997 (Kol. autorov pod vedením A. I. Podberiozkina)	99

Anotácie, glosy	101
-----------------------	-----

Kronika	111
---------------	-----

Bibliografia	119
--------------------	-----

INHALT

Studien

ŠTEFANSKÝ, Václav: Zu einigen Stellungsproblemen der Slowaken in der tschechoslowakischen Armee (1918 – 1939)	3
VANĚK, Oldřich: Die Teilnahme der Slowaken in den Aufgang der antifaschistischen Bewegung in Polen (März – September 1939)	18
ŠUMICHRASŤ, Peter: Die Bereitschaftsjägerrotte mit Messerschmitt Bf 109 und die Bereitschaftsstaffel 13 slowakischer Luftwaffe (August 1943 – 26. Juni 1944)	32
ŠTAIGL, Jan: Entstehung, Entwicklung und Tätigkeit von HilfsTechBtln in der Slowakei nach Februar 1948	45

Dokumente und Materialien

VIMMER, Pavel: Stellung und Aufgaben des MHA in der Struktur Trnava in der Militärarchivkundestruktur	74
---	----

Vojenská história

KOLLÁR, Pavol: Zum Schicksal der Angehörigen der 1. technischen Division der Slowakischen Armee in Jahren 1944 – 1947	82
WILLIAMS, K.D.: Tschechoslowakei 1968	88

Rezensionen

GRAUS, Igor: Österreichs Orden vom Mittelalter bis zur Gegenwart (Stolzer, J. – Steeb, Ch.)	96
JUZA, Peter: Aktuelle politische Geschichte Russlands 1985 – 1997 (Autorenkollektiv unter Leitung von A. I. Podberiozkin)	99

Annotationen, Glossen	101
------------------------------------	-----

Chronik	111
----------------------	-----

Bibliographie	119
----------------------------	-----

CONTENTS

Studies

ŠTEFANSKÝ, Václav: About Some Problems in Conditions of the Slovaks in the Czechoslovak Army (1918 – 1939)	3
VAŇEK, Oldřich: The Slovaks in the Beginnings Antifascist Resistance in the Poland (March – September 1939)	18
ŠUMICHRAST, Peter: The Messerschmitt Bf 109 Fighter Flight and the Readiness Flight of the Slovak Air Weapons (August 1943 – 26. June 1944)	32
ŠTAIGL, Jan: The Establishment, Development and Mission of PTP (Auxiliary Technical Battalion) in Slovakia after February 1948	45

Documents and materials

VIMMER, Pavel: The Place and Task of VHA (the Military History Archive) in Trnava in the Slovak Military Archival Structure	74
KOLLÁR, Pavol: To the Destiny of Members of the 1st Technical Division of the Slovak Army in 1944 – 1947	82
WILLIAMS, K. D.: Czechoslovakia 1968	88

Reviews

GRAUS, Igor: Österreichs Orden vom Mittelalter bis zur Gegenwart (Stolzer, J. – Steeb, Ch.)	96
JUZA, Peter: The Present Political History of Russia 1985 – 1997 (Coll. of authors led by A. I. Podberiozkin)	99

Annotations, glossaries	101
--------------------------------------	-----

Chronicle	111
------------------------	-----

Bibliography	119
---------------------------	-----

Vojenská história 2/97

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Ministerstvo obrany SR vo Vojenskej informačnej a tlačovej agentúre v spolupráci s Vojenským historickým ústavom.

Šéfredaktor Ladislav Sokol
Grafická úprava Alena Madajová

Redakčná rada: plk. doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc. (predseda), členovia: PhDr. Michal Barnovský, DrSc., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Silvia Čordášová, PhDr. Vojtech Dangl, CSc., (podpredseda) plk. PhDr. Ivan Gosiorovský, PhDr. Pavol Habáň, PhDr. Marián Hronský, CSc., PhDr. Ján Korček, PhDr. Vladimír Segeš, Mgr. Ladislav Sokol, pplk. PhDr. Jan Štaigl, CSc. pplk. Peter Turza, PhDr. Oldřich Vaněk, CSc.

Tajomníčka Mgr. Mária Stanová

Rozširuje Vojenská informačná a tlačová agentúra, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava.

Registračné číslo 1713/97

Tlač: RESS, spol. s r. o., Senica

